

Baltic
Institute
of Social
Sciences

LATVIJAS NEPIĻSONŪ INTEGRĀCIJAS PROCESA ANALĪZE

Rīga, 2014

www.sif.lv

www.eeagrants.lv

www.eeagrants.org

Projektu finansiāli atbalsta Islande, Lihtenšteina un Norvēģija. Programmu finansē EEZ finanšu instruments un Latvijas valsts. Līguma nr. 2012. EEZ/PP/2/MEC/001/001

Šis teksts sagatavots ar Eiropas Ekonomikas zonas finanšu instrumenta un Latvijas valsts finansiālu atbalstu. Par tā saturu atbild nodibinājums *Baltic Institute of Social Sciences*.

Autores: **Inese Šūpule, Iveta Bebrīša, Evija Kļave**

Literārā redaktore: **Antra Mieze**

Vāka noformējums un makets: **Ieva Upmace**

Vāka foto: www.shutterstock.com

Izgatavots: **SIA Ulma**

© *Baltic Institute of Social Sciences*, 2014

© Inese Šūpule, Iveta Bebrīša, Evija Kļave, 2014

Pikola ielā 31–4, Rīgā, LV-1006, Latvija

Tālrunis: +371 67541528

E-pasts: biss@biss.soc.lv

www.biss.soc.lv

ISBN 978-9984-9940-6-2

SATURS

IEVADS	5
PAR PROJEKTU	6
METODOLOĢIJAS PIEZĪMES	7
PAR MONOGRĀFIJAS STRUKTŪRU	9
1. PILSONĪBAS JAUTĀJUMA TEORĒTISKĀ ANALĪZE: GALVENĀS ATZIŅAS	10
1.1. PILSONĪBAS JĒDZIENA DAUDZVEIDĪGĀ IZPRATNE	10
1.2. PILSONĪBAS DIMENSIJAS	12
1.2.1. Pilsonība kā statuss	12
1.2.2. Pilsonība kā piederības sajūta	13
1.2.3. Pilsonība kā prakse	13
2. LATVIJAS NEPILSOŅU DEMOGRĀFISKAIS PORTRETS: DZĪVESVIETA, VECUMS, TAUTĪBA UN CITI RĀDĪTĀJI 2014. gadā	15
3. LATVIJAS NEPILSOŅU ATTIEKSMES UN VIEDOKĻI PAR NATURALIZĀCIJAS PROCEDŪRU: STATISTIKA UN APTAUJU DATI	19
3.1. NEPILSOŅU SKAITA SAMAZINĀŠANĀS UN NATURALIZĀCIJAS PROCESA RAKSTUROJUMS	19
3.2. NEPILSOŅU VIEDOKLIS PAR NATURALIZĀCIJAS PROCEDŪRU: APTAUJU DATI	24
3.2.1. Šķēršļi naturalizēties	24
3.2.2. Latvijas pilsonības iegūšanas plānošana	27
3.2.3. Latviešu valodas zināšanas	29
3.2.4. Motīvi naturalizēties	31
4. JĀ VAI NĒ NATURALIZĀCIJAI: LATVIJAS NEPILSOŅU ARGUMENTĀCIJAS ANALĪZE	33
4.1. PRAKTISKAIS IZDEVĪGUMS	33
4.2. PIEDERĪBAS SAJŪTA	37
4.3. AIZVAINOJUMS UN CERĪBAS UZ ATVIEGLOJUMIEM	38
4.4. GRŪTĪBAS NOKĀRTOT NATURALIZĀCIJAS EKSĀMENUS	40
4.5. VECUMS, SLIMĪBAS UN NAUDAS TRŪKUMS	41
4.6. SECINĀJUMI	41
5. LATVIJAS NEPILSOŅU SAITES AR LATVIJU: LEPNUMS, PIEDERĪBAS SAJŪTA LATVIJAI UN PLĀNI EMIGRĒT	43
5.1. LEPNUMS UN PIEDERĪBAS SAJŪTA	43
5.2. CITU VALSTU UN VALSTU APVIENĪBU VĒRTĒJUMS UN PLĀNI EMIGRĒT	47
6. PIEDERĪBAS UN DZIMTENES SAJŪTAS DAUDZVEIDĪBA NEPILSOŅU VIDŪ	51
6.1. DZIMŠANAS VIETA UN DZIMTENE	51
6.2. ETNISKĀ PIEDERĪBA UN DZIMTENES SAJŪTA	52

6.3. CILVĒKI BEZ DZIMTENES	54
6.4. VIETA, KURĀ PAVADĪTA LIELĀKĀ DAĻA DZĪVES UN KURAI JŪTAS PIEDERĪGS	54
6.5. VIETA, KURĀ VĒLAS PALIKT.....	57
6.6. AKTĪVA DALĪBA LATVIJAS DZĪVĒ	58
6.7. INTERESE PAR POLITISKO LĪDZDALĪBU UN NEPILSONU KONGRESU	61
7. NEPILSONU SKAITA SAMAZINĀŠANĀS PROGNOZES	64
7.1. NEPILSONU SKAITA SAMAZINĀŠANĀS FAKTORU ANALĪZE	64
7.2. NEPILSONU SKAITA SAMAZINĀŠANĀS PROGNOZE TURPMĀKAJIEM 5 GADIEM	66
7.3. NEPILSONU SKAITA SAMAZINĀŠANĀS PROGNOZE TURPMĀKAJIEM 10 GADIEM	66
7.4. NEPILSONU SKAITA SAMAZINĀŠANĀS PROGNOZE TURPMĀKAJIEM 20 GADIEM	67
SECINĀJUMI	69
IETEIKUMI	71
LITERATŪRA UN AVOTI	74
PIELIKUMS. PADZIĻINĀTO INTERVIJU VADLĪNIJAS KRIEVU VALODĀ	77
SUMMARY IN ENGLISH	79
ZIŅAS PAR AUTORĒM	80

IEVADS

Pilsonības jautājumi ir politiskā diskursa un integrācijas politikas dienaskārtības jautājumi Latvijā jau kopš neatkarības atjaunošanas 1991. gadā, bet jo īpaši pēc 1994. gada Pilsonības likuma pieņemšanas. Teorētiski pilsonība nosaka piederību kādai politiskajai kopienai – nācijai, un līdz ar to tā ietver dialektisku „iekļaušanas – izstumšanas” procesu (viena sabiedrības daļa – pilsoņi – tiek iekļauta, cita – imigranti, ārzemnieki – izstumta).

Latvijas gadījumā, īpaši politiskajā diskursā, pilsoņa statuss un pilsonības jēdziens ir bijis nevis sabiedrību vienojošs, bet gan vienu salīdzinoši lielu sabiedrības daļu izslēdzošs. Pieņemot likumu „Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības” (pieņemts 12.04.1995.), politiskajā diskursā tika izveidots pretnostatījums – Latvijas pilsoņi un nepilsoņi.

Precīzs nepilsoņu apzīmējums ir „bijušie PSRS pilsoņi bez Latvijas Republikas vai citas valsts pilsonības”¹, tomēr teksta uztveramības dēļ šajā monogrāfijā turpmāk tiks lietots īsākais un Latvijas sabiedrībā plaši lietotais apzīmējums „nepilsoņi”.

1995. gadā nepilsoņu skaits Latvijā bija 735 000 un veidoja 29% no iedzīvotāju kopskaita. 2014. gada 1. janvārī no visiem Latvijas iedzīvotājiem Latvijas nepilsoņi bija 13% jeb 282 876 cilvēki.

Kopējais nepilsoņu skaita samazinājums šajā laikā ir par vairāk nekā 450 000 nepilsoņu, vienlaikus kopš 1996. gada pilsonību naturalizējoties ir ieguvuši tikai 141 618 nepilsoņi. Lielāka ietekme uz nepilsoņu skaita samazināšanos ir dzimstības – mirstības faktoriem. Latvijas pilsonību ieguvuši arī 14 288 nepilsoņu nepilngadīgie bērni, kas ir 10% no naturalizācijas kārtībā pilsonībā uzņemto kopskaita.

Skatoties Eiropas kontekstā, nepilsoņu jautājuma risināšanā vienīgā valsts, kuras situācija salīdzināma ar Latviju, ir Igaunija. Lai gan arī citās Eiropas valstīs mīt iedzīvotāji, kuriem nav šīs valsts pilsonības, tikai Latvijā un Igaunijā 1990-to gadu sākumā bija liela tādu iedzīvotāju daļa, kuriem nav nevienas citas valsts pilsonības, bet tika noteikts statuss – Latvijas vai Igaunijas nepilsonis (Igaunijā 1992. gadā – 32%, Latvijā 1994. gadā – 29%). Saskaņā ar Igaunijas statistikas datiem² šobrīd Igaunijā ir 84% pilsoņu, 7% nepilsoņu (87 833 personas) un 9% – citu valstu pilsoņu (7% – Krievijas pilsoņi; 93 267 personas). Latvijā Krievijas pilsoņu skaits šobrīd ir 48 873 personas, kas veido 1,8% no iedzīvotāju skaita, bet ar katru gadu Krievijas pilsoņu skaits Latvijā pieaug³.

Kopumā Latvijas nepilsoņu statuss un tiesības ir ievērojami plašākas nekā trešo valstu valstspiederīgajiem Latvijā, kas uzturas ar pastāvīgajām vai termiņa uzturēšanās atļaujām.

Galvenie ierobežojumi, ko nosaka nepilsoņa statuss, attiecas uz iespēju strādāt noteiktās profesijās, kas saistītas ar valsts drošību un pārvaldi, kā arī piedalīties Saeimas un pašvaldību vēlēšanās. Vienlaikus sociālo tiesību jomā atšķirības pilsoņu un nepilsoņu vidū ir minimālas un nepilsoņiem ir dota iespēja iegūt Latvijas pilsonību naturalizācijas kārtībā.

1 Tiesībsarga 05.12.2013. vēstule EDSO. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/content/vestules/EDSO_TS_vestule_2013_dec_LV.pdf (skatīts 29.05.2014.).

2 Estonia. Citizenship. Data on 01.02.2014. Pieejams: <http://estonia.eu/about-estonia/society/citizenship.html> (skatīts 07.03.2014.).

3 Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. Iedzīvotāju reģistra statistika. Dati 01.01.2014. Pieejams: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/sakums/statistika/iedzivotaju-registrs/> (skatīts 04.03.2014.).

Kopš 1995. gada, kad sākās naturalizācijas process, ir veiktas arī vairākas būtiskas izmaiņas naturalizācijas procesa atvieglošanā (Pilsonības likuma grozījumi 1999. gadā, eksāmenu atvieglojumi, naturalizācijas un latviešu valodas kursi). Grozījumi, kas Pilsonības likumā veikti 2013. gadā, atvieglo pēc 1991. gada 21. augusta Latvijā dzimušo bērnu atzīšanu par Latvijas pilsoņiem. Tagad tā notiek, ievērojot tikai viena vecāka izteiktu gribu (iepriekš bija prasīta abu vecāku piekrišana), vienlaikus ar ierakstu par bērna dzimšanu. Tas nozīmē, ka jau bērna reģistrācijas brīdī ir jāpieņem lēmums par bērna reģistrāciju vai neregistrāciju par Latvijas pilsoni, un, saskaņā ar Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (PMLP) sniegto informāciju, 88% no jaundzimušajiem bērniem izvēlas pieņemt Latvijas pilsonību.

PAR PROJEKTU

Tomēr joprojām nepilsoņu skaits ir ļoti liels, un jebkurai sabiedrībai nav vēlams tik liels nepilsoņu – no valsts un pilsoniskās līdzdalības noteiktā veidā nošķirtas grupas – pastāvēšana. Apzinoties nepilsoņu jautājuma aktualitāti, nodibinājuma *Baltic Institute of Social Sciences* (BISS) pētnieki sagatavoja un iesniedza Sabiedrības integrācijas fondā projektu „Latvijas nepilsoņu integrācijas procesa analīze: IZPĒTE, PROGNOZES, RISINĀJUMI UN DIALOGS”, un saņēma atbalstu no EEZ finanšu instrumenta 2009.–2014. gada perioda programmas „Nevalstisko organizāciju projektu programma”.

Projekta mērķis ir pilsonības iegūšanas un dialoga ar nepilsoņiem veicināšana, īstenojot tādas projekta aktivitātes kā izpēte, prognozes, risinājumi un dialogs. Projekta pētnieciskie mērķi ir iegūt padziļinātu izpratni par nepilsoņu motivāciju naturalizēties vai nenaturalizēties un galvenajiem šķēršļiem naturalizēties. Projekta praktiskie mērķi ir izstrādāt izpētē, zināšanās un mērķa grupas līdzdalībā balstītus ieteikumus rīcībpolitikas nepilsoņu integrācijai pilnveidošanai, kā arī veidot dialogu starp nepilsoņiem, pētniekiem, ekspertiem un valsts un pašvaldību institūciju pārstāvjiem.

Lai gan dialoga organizēšanu ir aizsākušas arī citas nevalstiskās organizācijas, mūsdiā, diskusijas un dialogs ir tas veids, kā šādi jautājumi ir demokrātiskā sabiedrībā jārisina, un uz dialogu vērstu aktivitāšu nekad nebūs par daudz. Nepilsoņu iesaistīšana dialogā, motivējot viņus iemācīties latviešu valodu un iegūt Latvijas pilsonību, ir galvenais mūsu projekta piensums. No vienas puses, projektā dialogs caurvij visas projekta aktivitātes – gan izpēti, gan prognozēšanu, gan rīcībpolitikas izstrādi, īstenojot šīs aktivitātes ar tiešu nepilsoņu, kā arī valsts un pašvaldību institūciju pārstāvju līdzdalību (*action research* vai līdzdalības pētījuma pieejas principi). No otras puses, projektā pilsētās ar lielāko nepilsoņu skaitu tika organizēti diskusiju apļi par nepilsoņu integrāciju Latvijas sabiedrībā. Diskusiju apļi notika kā konstruktīva viedokļu apmaiņa par nepilsoņu situāciju Latvijā, par nepieciešamību sadarboties nepilsoņiem ar valsts un pašvaldību institūciju pārstāvjiem, kā arī par izstrādātajiem ieteikumiem rīcībpolitikas pilnveidošanai. Diskusiju apļu norises laiks un vieta: 2014. gada aprīlis – jūnijs, Rīga, Daugavpils, Liepāja un Jelgava. Galvenās atziņas un secinājumi no diskusijām ir iekļauti šīs monogrāfijas secinājumu daļā. Monogrāfijas izdošana arī ir viena no šī projekta daļām.

Projekta īstenošanā bija iesaistītas šādas nodibinājuma *Baltic Institute of Social Sciences* darbinieces: Dr. sc. soc. Inese Šūpule, projekta vadītāja un galvenā pētniece, Dr. sc. soc. Evija Kļave, pētniece, atbildīgā par dialoga organizēšanu, Mg. soc. Iveta Bebrīša, pētniece, atbildīgā par publicitāti, Mg. pol. Lelde Jansone, pētniece, Mg. soc. Elīna Kozule, pētniece.

METODOLOĢIJAS PIEZĪMES

Monogrāfijas saturu veido projektā veiktās izpētes, prognozēšanas un diskusiju rezultātu apkopojums. Tā pamatā ir šādi informācijas avoti un datu iegūšanas metodes:

1. teorētiskās literatūras pilsonības jautājumos izpēte;
2. pieejamo statistikas datu analīze;
3. sekundāra, iepriekš veikto aptauju ar nepilsoņiem, datu analīze;
4. padziļināto interviju ar nepilsoņiem veikšana (kopējais interviju skaits – 40 intervijas);
5. uz statistikas analīzes un interviju datiem balstīta nepilsoņu skaita izmaiņu prognozēšana turpmākajiem 5, 10 un 20 gadiem;
6. aprobācijas seminārā Rīgā un diskusiju apļos Jelgavā, Liepājā, Daugavpilī un Rīgā iegūtās atziņas;
7. iegūtās informācijas integrēta analīze.

Teorētiskās literatūras pilsonības jautājumos izpētes galvenais uzdevums ir īsumā raksturot Rietumu sociālo zinātņu literatūrā pieejamo daudzveidību pilsonības jēdziena izpratnē, kā arī raksturot dažādās pilsonības dimensijas, kas ir nozīmīgas pilsoņu/nepilsoņu jautājuma analīzē. Diskusiju par pilsonību daudzveidību raksturo ieskats Pītera Kivisto un Tomasa Feista⁴ versijā par galvenajām pilsonības jautājuma tēmām sociālo zinātņu literatūrā, savukārt pilsonības dimensiju raksturojumā ir izmantota Odrijas Osleres un Hjū Stārķija pieeja⁵, saskaņā ar kuru pilsonību var aplūkot gan kā statusu, gan kā piederības sajūtu, gan arī kā praksi.

Statistikas datu analīzē galvenais datu avots ir PMLP informācija no ledzīvotāju reģistra, kā arī PMLP Naturalizācijas pārvaldes dati par naturalizācijas procesu. Statistikas datu analīzē ir izmantoti tikai publiski pieejamie dati no PMLP mājas lapas. Galvenais uzsvars analīzē ir likts uz pētījuma tapšanas brīdī jaunākās informācijas analīzi par datiem uz 01.01.2014. To papildina izmaiņu pa gadiem analīze.

Sekundārajā, iepriekš veikto aptauju, datu analīzē ir iekļauti gan nepilsoņu aptauju dati, gan arī visu Latvijas iedzīvotāju aptauju dati. Nepilsoņu aptauju analīzes pamatā ir Pētījumu un rīcības programmas „Ceļā uz pilsonisku sabiedrību” ietvaros veikto nepilsoņu aptauju dati par attieksmēm 1997. un 2000. gadā, kā arī 2012. gadā veiktā PMLP aptauja. 1997. gadā aptaujāti 1502 Latvijas nepilsoņi vecumā no 15 līdz 75 gadiem, 2000. gadā – 1002 Latvijas nepilsoņi vecumā no 15 līdz 75 gadiem (abās aptaujās izmantota vairākpakāpju nejaušā stratificētā izlase visā Latvijas teritorijā), bet 2012. gadā – 1570 Latvijas nepilsoņi, izmantojot respondentu anketēšanu PMLP teritoriālajās nodaļās. Pilsoņu un nepilsoņu viedoklis par piederības sajūtu Latvijai ir analizēts, izmantojot Pētījumu un rīcības programmas „Ceļā uz pilsonisku sabiedrību” 1997. gada aptauju datus, nodibinājuma *Baltic Institute of Social Sciences* pētījumā „Etnopolitiskā spriedze Latvijā: konflikta risinājuma meklējumi” 2004. gadā veiktās aptaujas datus, kā arī LU SZF Valsts pētījumu programmas „Nacionālā identitāte: valoda, Latvijas vēsture, kultūra un

4 Kivisto, Peter; Faist, Thomas (2007) *Citizenship: Discourse, Theory and Transnational Prospects*. Blackwell Publishing.

5 Osler, Audrey; Starkey, Hugh (2005) *Changing Citizenship. Democracy and Inclusion in Education*. Open University Press.

cilvēkdrošība" ietvaros veikto aptauju datus par 2010. un 2013. gadu. 2013. gada aptauja ir arī Starptautiskās pētnieciskās programmas (ISSP) moduļa „Valstiskā identitāte” aptauja. Nepilsoņu skaits, kā arī citi aptauju raksturojumi (izlases lielums un metode, aptaujas laiks) ir sniegti analīzes tekstā zemsvītras piezīmēs.

Padziļinātās intervijas ar nepilsoņiem tika veiktas 2013. gada novembrī – decembrī, kā arī 2014. gada janvārī – februārī. Kopumā tika veiktas 40 padziļinātās intervijas – 10 Rīgā, 10 Daugavpilī, 10 Jelgavā un 10 Liepājā. Intervijām tika izvēlētas tās Latvijas pilsētas, kurās dzīvo skaitliski vislielākais nepilsoņu skaits (Rīgā dzīvo 52% no visiem Latvijas nepilsoņiem, Daugavpilī – 6%, Jelgavā – 3% un Liepājā – 5%). Intervijas tika veiktas dažādās vecuma un dzimuma grupās. Katrā pilsētā tika intervēti divi respondenti vecumgrupā 15–24 gadi, divi respondenti vecumgrupā 25–44 gadi, trīs respondenti vecumgrupā 45–64 gadi un trīs respondenti 65 gadu vecumā un vecāki. Intervijas notika krievu valodā un respondentam ērtā vietā. Interviju vadlīnijas krievu valodā ir pievienotas monogrāfijas pielikumā.

Nepilsoņu skaita izmaiņu prognozēšana turpmākajiem 5, 10 un 20 gadiem ir balstīta uz statistikas datu izpēti par nepilsoņu skaita samazināšanās tendencēm, kā arī padziļinātajām intervijām ar nepilsoņiem. Prognozēšanas pamatā ir nepilsoņu skaita zuduma aprēķini par pēdējiem pieciem gadiem, un katra nākamā prognozētā vērtība ir aprēķināta, balstoties uz iepriekšējām vērtībām piemēroto nepilsoņu skaita zuduma koeficientu. Nepilsoņu skaita izmaiņu prognozēšanas pieeja balstās pieņēmumā, ka tuvākajos gados saglabāsies tās pašas naturalizācijas, dzimstības – mirstības un citu valstu pilsonības pieņemšanas tendences, kas pastāv šobrīd.

Aprobācijas seminārā Rīgā un diskusiju apļos Jelgavā, Liepājā, Daugavpilī un Rīgā iegūtās atziņas. Aprobācijas seminārs un diskusiju apļi tika organizēti, izmantojot fokusa grupu diskusiju principus, kā arī līdzdalības pētījuma pieejas principus. Tas nozīmē, ka visos pasākumos tika aicināti piedalīties dažādu mērķa grupu pārstāvji – eksperti sabiedrības integrācijas jautājumos (pētnieki, speciālisti, NVO pārstāvji), valsts iestāžu darbinieki, kuru darbības joma saistīta ar nepilsoņu integrāciju, lielo pilsētu pašvaldību darbinieki, kuru darba pienākumos ietilpst sabiedrības integrācijas jautājumu risināšana, bet, kas vissvarīgākais, arī paši nepilsoņi. Šī iemesla dēļ diskusijas notika bilingvāli – latviski un krieviski, katram no runātājiem izvēloties valodu, kurā ērtāk izteikties. Diskusijas tika organizētas divās daļās – pirmajā daļā tika īsumā raksturoti pētījumā iegūtie dati un secinājumi, savukārt otrajā daļā noritēja diskusija par pētnieku piedāvātajiem risinājumiem nepilsoņu integrācijas veicināšanai konkrētām nepilsoņu mērķa grupām – nepilsoņu jaunieši līdz 15 gadu vecumam; nepilsoņi, kam ir sliktas latviešu valodas zināšanas, bet ir vēlme iegūt Latvijas pilsonību; nepilsoņi, kam ir aplama informācija par naturalizācijas procedūru (izmaksām, prasībām un atvieglojumiem); nepilsoņi, kas jūtas apvainojušies; nepilsoņi, kas apver iespēju iegūt Krievijas pilsonību. Diskusiju apļu norises laiks: 2014. gada aprīlis–jūnijs. Diskusija tika turpināta arī interneta portālā Politika.lv, kurā, balstoties uz diskusiju rezultātiem, tika publicētas galvenās atziņas un secinājumi⁶.

Iegūtās informācijas integrēta analīze paredz to, ka kopumā analīzē informācija netiek nošķirta pēc tās iegūšanas metodes, bet tiek raksturota pa tēmām, atsaucoties uz dažādiem datu avotiem – statistiku, aptaujām, padziļinātajām intervijām un diskusijām.

6 Šūpule, Inese (2014) *Nepilsoņi Latvijā: nostiprinājusies vai izzūdoša tradīcija?* Pieejams: <http://politika.lv/article/nepilsoni-latvija-nostiprinajusies-vai-izzudosa-tradicija> (skatīts 28.05.2014.).

PAR MONOGRĀFIJAS STRUKTŪRU

Monogrāfiju veido sešas nodaļas, ievads, secinājumi un ieteikumi, literatūras un avotu saraksts, kā arī pielikumi. Pirmā nodaļa ir veltīta īsam ieskatam pilsonības jautājuma teorētiskā izpētē un analizē. Galvenā uzmanība šajā nodaļā ir pievērsta pilsonības dimensijām, aplūkojot pilsonību gan kā statusu, gan kā piederības sajūtu, gan arī kā praksi, ietekmējoties no tādiem autoriem teorētiskajā literatūrā kā Odrija Oslere un Hjū Stārkijs. Otrajā nodaļā ir sniegts Latvijas nepilsoņu demogrāfiskais portrets, tai skaitā, par nepilsoņu skaita izmaiņām, nepilsoņu dzīvesvietu, vecumu un tautību. Nepilsoņu sociāli demogrāfiskais raksturojums ir sniegts, balstoties uz PMLP informāciju no ledzīvotāju reģistra. Trešajā nodaļā ir apkopotas tendences attiecībā uz nepilsoņu naturalizēšanos – gan statistikas analizē vērojamās tendences par naturalizēšanās tempiem, vecuma un dzimuma grupām, gan arī aptauju dati par nepilsoņu attieksmi pret naturalizēšanos. Monogrāfijas ceturtnā nodaļa sniedz ieskatu padziļinātajās intervijās ar nepilsoņiem iegūtajā argumentācijas analizē par un pret Latvijas pilsonības iegūšanu naturalizējoties. Šīs nodaļas mērķis ir izprast nepilsoņu motivāciju naturalizēties vai nenaturalizēties. Savukārt piektā un sestā nodaļa ir veltīta nepilsoņu piederības sajūtas Latvijai un citu attieksmju analīzei, balstoties gan padziļinātajās intervijās, gan aptaujās iegūtajos datos. Nepilsoņu skaita samazināšanās tendences un prognozes tuvākajiem 5, 10 un 20 gadiem ir analizētas monogrāfijas septītajā nodaļā. Monogrāfiju noslēdz secinājumi, kuros apkopotas galvenās pētījumā un diskusijās iegūtās atziņas un ieteikumi.

1. PILSONĪBAS JAUTĀJUMA TEORĒTISKĀ ANALĪZE: GALVENĀS ATZIŅAS

1.1. PILSONĪBAS JĒDZIENA DAUDZVEIDĪGĀ IZPRATNE

Pilsonības likums, kas pieņemts 22.07.1994., definē, ka Latvijas pilsonība ir personas noturīga tiesiska saikne ar Latvijas valsti un ka Latvijas pilsonības saturu veido pilsoņa un valsts savstarpēji saistīto tiesību un pienākumu kopums (spēkā esošajā redakcijā 1.¹ pants). Arī ikdienā Latvijā pilsonība visbiežāk tiek izprasta kā noteikts statuss attiecībā pret valsti, kas nosaka gan pienākumus, gan arī tiesības un iespējas ietekmēt politiskos lēmumus, tajā pašā laikā tas negarantē labklājību, vienlīdzību un sociālo taisnīgumu. Daudzās Rietumu demokrātijas valstīs pilsonības jēdziens tiek skatīts ievērojami plašāk, kaut arī uzreiz jāatzīmē – atšķirīgi un pretrunīgi.

Rietumu sociālo zinātņu pārstāvju vidū interese par pilsonības fenomenu akadēmiskajās aprindās pieauga 1990-tajos gados. Šajā laikā parādījās ļoti daudzveidīga izpratne par to, kas ir pilsonība. Šeit minēti tikai daži no sociālo zinātņu tekstos atrodamajiem jēdzieniem, kas tiek attiecināti uz dažādām pilsonības formu izpausmēm mūsdienu sabiedrībā: pasaules pilsonība (*world citizenship*, Heater 2002⁷), globālā pilsonība (*global citizenship*, Falk 1994⁸), universālā pilsonība (*universal citizenship*, Young 1989⁹), kosmopolitiskā pilsonība (*cosmopolitan citizenship*, Linklater 1998¹⁰), daudzkārtīgā pilsonība (*multiple citizenship*, Held 1995¹¹), post-nacionālā pilsonība (*postnational citizenship*, Soysal 1994¹²), transnacionālā pilsonība (*transnational citizenship*, Johnston 2001¹³), duālā pilsonība (*dual citizenship*, Miller 1991¹⁴), ligzdveida pilsonība (*nested citizenship*, Faist 2000¹⁵), daudzslāņu pilsonība (*multilayered citizenship*, Yuval-Davis 2000¹⁶), kultūras pilsonība (*cultural citizenship*, Stevenson 1997¹⁷), multikulturālā pilsonība (*multicultural citizenship*, Delgado-Moreira 2000¹⁸), kiberpilsonība (*cybercitizenship*, Tambini

7 Heater, Derek (2002) *World Citizenship: Cosmopolitan Thinking and Its Opponents*. London: Continuum.

8 Falk, Richard (1994) The Making of Global Citizenship. In: Bart Van Steenberg (ed.), *The Condition of Citizenship*. London: Sage. pp. 42-61.

9 Young, Iris Marion (1989) *Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship*. Ethics, 99 (January). pp. 250-274.

10 Linklater, Andrew (1998) Cosmopolitan Citizenship. *Citizenship Studies*, 2 (1). pp. 23-41.

11 Held, David (1995) *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Cambridge: Polity Press.

12 Soysal, Yasemin (1994) *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

13 Johnston, Paul (2001) The Emergence of Transnational Citizenship among Mexican Immigrants In California. In: T. Alexander Aleinikoff and Douglas Klusmeyer (eds.), *Citizenship Today: Global Perspectives and Practices*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace. pp. 253-277.

14 Miller, Mark J. (1991) Dual Citizenship: A European Norm? *International Migration Review*, 33 (4): 945-950.

15 Faist, Thomas (2000) Social Citizenship in the European Union: Residual Post-National, and Nested membership? *Institute für Interkulturelle and Internationale Studien, Arbeitspapier* Nr. 17/2000.

16 Yuval-Davis, Nira (2000) Multi-layered Citizenship and the Boundaries of the 'Nation-State'. *International Social Science Review*, 1 (1): 112-127.

17 Stevenson, Nick (1997) Globalization, Natural Cultures, and Cultural Citizenship. *The Sociological Quarterly*, 38 (1): 41-66.

18 Delgado-Moreira, Juan M. (2000) *Multicultural Citizenship of the European Union*. Aldershot, UK: Ashgate.

1997¹⁹), vides pilsonība (*environmental citizenship*, Jelin 2000²⁰), feministu pilsonība (*feminist citizenship*, Lister 1997²¹), dzimumu pilsonība (*gendered citizenship*, Seidman 1999²²), fleksiblā pilsonība (*flexible citizenship*, Ong 1999²³), tradicionālā pilsonība (*traditional citizenship*, Bloemraad 2004²⁴), intīmā pilsonība (*intimate citizenship*, Plummer 2003²⁵), aizsargājošā pilsonība (*protective citizenship*, Gilbertson and Singer 2003²⁶) un vēl daudzi citi.

Vairāki autori saista pilsonības jēdzienu ar minoritāšu tiesībām un multikulturalismu (Kymlicka 1995²⁷; Kymlicka & Norman 2000²⁸) un aizstāv „pilsoniskās nācijas” ideju.

Vēl viena cita pieeja aktualizē jautājumu par pilsonības praktizēšanu (*active citizenship*), kas izpaužas ne tikai kā līdzdalība vēlēšanās, bet arī dažādās nevalstiskajās organizācijās un interešu grupās.

Pilsonība tiek aplūkota kā mainīgs fenomens (*changing citizenship*), jo pilsonības institūcija ir spiesta adaptēties globalizācijas izaicinājumiem²⁹. Tam spilgti piemēri ir aizvien vairāk izplatītā un pieņemtā dubultpilsonība, kā arī tāda fenomena kā Eiropas pilsonība izveide.

Pīters Kivisto un Tomass Feists, analizējot sociālo zinātņu literatūrā dominējošos diskursus par pilsonības fenomenu mūsdienu sabiedrībā, norāda uz četrām galvenajām tēmām par pilsonību – **iekļaušana, erozija** (valsts garantēto sociālo tiesību mazināšanās neoliberālisma režīmu ietekmē), **aiziešana** (pilsoniskās līdzdalības samazināšanās fenomens) un **ekspansija** (angliski: *inclusion, erosion, withdrawal, expansion*)³⁰.

Iekļaušanas tēma daudzos darbos tiek aktualizēta caur dažādu grupu tiesībām, kas, skatoties ilgstošākā laika periodā demokrātiskās sabiedrībās, ir paplašinājušās. Rietumu demokrātiskajās sabiedrībās kopumā pilsonība ir kļuvusi iekļaujošāka tajā nozīmē, ka kādreiz marginalizētās un izstumtās grupas, piemēram, sievietes, imigranti, etniskās minoritātes, tiek vismaz formāli vairāk iekļautas sociālajos procesos un tām ir lielākas iespējas paust savas pilsoniskās nostājas.

Tie, kas aktualizē pilsonības **erozijas** diskursu, skata pilsonību caur labklājības, ko valsts saviem pilsoņiem nodrošina, dimensiju. Šeit tiek lietots jēdziens „sociālā pilsonība”, un „sociālās pilsonības erozija” attiecas uz situāciju, kad tiek ierobežotas indivīdu sociālās tiesības. Šis process ir vērojams, sākot ar 1980-tajiem gadiem, kad daudzviet Rietumu demokrātijās, bet visizteiktāk – Lielbritānijā un ASV, labklājības valsts ideju nomainīja neoliberālisma idejas. Šī pieeja

-
- 19 Tambini, Damian (1997) Universal Cybercitizenship. In: R. Tsagarousiannou, D. Tambini, and C. Bryan (eds.), *Cyberdemocracy: Technology, Cities, and Civic Networks*. London: Routledge. pp. 84-109.
- 20 Jelin, Elizabeth (2000) Towards a Global Environmental Citizenship. *Citizenship Studies*, 4 (1): 47-63.
- 21 Lister, Ruth (1997) *Citizenship: Feminist Perspectives*. New York: New York University Press.
- 22 Seidman, Gay (1999) Gendered Citizenship: South Africa's Democratic Transformation and the Constitution of a Gendered State. *Gender & Society*, 13 (3): 287-307.
- 23 Ong, Aihwa (1999) *Flexible Citizenship: The Cultural Logic of Transnationality*. Durham, NC: Duke University Press.
- 24 Bloemraad, Irene (2004) Who Claims Dual Citizenship? The Limits of Postnationalism, the Possibilities of Transnationalism, and the Persistence of Traditional Citizenship. *International Migration Review*, 38 (2): 389-426.
- 25 Plummer, Ken (2003) *Intimate Citizenship: Private Decisions and Public Dialogues*. Seattle: University of Washington Press.
- 26 Gilbertson, Greta; Singer, Audrey (2003) The Emergence of Protective Citizenship in the USA: Naturalization among Dominican Immigrants in the Post-1966 Welfare Reform Era. *Ethnic and Racial Studies*, 26 (1): 25-51.
- 27 Kymlicka, Will (1995) *Multicultural Citizenship*. New York: Oxford University Press.
- 28 Kymlicka, Will; Norman, Wayne (2000) Citizenship in Diverse Societies: Issues, Contexts, Concepts. In: Kymlicka, Will., Norman, Wayne (eds.). *Citizenship in Diverse Societies*. Oxford University Press. pp. 1-44.
- 29 Kivisto, Peter; Faist, Thomas (2007) *Citizenship: Discourse, Theory and Transnational Prospects*. Blackwell Publishing.
- 30 Turpat.

ir saistīta ar neoliberālisma režīmu kritiku, bet vienlaikus savijas arī ar trešo tēmu – **aiziešanu** jeb pilsoniskās līdzdalības samazināšanās fenomenu. Daudzi pētnieki ir novērojuši, ka vienkāršie pilsoņi kļūst sociāli pasīvāki – mazāk iesaistās publiskajā dzīvē – gan vēlēšanās, gan nevalstiskajās organizācijās. Zināmākie autori, kas rakstījuši par šo fenomenu, ir Roberts Putnams, Entonijs Giddens, Alēns Turēns. Saskaņā ar P. Kivisto un T. Feista viedokli, vērojamā pasivitāte ir cieši saistīta ar atsvešināšanos no politiskajiem procesiem un valsts.

Ceturtā tēma – **ekspansija** – ir saistīta ar to, ka globalizācijas, migrācijas un transnacionālo attiecību rezultātā piederības sajūta noteiktai nācijas valstij ir pakāpeniski transformējusies par piederību globālai sabiedrībai vai vairākām valstīm (dubultpilsonība). Aizvien vairāk valstu, to skaitā arī Latvija, ir pieņēmušas likumus, kas paredz dubultpilsonību vai pieļauj to, ka cilvēkiem, kas dzīvo valsts teritorijā, ir dubultpilsonība. Tiek lietots pat tāds apzīmējums kā „pilsonība viņpus valsts” (angliski: *citizenship beyond the state*). Īpašs gadījums šajā kontekstā ir arī Eiropas pilsonība. Ikvienam, kam ir kādas ES valsts pilsonība, automātiski ir arī ES pilsonība. Tātad visi Latvijas pilsoņi ir arī ES pilsoņi ar noteiktām tiesībām, tai skaitā, brīvi pārvietoties ES teritorijā un piedalīties Eiropas Parlamenta vēlēšanās.

1.2. PILSONĪBAS DIMENSIJAS

Odrija Oslere un Hjū Stārkijs savu izpēti³¹ par pilsonību sāk ar atziņu, ka pilsonības jēdziens pēdējo 50 gadu laikā ir būtiski evolucionējis un svarīgs ir ne tikai normatīvais ietvars, kas nosaka pilsoņa statusu, tā pienākumus un tiesības, bet arī attieksmes un rīcība, piemēram, piederības sajūta valstij, spēja pieņemt dažādo, vēlme piedalīties politiskajos procesos, lai veicinātu kopīgu labklājību un kontrolētu politisko eliti, un arī atbildīga izturēšanās pret sevi, savu veselību, materiālo nodrošinātību un vidi.

Grāmatā „Mainīgā pilsonība” O. Oslere un H. Stārkijs izšķir trīs savstarpēji papildinošas pilsonības dimensijas, kas ietver iepriekš minētos aspektus, – pilsonības statuss, pilsonība kā piederības sajūta un pilsonības prakse.

1.2.1. Pilsonība kā statuss

Sabiedrības kopumā viens no organizācijas pamatprincipiem ir valstis, un cilvēku universālās klasificēšanas pamatā ir valstiskā piederība – noteiktas valsts pilsoņa statuss. Tas nosaka indivīda attiecības ar konkrēto valsti, kuras pilsonis viņš ir, kā arī ar citām valstīm. Pilsonība kā statuss tiek definēta politiski un juridiski, un tā ir politiskā diskursa tēma daudzās demokrātiskās valstīs.

Valsts pienākums ir saviem pilsoņiem nodrošināt drošību, izglītību, veselības aprūpi, transporta infrastruktūru, savukārt valsts pilsoņiem apmaiņā pret to ir jāiegulda kopējā labklājībā, maksājot nodokļus.

Aizvien vairāk par pilsonību un pilsoņiem runā nevis kā par pasīviem varas subjektiem, kam jāpilda valdības pieņemtie lēmumi, bet par „aktīvo pilsonību”, kur pilsoņi ir aktīvi indivīdi, kas apvienojoties var ietekmēt lēmumus.

31 Osler, Audrey; Starkey, Hugh (2005) *Changing Citizenship. Democracy and Inclusion in Education*. Open University Press.

Šāda aktīvās pilsonības pieeja paredz noteiktas pilsoņu kapacitātes, kā arī ticību iespējai ietekmēt valdības un pašvaldību lēmumus, taču daudzviet pilsoņa statuss ir neskaidrs un nerada pozitīvas emocijas (piemēram, Lielbritānijā – skat. Osler&Starkey 2005, 11. lpp.).

1.2.2. Pilsonība kā piederības sajūta

Piederības sajūta pilsoņu kopienai un identificēšanās ar noteiktu valsti var būt izteikta lielākā vai mazākā mērā. Nacionālo identitāti kā piederības sajūtu noteiktai valstij ietekmē dažādi aģenti, piemēram, valsts institūcijas un plašsaziņas līdzekļi, kas cenšas stiprināt nacionālo identitāti, svinot valsts svētkus, sporta spēlēs veidojot valsts izlases vai sportistu komandas, veidojot un lietojot valsts simboliku utt.

Piederības sajūta ir nosacījums, lai piedalītos sabiedrības procesos un īstenotu „līdzdalības pilsonību” (angliski: *participative citizenship*), bet piederības sajūtu mazina tādas izjūtas kā netaisnība, viedoklis par nevienlīdzīgu pieeju kopīgajiem resursiem un diskriminācija.

Daudziem vieglāk ir identificēties ar konkrētu pilsētu vai apdzīvoto vietu, kurā viņš dzīvo, nevis valsti. Piemēram, nepilsonis fokusa grupu diskusijā Jelgavā norāda, ka „manas mājas ir Jelgavā”.

Jāpiebilst, ka ne visi pilsoņi, lai gan ir ieguvuši pilsoņa statusu, tomēr tiek pieņemti konkrētajā sabiedrībā. Ksenofobisku attieksmju un diskriminācijas dēļ pilsoņa statusa iegūšana negarantē iekļaušanu sabiedrībā.

1.2.3. Pilsonība kā prakse

Pilsonība kā prakse nav jāuztver ierobežoti tikai kā piedalīšanās parlamenta vai pašvaldību vēlēšanās. Tā ir plašāka dalība lēmumu pieņemšanā par jautājumiem, kas attiecas uz pilsoņu dzīvi. Pilsonis apzinās sevi kā tādu, kas dzīvo vienā kopienā kopā ar citiem. Tā ir darbošanās kopā ar citiem noteiktu politisko, sociālo, kultūralo vai ekonomisko mērķu sasniegšanai.

Pilsonības praktizēšana paredz noteiktas solidaritātes jūtas ar citiem un pastiprina pilsonības kā piederības sajūtu. To var aplūkot kā ekonomisko pilsonību – atbildīgu patērniecību, iepērkoties tā, lai mazinātu negatīvu ietekmi uz vidi vai negodīgu tirdzniecību, atbalstot, piemēram, „godīgas tirdzniecības” (angliski: *fair trade*) produkciju, kas cenšas novērst nevienlīdzību darba samaksā un vergu darbu. Politiskā pilsonība paredz līdzdalību vēlēšanās, kā arī aktīvu sekošanu tam, lai politiķiem deleģētā vara netiek negodprātīgi izmantota. Savukārt aktīvā pilsonība (angliski: *active citizenship*) tiek saistīta ar cilvēktiesību un vides aizsardzību, kur cilvēki mobilizējas gadījumos, ja cilvēktiesības netiek ievērotas vai to ievērošana ir apdraudēta³². Visos gadījumos pilsonības praktizēšana ir saistīta ar kaut kādas solidaritātes veidošanos un vairāk vai mazāk aktīvu iesaistīšanos.

Tomēr jāuzsver, ka pilsoņa statuss un tiesības, ko šis pilsoņa statuss paredz, ir pirmais priekšnoteikums aktīvai pilsoniskai dalībai. O. Oslere un H. Stārkijs analizē konkrēti Lielbritānijas pieeju pilsonības jautājumā, un šeit parādās jēdziens „nopelnītā pilsonība” (angliski: *earned citizenship*).

Jēdziens „nopelnītā pilsonība” Lielbritānijas Zaļajā grāmatā „Ceļš uz pilsonību” (Home Office

32 Osler, Audrey; Starkey, Hugh (2005) *Changing Citizenship. Democracy and Inclusion in Education*. Open University Press. p. 16.

2008³³) tiek definēts kā Lielbritānijas naturalizācijas sistēmas pamats, un tās mērķis ir nodrošināt to, ka ienācējs Lielbritānijas sabiedrībā „ir nopelnījis” pilsonību, jo ir iesaistījies sabiedriski nozīmīgās aktivitātēs un veicinājis kopienas saliedētību. Iebraucējiem ir jānodemonstrē savs ieguldījums, aktīvi iesaistoties kopienas dzīvē, piemēram, strādājot brīvprātīgajā darbā, un, protams, arī nokārtojot naturalizācijas pārbaudījumus. Aktīva līdzdalība brīvprātīgajā darbā tiek apbalvota ar to, ka tiek saīsināts „pārbaudes pilsonības” laiks un ir iespēja ātrāk kļūt par pilnvērtīgu pilsoni (pārbaudes pilsonības laiks var ilgt līdz pat 10 gadiem)³⁴.

Sociālo zinātņu pārstāvju vidū dominējošās diskusijas par pilsonību atspoguļojas vienkāršo cilvēku izteikumos un viedokļos. Tās ieskanas arī Latvijas respondentu – nepilsoņu runātajā (piemēram, intereses trūkums par politiskajiem procesiem un politiskās līdzdalības iespējām, Latvijas pilsonības piedāvātā pakalpojumu groza nespēja konkurēt ar citām ES valstīm, emigrācija kā pilsonības iegūšanas motivācija u.c.), bet izskan arī vēl citas tēmas, kuras visas var aplūkot Odrijas Osleres un Hjū Stārkija identificēto pilsonības dimensiju kontekstā³⁵, kas ir izvēlēta kā teorētiskā pieeja padziļināto interviju rezultātu analīzei.

33 Home Office (2008) *The Path to Citizenship: Next Steps in Reforming the Immigration System*: Government Response to Consultation (July). London: UK Border Agency.

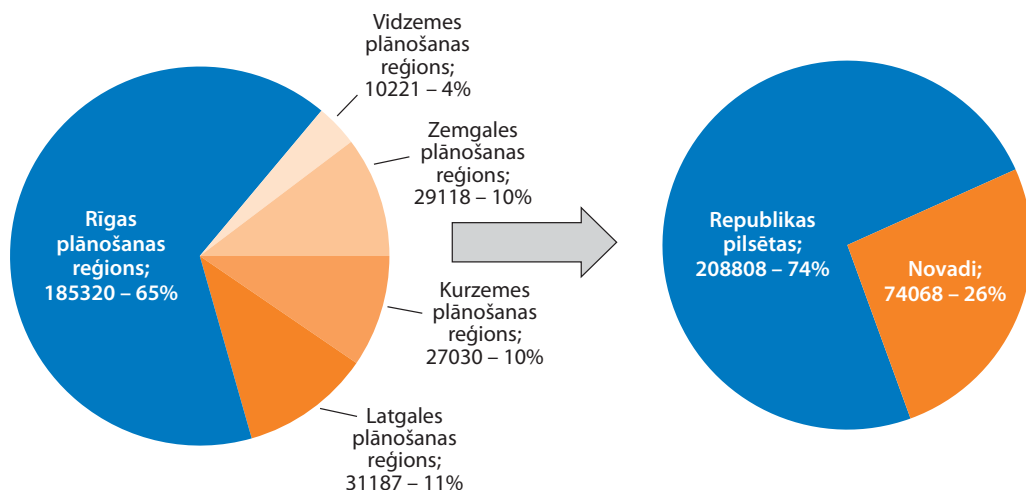
34 Osler, Audrey (2009) Testing Citizenship and Allegiance. Policy, Politics and the Education of Adult Migrants in the UK. *Education, Citizenship and Social Justice*, 4 (1): 63-79.

35 Osler, Audrey; Starkey, Hugh (2005) *Changing citizenship. Democracy and Inclusion in Education*. Open University Press.

2. LATVIJAS NEPILSOŅU DEMOGRĀFISKAIS PORTRETS: DZĪVESVIETA, VECUMS, TAUTĪBA UN CITI RĀDĪTĀJI 2014. GADĀ

PMLP apkopotā informācija no ledzīvotāju reģistra liecina, ka 2014. gada 1. janvārī Latvijā bija 282 876 nepilsoņi, no kuriem divas trešdaļas (65%) dzīvo Rīgas plānošanas reģionā, tieši Rīgā – 145 825 nepilsoņi jeb 52% no visiem nepilsoņiem (skat. 1. attēlu). 11% nepilsoņu dzīvo Latgales plānošanas reģionā, bet 10% nepilsoņu dzīvo gan Kurzemes, gan Zemgales plānošanas reģionos. Salīdzinoši maz nepilsoņu – 10 221 jeb 4% – dzīvo Vidzemes plānošanas reģionā.

1. attēls. Latvijas nepilsoņu dzīvesvieta pēc reģiona un apdzīvotas vietas tipa

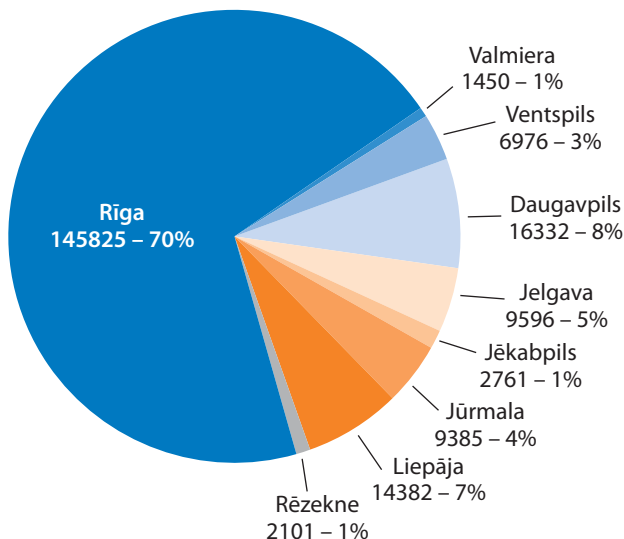

Avots: PMLP apkopotā ledzīvotāju reģistra statistika

Lielākā daļa nepilsoņu (208 808 jeb 74%) dzīvo republikas pilsētās – Daugavpilī, Jelgavā, Jēkabpilī, Jūrmalā, Liepājā, Rēzeknē, Rīgā, Valmierā un Ventspilī. Novados dzīvo 74 068 jeb 26% Latvijas nepilsoņu.

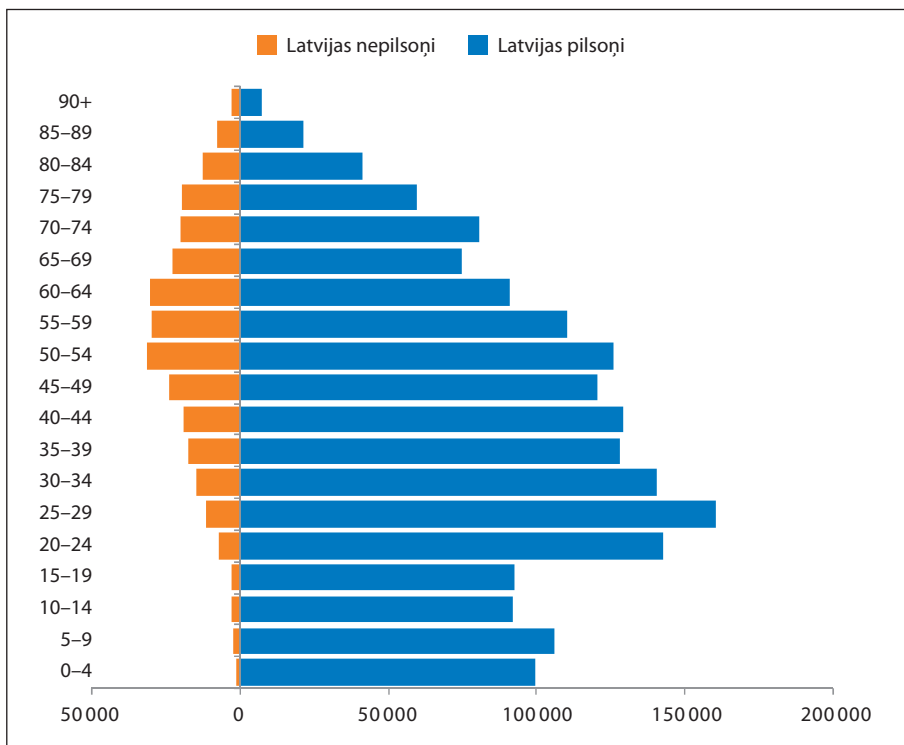
Kā redzams 2. attēlā, 70% no republikas pilsētās dzīvojošajiem nepilsoņiem par savu dzīvesvietu izvēlējušies Latvijas galvaspilsētu. Vēl salīdzinoši daudz nepilsoņu dzīvo Daugavpilī (8% no republikas pilsētās dzīvojošajiem nepilsoņiem), Liepājā (7%), Jelgavā (5%) un Jūrmalā (4%).

2. attēls. Republikas pilsētās dzīvojošo nepilsoņu sadalījums 2014. gadā

Avots: PMLP apkopotā ledzīvotāju reģistra statistika

3. attēls. Latvijas pilsoņu un nepilsoņu sadalījums pa vecumgrupām 2014. gadā

Avots: PMLP apkopotā ledzīvotāju reģistra statistika

Statistikas dati liecina, ka 2014. gada 1. janvārī 92 036 jeb katrs trešais nepilsonis (32,5%) bija vecumā no 50 līdz 64 gadiem. Salīdzinot Latvijas pilsoņu un nepilsoņu sadalījumu pa vecumgrupām, jāsecina, ka nepilsoņu vidū ir ievērojami lielāks vecāku cilvēku īpatsvars. Ja pilsoņu vidū to, kam ir 60 un vairāk gadu, ir 20%, tad nepilsoņu vidū – 41%. Savukārt bērnu un jauniešu īpatsvars nepilsoņu vidū ir būtiski mazāks – ja pilsoņu vidū bērnu un jauniešu vecumā līdz 19 gadiem ir 22%, tad nepilsoņu vidū vien 4% (skat. 3. attēlu un 1. tabulu).

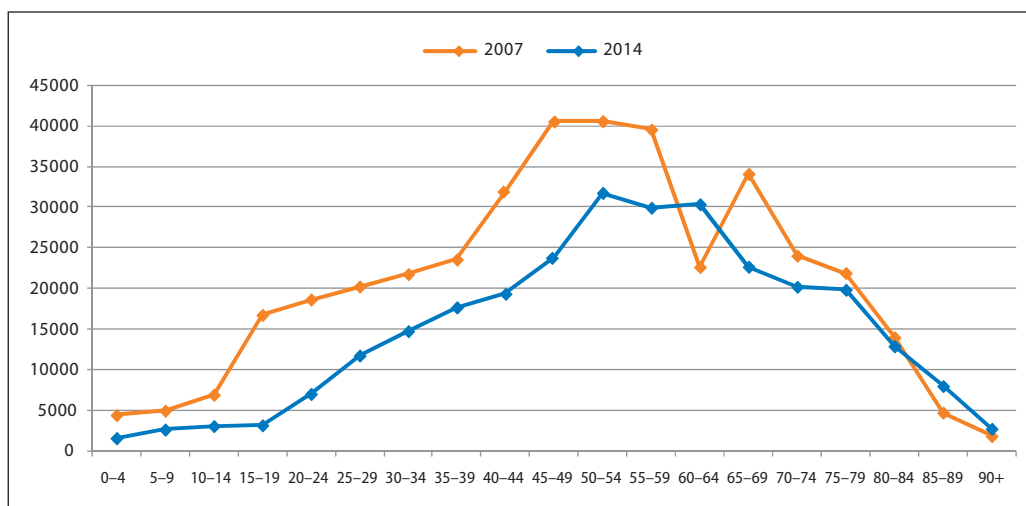
1. tabula. Latvijas pilsoņu un nepilsoņu sadalījums pa vecumgrupām 2014. gadā

Vecumgrupas	Pilsoņi		Nepilsoņi	
	Skaits	%	Skaits	%
0–19 gadi	389 775	21,5	10 379	3,7
20–39 gadi	571 626	31,5	51 120	18,1
40–59 gadi	485 946	26,8	104 764	37,0
60 un vairāk gadi	368 248	20,3	116 613	41,2
KOPĀ	1 815 595		282 876	

Avots: PMLP apkopotā ledzīvotāju reģistra statistika

Salīdzinot nepilsoņu sadalījumu pa vecumgrupām 2007. un 2014. gadā, redzams, cik strauji nepilsoņi noveco – ja 2007. gadā katrs trešais nepilsonis bija vecumā no 45 līdz 59 gadiem, tad 2014. gadā katrs trešais nepilsonis ir vecumā no 50 līdz 64 gadiem (skat. 4. attēlu). Kopumā šo septiņu gadu laikā par 10% ir pieaudzis to nepilsoņu, kam ir 60 un vairāk gadu, īpatsvars (no 31% uz 41%) (skat. 2. tabulu), bet sarucis ir to jauniešu, kas ir vecumā no 15 līdz 24 gadiem, īpatsvars (no 8% uz 4%).

4. attēls. Nepilsoņu sadalījums pa vecumgrupām 2007. un 2014. gadā

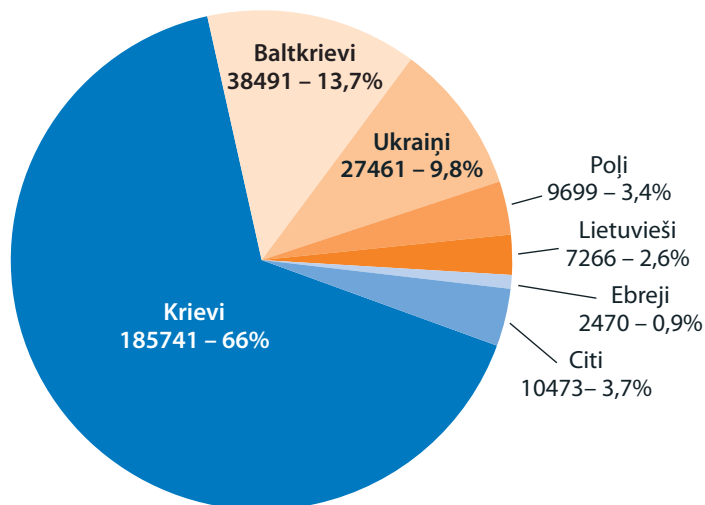
Avots: PMLP apkopotā ledzīvotāju reģistra statistika

2. tabula. Nepilsoņu sadalījums pa vecumgrupām 2007. un 2014. gadā

Vecumgrupas	2007. gads		2014. gads	
	Skaitis	%	Skaitis	%
0–19 gadi	32 970	8,4	10 379	3,7
20–39 gadi	84 166	21,4	51 120	18,1
40–59 gadi	152 594	38,8	104 764	37,0
60 un vairāk gadi	123 086	31,3	116 613	41,2
KOPĀ	392 816		282 876	

Avots: PMLP apkopotā ledzīvotāju reģistra statistika

2014. gada 1. janvārī Latvijas nepilsoņu vidū bija 106 dažādu tautību pārstāvji. No tiem nepilsoņiem, kam tautība ledzīvotāju reģistrā ir norādīta, 66% ir krievi, 14% – baltkrievi, 10% – ukraiņi, 3% – poļi, 3% – lietuvieši un 1% – ebreji (skat. 5. attēlu).

5. attēls. Nepilsoņu sadalījums pēc tautības 2014. gadā

Piezīme. Attēlā nav iekļauti tie nepilsoņi, kas savu tautību nav norādījuši – 2014. gada 1. janvārī tās bija 1289 personas.

Avots: PMLP apkopotā ledzīvotāju reģistra statistika

4% nepilsoņu ir citu tautību pārstāvji – tajā skaitā plašāk pārstāvētie ir tatāri (0,5% jeb 1302), vācieši (0,4% jeb 1104), armēņi (0,3% jeb 952), moldāvi (0,3% jeb 893), azerbaidžāņi (0,3% jeb 852), čuvaši (0,1% jeb 416), romi (0,1% jeb 412), igauņi (0,1% jeb 409), gruzīni (0,1% jeb 402), mordovieši (0,1% jeb 314) un rumāņi (0,1% jeb 314). Savukārt 0,3% jeb 739 nepilsoņi kā savu tautību ir norādījuši latviešu.

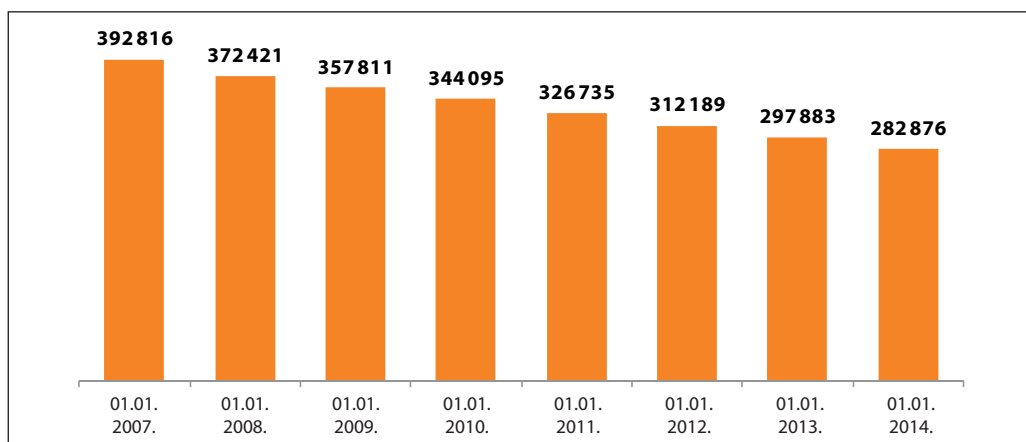
Laika periodā no 2007. gada 1. janvāra līdz 2014. gada 1. janvārim nepilsoņu sadalījums pēc tautības nav būtiski mainījies. Pirms septiņiem gadiem Latvijas nepilsoņu vidū bija vien nēdudz plašāk pārstāvēts dažādu tautību spektrs – kopumā 114 tautības.

3. LATVIJAS NEPILSONU ATTIEKSMES UN VIEDOKĻI PAR NATURALIZĀCIJAS PROCEDŪRU: STATISTIKA UN APTAUJU DATI

3.1. NEPILSONU SKAITA SAMAZINĀŠANĀS UN NATURALIZĀCIJAS PROCESA RAKSTUROJUMS

2007. gada 1. janvārī 17% jeb 392 816 Latvijas iedzīvotāji bija Latvijas nepilsoņi, savukārt 2014. gada 1. janvārī nepilsoņu skaits bija sarucis līdz 282 876 jeb 13% (skat. 6. attēlu). Septiņu gadu laikā nepilsoņu skaits ik gadu ir samazinājies par vidēji 15,7 tūkstošiem, un kopumā par gandrīz 110 tūkstošiem.

6. attēls. Nepilsoņu skaita izmaiņu dinamika, 2007.–2014. gads

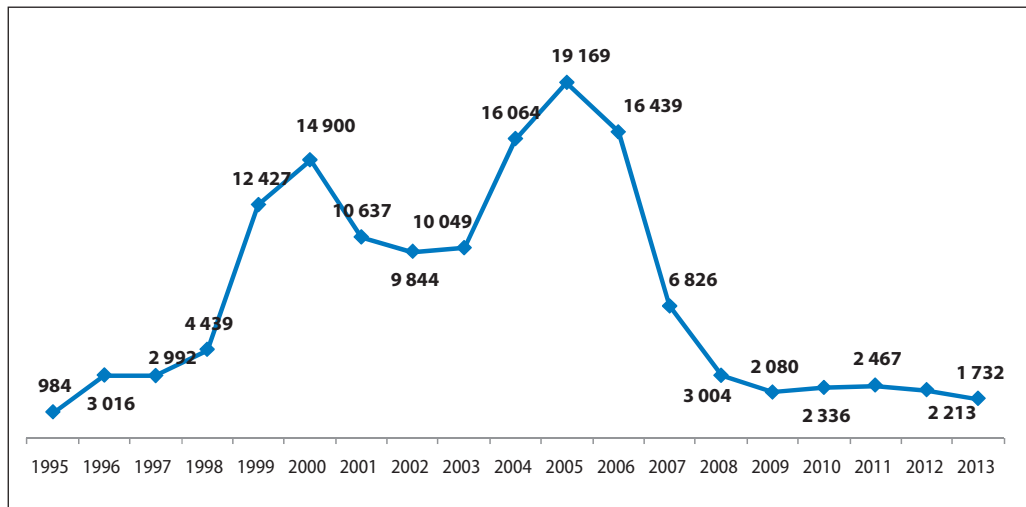

Avots: PMLP apkopotā iedzīvotāju reģistra statistika

PMLP apkopotā informācija par naturalizāciju liecina, ka Latvijas pilsonību naturalizācijas kārtībā kopš 1995. gada ieguvušas 141 618 personas, bet laika periodā no 2007. gada līdz 2013. gadam – **20 658 personas**. Jānorāda, ka pēdējo septiņu gadu laikā ir vērojams sarukums nepilsoņu interesei iegūt Latvijas pilsonību – ja 2006. gadā naturalizācijas kārtībā Latvijas pilsonību ieguva 16 439 personas, tad 2013. gadā Latvijas pilsonību ieguvušo personu skaits – 1732 – bija viens no zemākajiem rādītājiem kopš naturalizācijas procesa uzsākšanas (skat. 7. attēlu).

Nepilsoņu skaits sarūk arī tādēļ, ka Latvijas nepilsoņi pieņem kādas citas valsts pilsonību. PMLP apkopotā informācija no iedzīvotāju reģistra liecina, ka laika periodā no 2007. gada 1. janvāra līdz 2014. gada 1. janvārim pieaudzis Latvijā dzīvojošo Lietuvas pilsoņu (par 1,2 tūkstošiem), Ukrainas pilsoņu (par 1,3 tūkstošiem) un jo īpaši Krievijas pilsoņu (par 21,5 tūkstošiem) skaits. Ja 2007. gadā Latvijā kā pastāvīgie Latvijas iedzīvotāji uzturējās 27 380 Krievijas pilsoņi, tad 2014. gadā šis skaits ir pieaudzis līdz 48 873 personām, un nereti tie ir Latvijas nepilsoņi, kas ieguvuši Krievijas pilsonību ar galveno motivāciju – saņemt Krievijas nodrošinātās vecuma pensijas.

7. attēls. Naturalizācijas kārtībā Latvijas pilsonībā uzņemto personu skaita dinamika, 1995.–2013. gads

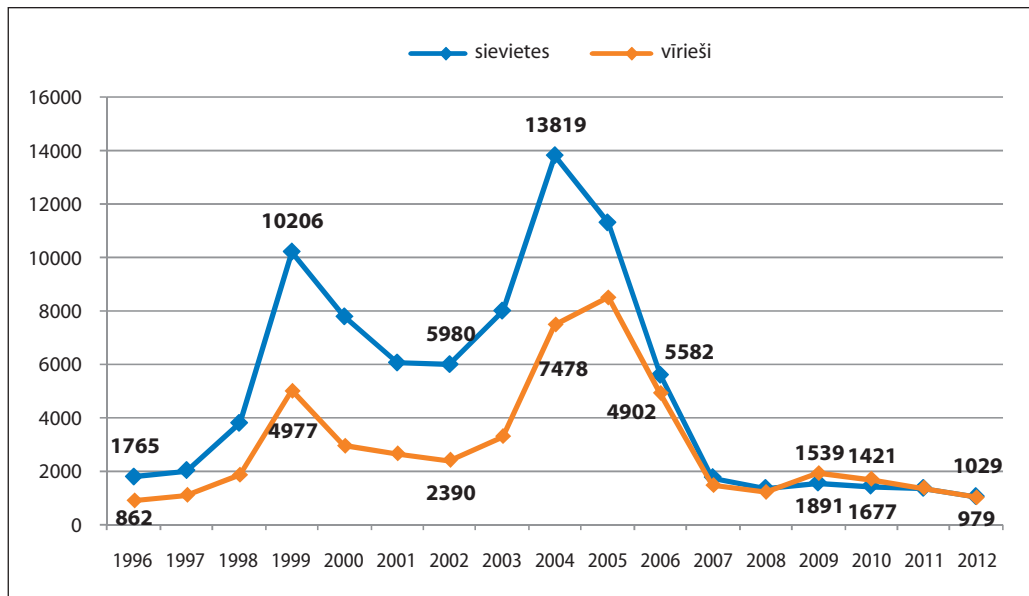
Avots: PMLP statistika par naturalizāciju

Analizējot naturalizācijas procesu demogrāfiskā griezumā, redzams, ka laika periodā no 1996. gada līdz 2012. gadam³⁶ 63% no visiem pretendentiem, kas naturalizācijas kārtībā vēlējas iegūt Latvijas pilsonību, bija sievietes. Līdz pat 2005. gadam ik gadu personu vidū, kas vēlējas iegūt Latvijas pilsonību, sieviešu skaits bija vidēji divas reizes lielāks nekā vīriešu skaits (skat. 8. attēlu). Sākot ar 2006. gadu, pretendentu uz Latvijas pilsonību vidū vīriešu skaits ir pieaudzis – 2009. un 2010. gadā pretendentu vidū vīriešu bija pat nedaudz vairāk nekā sieviešu. 2012. gadā 44% no visiem pretendentiem uz Latvijas pilsonību bija vecumā no 18 līdz 30 gadiem (skat. 9. attēlu). 22% to, kas vēlējas iegūt Latvijas pilsonību naturalizācijas kārtībā, bija vecumā no 31 līdz 40 gadiem, 15% bija vecumā no 41 līdz 50 gadiem, bet 18% pretendentu uz Latvijas pilsonību bija 51 un vairāk gadu. 2% pretendentu uz Latvijas pilsonību bija vecumā no 15 līdz 17 gadiem.

Aplūkojot pretendentu vecumstruktūru laika periodā no 1996. gada līdz 2012. gadam, redzams, ka pretendentu vidū ir samazinājies to īpatsvars, kas, sasniedzot 41 un vairāk gadu vecumu, vēlas iegūt Latvijas pilsonību naturalizācijas kārtībā.

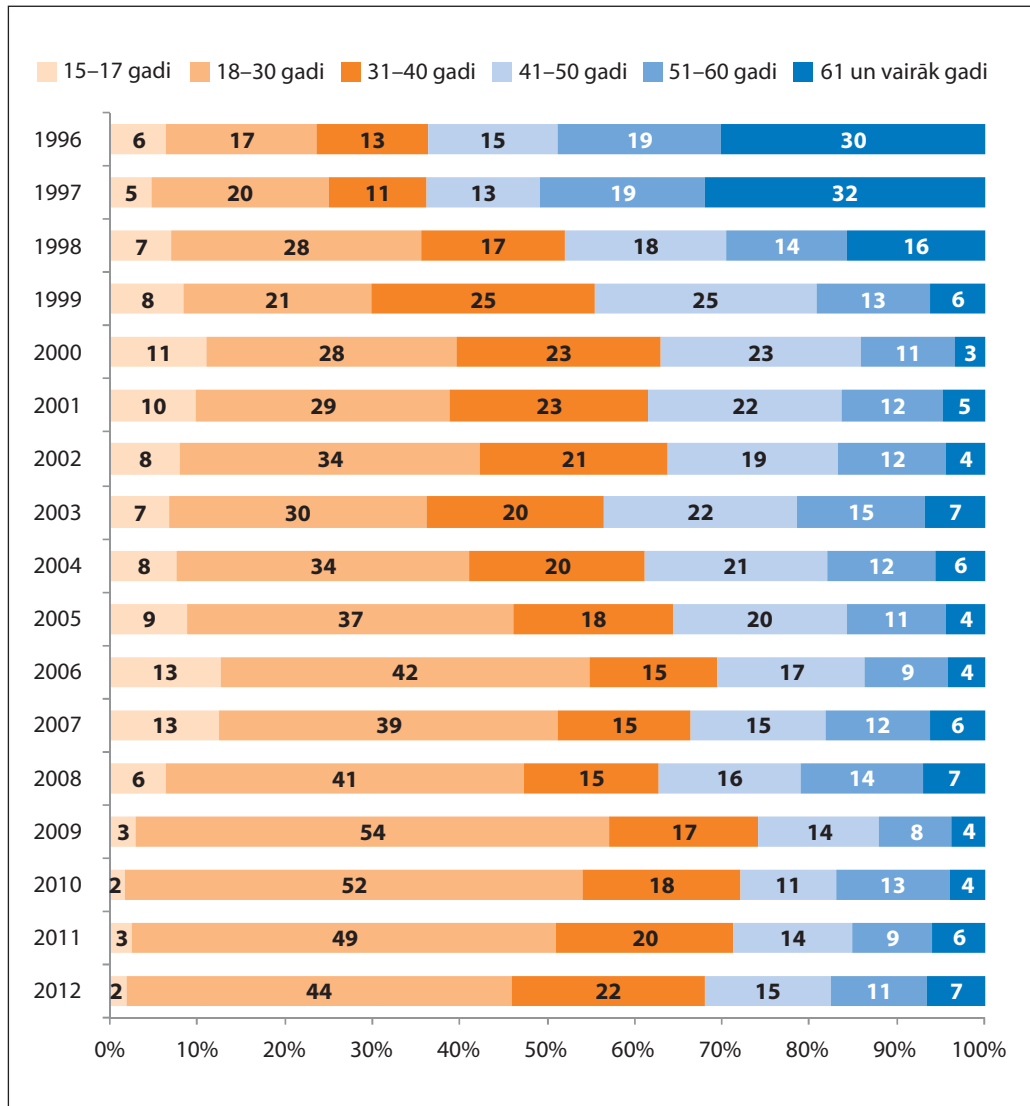
36 PMLP datus par naturalizāciju demogrāfiskā griezumā sāka apkopot kopš 1996. gada. Analīzes sagatavošanas brīdī jaunākā pieejamā informācija bija par 2012. gadu.

8. attēls. Sieviešu un vīriešu, kas vēlas iegūt Latvijas pilsonību, skaita dinamika, 1996.–2012. gads

Avots: PMLP statistika par naturalizāciju

9. attēls. Pretendentu uz Latvijas pilsonību sadalījums pa vecumgrupām 1996.–2012. gadā

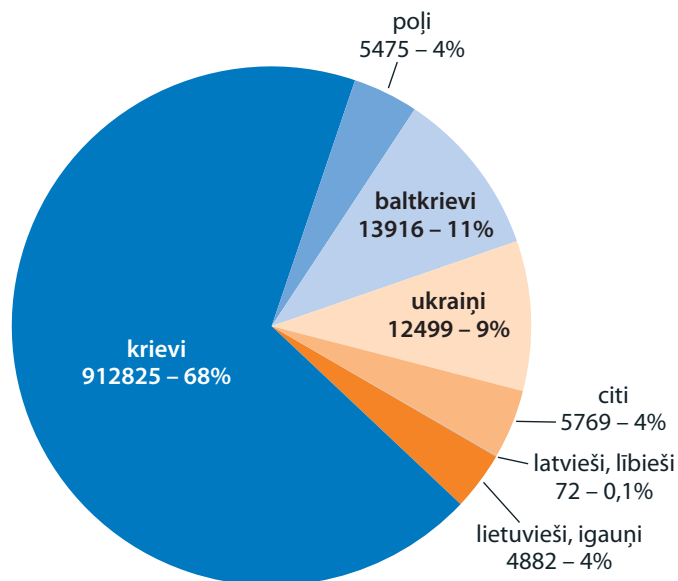
Avots: PMLP statistika par naturalizāciju

Laika periodā no 1996. gada līdz 2012. gadam 68% no visiem pretendentiem, kas naturalizācijas kārtībā vēlējās iegūt Latvijas pilsonību, bija krievi (skat. 10. attēlu). 11% no visiem pretendentiem uz Latvijas pilsonību bija baltkrievi, 9% – ukraiņi, 4% – poļi un 4% – lietuvieši un igauņi. Minētajā periodā pretendentu vidū bija arī 0,1% jeb 72 latvieši un libieši, kā arī 4% – citu tautību pārstāvji.

Norādītajā laika posmā pretendentu uz Latvijas pilsonību vidū dažādu tautību pārstāvju īpatsvars ir mainījies. Krievu un ukraiņu īpatsvars pretendentu vidū ir pieaudzis – attiecīgi no 50%

1996. gadā līdz 69% 2012. gadā un no 4% 1996. gadā līdz 10% 2012. gadā –, savukārt baltkrievu īpatsvars saglabājies stabils (9–11% robežās). Tajā pašā laikā ir sarucis poļu (no 8% 1996. gadā līdz 3% 2012. gadā), lietuviešu un igauņu (no 26% 1996. gadā līdz 3% 2012. gadā), kā arī latviešu un lībiešu (no 0,7% 1996. gadā līdz nevienam 2012. gadā) īpatsvars pretendentu vidū. Citu tautību īpatsvars pretendentu uz Latvijas pilsonību vidū no 3% 1996. gadā pieaudzis līdz 6% 2012. gadā.

10. attēls. Pretendentu uz Latvijas pilsonību sadalījums pēc tautības 1996.–2012. gadā

Piezīme. Attēlā nav iekļauti tie pretendenti uz Latvijas pilsonību, kas savu tautību nav norādījuši – laika periodā no 1996. gada līdz 2012. gadam tās bija 89 personas.

Avots: PMLP statistika par naturalizāciju

Analizējot naturalizācijas procesu pēc pretendentu un pilsonībā uzņemto skaita, redzams, ka laika periodā no 1996. gada līdz 2013. gadam Latvijas pilsonību ieguvuši 90% to, kas iesnieguši pieteikumu par pilsonības iegūšanu naturalizācijas kārtībā. Kopumā ar Ministru kabineta rīkojumu Latvijas pilsonībā uzņemtas 141 618 personas, to skaitā 14 288 nepilngadīgie bērni.

3.2. NEPILSONU VIEDOKLIS PAR NATURALIZĀCIJAS PROCEDŪRU: APTAUJU DATI

Nepilsoņu viedoklis par naturalizācijas procedūru ir pētīts Latvijā, sākot no 1997. gada. Vairāki apjomīgi pētījumi tika īstenoti 1997.–2000. gadā Pētījumu un rīcības programmas „Ceļā uz pilsonisku sabiedrību” ietvaros, ko iniciēja Naturalizācijas pārvalde, bet īstenoja Baltijas Sociālo zinātņu institūta pētnieki. 1997. gadā pirmajā šāda mēroga aptaujā, kas veikta izmantojot vairākpakāpju nejaušās stratificētās izlases metodi, tika aptaujāta 1502 respondentu liela nepilsoņu grupa³⁷. 2000. gadā, jau pēc referenduma par pilsonības vecuma ierobežojumu atcelšanu, tika veikts atkārtots pētījums³⁸. Savukārt viens no pēdējiem pētījumiem, kurā aptaujāts nepilsoņu kopums, ir 2012. gadā veiktā PMLP aptauja, kurā aptaujāti 1570 Latvijas nepilsoņi, izmantojot respondentu anketēšanu PMLP teritoriālajās nodaļās³⁹. 1997. gada aptauja, 2001. gada aptauja un 2012. gada aptauja ir turpmākās sekundāro datu analīzes galvenie datu avoti, kas vajadzības gadījumā papildināti arī ar citu aptauju datiem.

3.2.1. Šķēršļi naturalizēties

1997. gadā aptaujā šķēršļus naturalizēties noteica arī vecuma ierobežojumi (iespējas iegūt pilsonību bija tikai nepilsoņu jauniešiem vecumā no 17 līdz 30 gadiem), tādēļ salīdzinājumam piemērotāki ir 2000. gada aptaujas dati, kad vecuma ierobežojumi jau bija atcelti.

Salīdzinot 2000. gada un 2012. gada aptauju datus, redzams, ka galvenie iemesli, kādēļ netiek iegūta Latvijas pilsonība, saglabājas tie paši, bet mainās biežāk minētās atbildes. Jāuzsver gan, ka tiešu salīdzināšanu neļauj veikt atšķirības jautājumu formulējumā (2000. gadā tas ir vairāku atbilžu jautājums, 2012. gadā respondentiem bija jāizvēlas viena atbilde, nedaudz atšķiras arī paša jautājuma formulējums – skat. 11. un 12. attēlu).

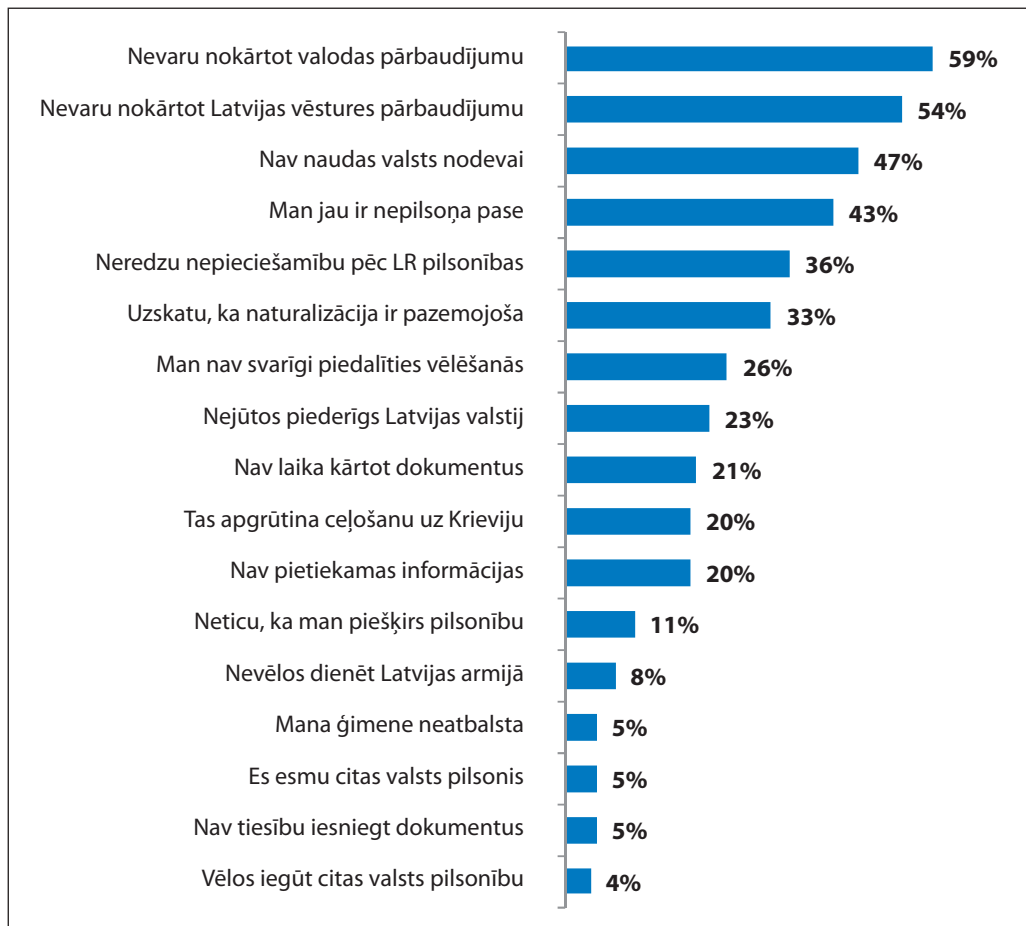
37 Pētījuma dati iegūti, aptaujājot 1502 Latvijas nepilsoņus vecumā no 15 līdz 75 gadiem. Aptaujas metode – tiesās intervijas respondentu dzīves vietā. Izlases metode – vairākpakāpju nejaušā stratificētā izlase visā Latvijas teritorijā. Aptaujas laiks: 1997. gada 20. novembris – 1998. gada 9. janvāris.

38 Pētījuma dati iegūti, aptaujājot 1005 Latvijas nepilsoņus vecumā no 15 līdz 75 gadiem. Aptaujas metode – tiesās intervijas respondentu dzīves vietā. Izlases metode – vairākpakāpju nejaušā stratificētā un kvotu izlase visā Latvijas teritorijā. Aptaujas laiks: 2000. gada 4.–26. novembris.

39 Pētījuma dati iegūti, aptaujājot 1570 Latvijas nepilsoņus vecumā no 18 līdz 89 gadiem. Aptaujas metode – respondentu anketēšana PMLP teritoriālajās nodaļās. Aptaujas laiks: 2011. gada novembris – 2012. augusts.

11. attēls. Iemesli, kādēļ nepilsoņi neplāno iegūt Latvijas pilsonību, 2000. gads*Kādēļ jūs neplānojat iegūt pilsonību?*

(% no tiem, kas nav LR pilsoņi un kas neplāno kļūt par LR pilsoņiem tuvāko 12 mēnešu laikā, n=803)

Avots: Baltijas Sociālo zinātņu institūts (2001). Pētījumu un rīcības programma „Ceļā uz pilsonisku sabiedrību”. Latvijas iedzīvotāju aptauja

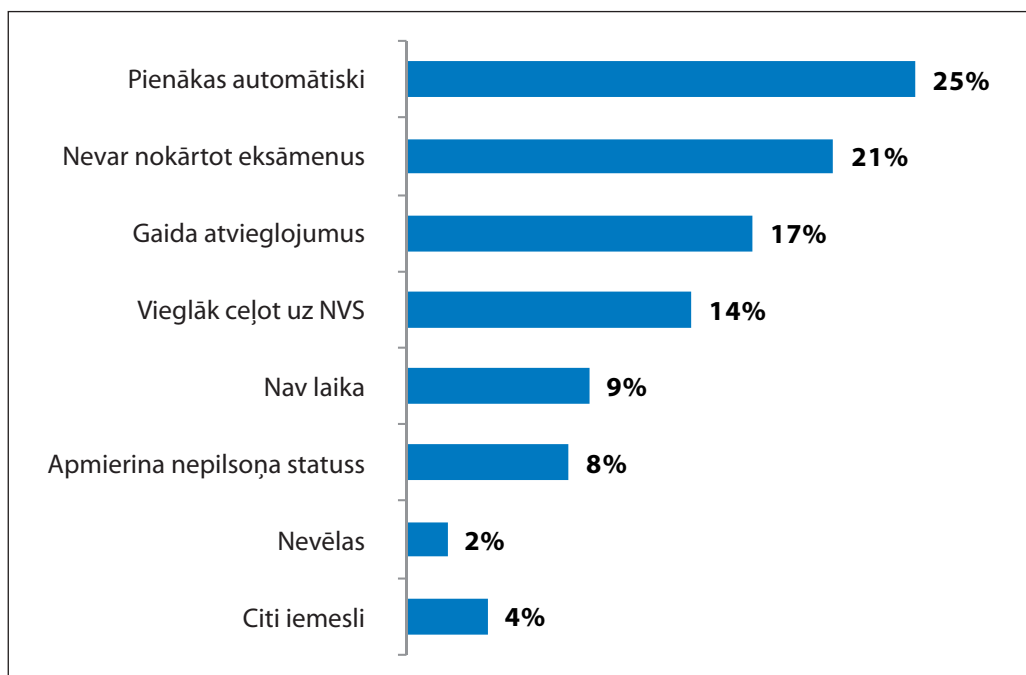
Kopumā, saskaņā ar aptauju datiem, galvenie šķēršļi naturalizēties ir:

- 1) viedoklis, ka pilsonība pienākas automātiski, un cerība uz kādiem normatīvā regulējuma grozījumiem – automātisku pilsonības piešķiršanu vai atvieglojumiem (atbildes 2012. gadā: 25% neiesniedz pieteikumu Latvijas pilsonības iegūšanai, jo uzskata, ka pilsonība pienākas automātiski, 17% gaida atvieglojumus);
- 2) grūtības nokārtot eksāmenus (2000. gadā tas bija visbiežāk minētais iemesls, kādēļ nenaturalizējās; 2012. gadā 21% atbild, ka neiesniedz pieteikumu Latvijas pilsonības iegūšanai, jo uzskata, ka nevar nokārtot eksāmenus);
- 3) izdevīgāk ir saglabāt nepilsoņa statusu, jo ceļo uz Krieviju, Baltkrieviju un citām NVS

valstīm (atbildes 2012. gadā: 14% neiesniedz pieteikumu Latvijas pilsonības iegūšanai, jo ar nepilsoņa pasi ir vieglāk ceļot uz NVS);

- 4) apmierina nepilsoņa statuss, nav nepieciešamības iegūt pilsonību (atbildes 2012. gadā: 8% apmierina nepilsoņa statuss);
- 5) nav laika, lai kārtotu pilsonību (9% 2012. gadā).

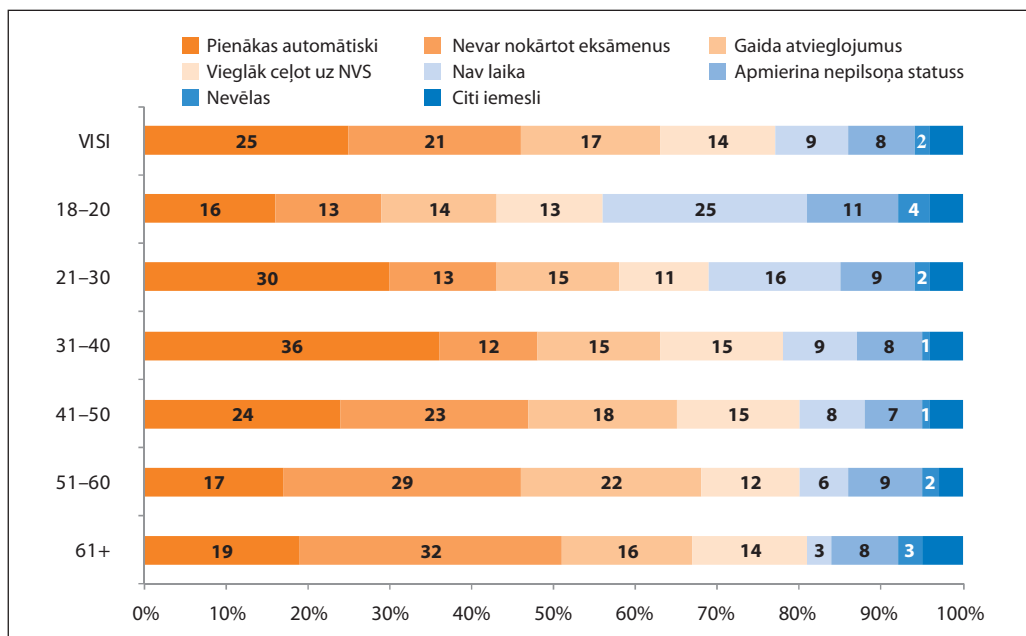
12. attēls. Iemesli, kādēļ nepilsoņi neplāno iegūt Latvijas pilsonību, 2012. gads

Avots: Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (2012) Latvijas pilsonības iegūšanas veicinošie un kavējošie faktori

Analizējot 2012. gada datus dažādās vecuma grupās, redzams, ka nepilsoņi vecumā no 21 līdz 40 gadiem biežāk norāda, ka pilsonība viņiem pienākas automātiski, bet retāk – to, ka nevar nokārtot eksāmenus (skat. 13. attēlu). Attiecībā uz vecumgrupu 21–30 gadi tas ir arī pamatoti, jo, saskaņā ar viņu latviešu valodas zināšanu pašvērtējumu, šajā vecumgrupā kopumā ir vislabākās latviešu valodas zināšanas.

13. attēls. Iemesli, kādēļ dažādu vecumgrupu nepilsoņi neplāno iegūt Latvijas pilsonību, 2012. gads

Avots: Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (2012) Latvijas pilsonības iegūšanas veicinošie un kavējošie faktori

Kopumā aptaujas dati apstiprina to, ka galvenie iemesli, kāpēc pilsonību neiegūst nepilsoņi vecumā no 21 līdz 40 gadiem, ir cerības uz kādiem atvieglojumiem un viedoklis, ka pilsonība pienākas automātiski, kā arī praktiskās nepieciešamības trūkums (atbildes: „nav laika”, „vieglāk ceļot uz NVS”, „apmierina nepilsoņa statuss”). Nepilsoņiem vecumā pēc 40 gadiem būtisks šķērslis ir arī vājās latviešu valodas zināšanas, kas aptaujā bijis pamats izvēlēties atbildi: „nevar nokārtot eksāmenus”.

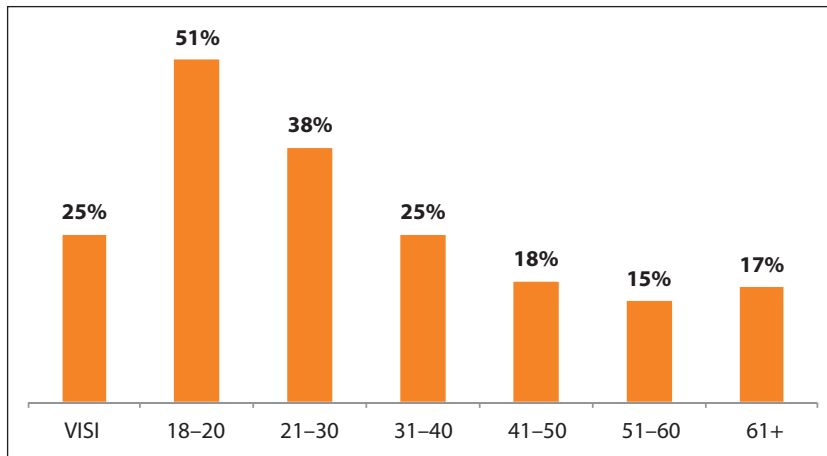
3.2.2. Latvijas pilsonības iegūšanas plānošana

Aptauju atbildes liecina, ka kopumā nepilsoņi ir tendēti aptaujā idealizēt savus nodomus iegūt Latvijas pilsonību tuvākā gada laikā. 2000. gada aptaujā 20% no visiem nepilsoņiem sniedza atbildi, ka plāno iegūt Latvijas pilsonību, bet 2012. gadā – 25%.

Realitātē iespēja, ka tik liela daļa nepilsoņu patiešām izrādīs aktivitāti un iesniegs dokumentus naturalizācijas procedūrai, ir ļoti maza, jo padziļināta 2012. gada aptaujas analīze rāda, ka daļa no šiem 25%, kas it kā plāno iegūt Latvijas pilsonību tuvākā gada laikā, nezina latviešu valodu, kā arī ir apmierināti ar savu nepilsoņa statusu – līdz ar to daļai no viņiem varētu būt nepietiekama motivācija un arī iespējas nokārtot latviešu valodas zināšanu pārbaudi.

Biežāk iegūt Latvijas pilsonību naturalizējoties tuvākā gada laikā plāno iegūt vecumā jaunākie nepilsoņi: vecuma grupā no 21 līdz 30 gadiem – 38%, bet vecuma grupā pēc 41 gada – tikai 15–18% (skat. 14. attēlu), biežāk Kurzemes, Zemgales un Vidzemes nepilsoņi.

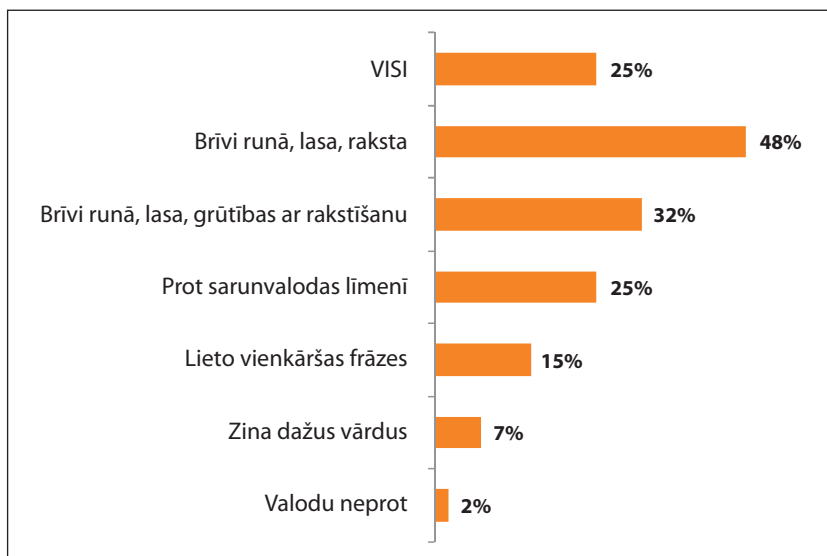
14. attēls. Nepilsoņu, kas plāno iegūt Latvijas pilsonību tuvākā gada laikā, sadalījuma pa vecumgrupām 2012. gadā

Avots: Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (2012) Latvijas pilsonības iegūšanas veicinošie un kavējošie faktori

Vienlaikus tomēr jāuzsver, ka nepilsoņu skaits, kas saka, ka plāno iegūt Latvijas pilsonību naturalizējoties, būtiski pieaug tajās nepilsoņu grupās, kas labāk pārvalda latviešu valodu (skat. 15. attēlu).

15. attēls. Nepilsoņu skaits, kas plāno iegūt Latvijas pilsonību tuvākā gada laikā, dažādās latviešu valodas zināšanu grupās 2012. gadā

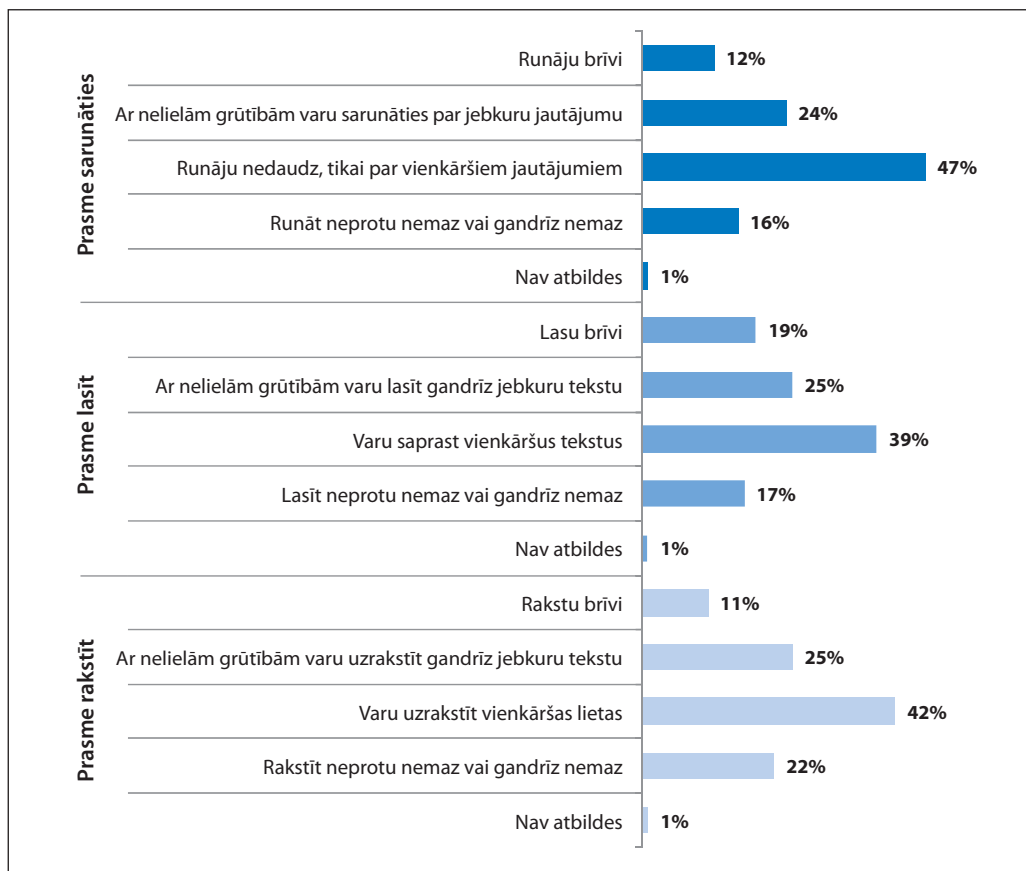

Avots: Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (2012) Latvijas pilsonības iegūšanas veicinošie un kavējošie faktori

3.2.3. Latviešu valodas zināšanas

Aptaujās latviešu valodas zināšanas tiek novērtētas, balstoties uz pašvērtējuma metodi, kad respondents pats novērtē savas valodas zināšanas runāšanā, lasīšanā un rakstīšanā. 1997. gada aptaujas dati parāda, ka šajā laikā latviešu valodu brīvi pārvaldīja apmēram 12% nepilsoņu (runāja brīvi), 24% ar nelielām grūtībām varēja sarunāties par jebkuru jautājumu (skat. 16. attēlu), bet apmēram divas trešdaļas nepilsoņu latviešu valodu zināja vāji vai nemaz.

16. attēls. Nepilsoņu sniegtais latviešu valodas zināšanu pašvērtējums 1997. gadā

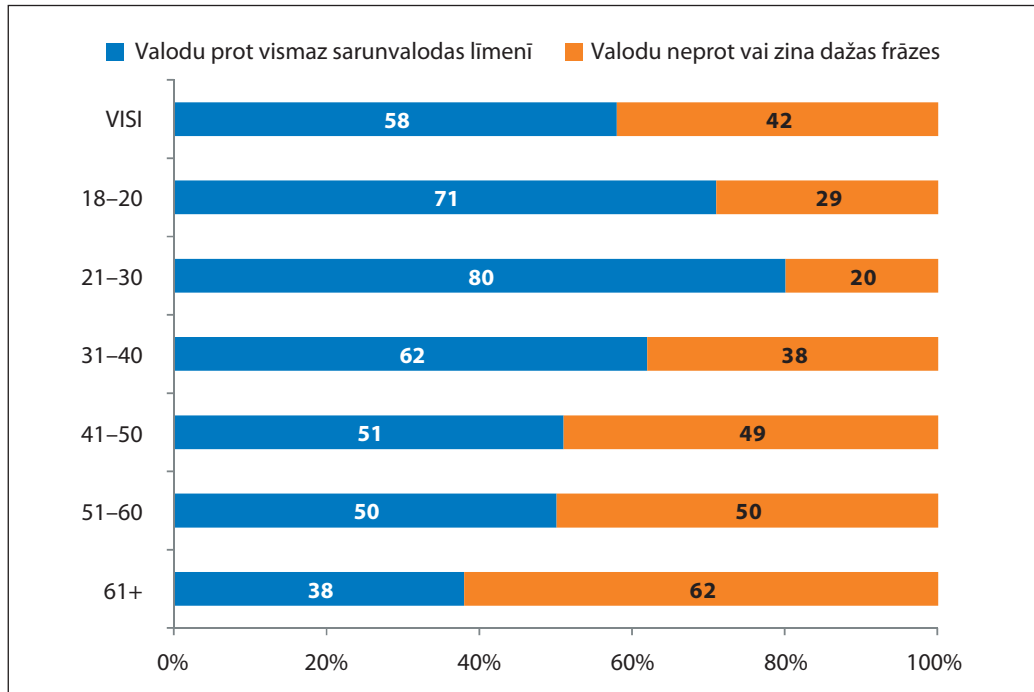

Avots: Baltijas Datu nams/Baltijas Sociālo zinātņu institūts (1999). Pētījumu un rīcības programma „Ceļā uz pilsonisku sabiedrību”. Latvijas iedzīvotāju aptauja

2012. gadā 17% nepilsoņu brīvi runā, lasa, raksta latviešu valodā, 13% brīvi runā, lasa, bet ir grūtības ar rakstīšanu, 27% zina latviešu valodu sarunvalodas līmenī. Tie kopumā ir 57% no visiem nepilsoņiem. 43% latviešu valodu nezina vai arī zina atsevišķas frāzes vai vārdus.

Latviešu valodas zināšanas atšķiras dažādās vecuma grupās – vissliktāk latviešu valodu zina tie, kas ir vecāki par 60 gadiem, vislabāk – nepilsoņi vecumā no 21–30 gadiem (skat. 17. attēlu un 3. tabulu).

17. attēls. Dažādu vecumgrupu nepilsoņu sniegtais latviešu valodas zināšanu pašvērtējums 2012. gadā

Avots: Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (2012) Latvijas pilsonības iegūšanas veicinošie un kavējošie faktori

3. tabula. Dažādu vecumgrupu nepilsoņu sniegtais latviešu valodas zināšanu pašvērtējums 2012. gadā

Vecumgrupas	Brīvi runā, lasa, raksta	Brīvi runā, lasa, grūtības ar rakstīšanu	Prot sarunvalodas līmenī	Lieto vienkāršas frāzes	Zina dažus vārdus	Valodu neprot
Visi	18%	13%	27%	30%	9%	3%
18–20 gadi	37%	17%	17%	25%	3%	1%
21–30 gadi	36%	17%	28%	16%	2%	1%
31–40 gadi	18%	15%	29%	31%	5%	2%
41–50 gadi	10%	13%	28%	34%	11%	4%
51–60 gadi	8%	12%	30%	38%	9%	3%
61 un vairāk gadu	9%	6%	22%	35%	21%	7%

Avots: Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (2012) Latvijas pilsonības iegūšanas veicinošie un kavējošie faktori

Starp nepilsoņiem vecumā no 21 līdz 30 gadiem ne tikai kopumā ir salīdzinoši maz to, kas latviešu valodu nezina vai zina tikai dažas frāzes (19%), bet šajā vecumā ir arī ievērojami lielāks to skaits, kas brīvi runā, lasa un raksta latviski (36%), salīdzinot ar vecāka gada gājuma nepilsoņiem. Latviešu valodas pašvērtējums sievietēm un vīriešiem vidū būtiski neatšķiras.

Būtiskas atšķirības latviešu valodas zināšanu pārvērtējumā vērojamas arī dažādu reģionu nepilsoņu atbildēs 2012. gadā. Salīdzinoši Rīgas un Latgales nepilsoņi latviešu valodu zina sliktāk (valodu neprot vai zina dažas frāzes: Rīgas reģionā – 46%; Latgales reģionā – 53%), nedaudz labākas latviešu valodas zināšanas ir Vidzemes un Zemgales nepilsoņiem (valodu neprot vai zina dažas frāzes: Vidzemes reģionā – 33%; Zemgales reģionā arī – 33%), bet visaugstākais latviešu valodas zināšanu pašvērtējums ir Kurzemes nepilsoņiem (valodu neprot vai zina dažas frāzes – 24%).

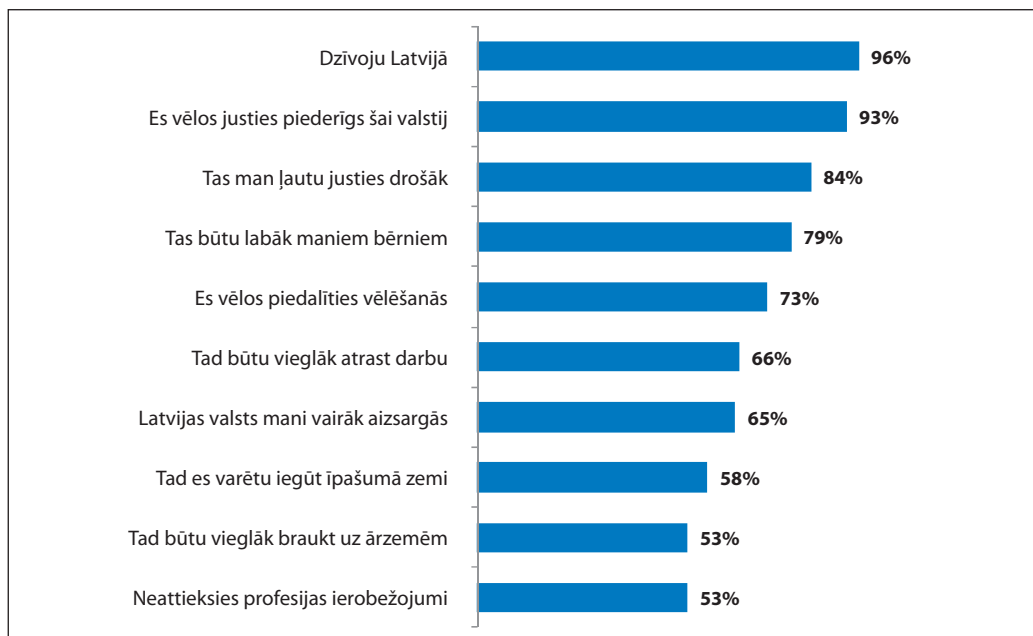
3.2.4. Motīvi naturalizēties

Galvenie iemesli, kādēļ nepilsoņi plāno kļūt par Latvijas pilsoņiem, salīdzinot aptauju rezultātus 2000. gadā un 2012. gadā, saglabājas līdzīgi, un pirmajā vietā ir vēlme iegūt Latvijas pilsonību tādēļ, ka dzīvo Latvijā. 2000. gadā šo iemeslu atzīmēja 96% nepilsoņu, kas plāno iegūt Latvijas pilsonību (skat. 18. attēlu). 2012. gadā to kā ļoti svarīgu vai drīzāk svarīgu atzīmēja 94% pilsonības pretendenti (skat. 19. attēlu). Otrajā vietā ir piederība Latvijai (2000. gadā 93%, 2012. gadā – 87%, attiecīgi: 53% ļoti svarīgi, 34% diezgan svarīgi).

18. attēls. Iemesli, kādēļ nepilsoņi plāno kļūt par Latvijas pilsoņiem, 2000. gads

Kādēļ jūs plānojat iegūt pilsonību?

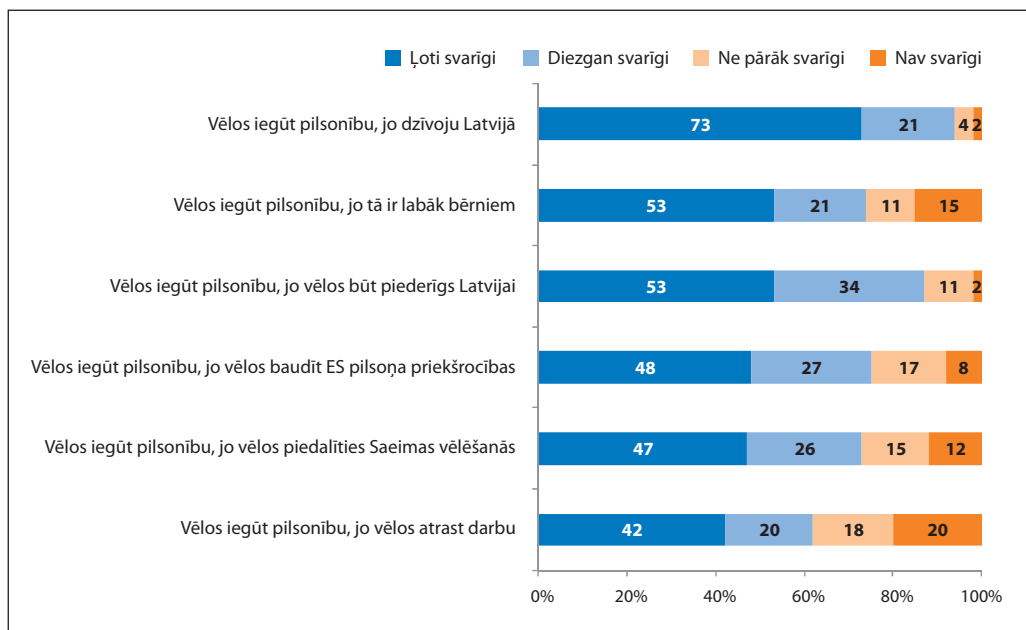
(% no tiem, kas nav LR pilsoņi un kas plāno kļūt par LR pilsoņiem tuvāko 12 mēnešu laikā, n=202)

Avots: Baltijas Sociālo zinātņu institūts (2001). Pētījumu un rīcības programma „Ceļā uz pilsonisku sabiedrību”. Latvijas iedzīvotāju aptauja

Arī citu motīvu svarīgums kopumā abās aptaujās tiek novērtēts līdzīgi, lai gan jāuzsver, ka jautājuma formulējums nedaudz atšķiras un aptaujātā mērķa grupa arī ir nedaudz cita. 2000. gadā tie ir nepilsoņi, kas aptaujā norāda, ka plāno kļūt par pilsoņiem tuvāko 12 mēnešu laikā (n=202), bet 2012. gadā tie ir pilsonības pretendenti jeb nepilsoņi, kas jau ir pieņēmuši lēmumu mēģināt iegūt pilsonību naturalizācijas kārtībā un aptaujāti PMLP⁴⁰.

19. attēls. Iemesli, kādēļ nepilsoņi plāno kļūt par Latvijas pilsoņiem, 2012. gads

Avots: Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (2012) Latvijas pilsonības iegūšanas veicinošie un kavējošie faktori

Tomēr, atšķirībā no 2000. gada aptaujas, 2012. gadā trešais svarīgākais pilsonības iegūšanas iemesls ir tas, ka Latvijas pilsonība ir arī Eiropas Savienības pilsonība (75%, attiecīgi: 48% ļoti svarīgi, 27% diezgan svarīgi). 2000. gadā šāds atbildes variants nebija aktuāls, jo Latvija vēl nebija ES dalībvalsts. Jāatzīmē, ka līdzīgs skaits kā svarīgus norāda arī citus iemeslus – labāk bērniem (74%) un iespēja piedalīties Saeimas vēlēšanās (73%). Salīdzinoši visretāk kā svarīgu iemeslu pilsonības pretendenti ir atzīmējuši to, ka pilsoņa statuss ļaus vieglāk atrast darbu (66%).

40 Pētījuma dati iegūti, aptaujājot 752 Latvijas pilsonības pretendentus vecumā no 17 līdz 82 gadiem. Aptaujas metode – respondentu anketēšana PMLP teritoriālajās nodaļās. Aptaujas laiks: 2012. gada marts–jūlijs.

4. JĀ VAI NĒ NATURALIZĀCIJAI: LATVIJAS NEPILSOŅU ARGUMENTĀCIJAS ANALĪZE

4.1. PRAKTISKAIS IZDEVĪGUMS

Analizējot attieksmi pret naturalizēšanos nepilsoņu vidū, jāuzsver, ka kopumā nepilsoņu vidū dominē instrumentāla attieksme pret šo jautājumu. To apliecina gan aptauju dati, gan arī padziļinātās intervijas ar nepilsoņiem.

Praktiskais izdevīgums intervijās tiek aktualizēts ļoti daudz un dažādos veidos. Daudzi respondenti uzsver, ka viņiem nav nepieciešamības pēc Latvijas pilsonības, jo to, ko viņi vēlas darīt, nepilsoņa statuss viņiem nekādi neliedz:

„Nē. Pagaidām mani neierobežo tas, ka es neesmu pilsonis. Nav tā, ka es nevaru iekārtoties kaut kur darbā. Vismaz to, ko es plānoju darīt, nepilsoņa statusā viss ir kārtībā. [...] Es tāpat varu ceļot pa Eiropas valstīm, bet iet strādāt uz valsts iestādēm – man tādu plānu nav. Piemēram, ugunsdzēsēju organizācijā jau obligāti jābūt pilsonim. Man nav tādu plānu, tāpēc neredzu jēgu iet kārtot pilsonību.” (Daugavpils, 30 gadi, vīrietis)

„Mani vairāk apmierina mans [nepilsoņa] statuss. [...] Pagaidām man nav tādu objektīvu iemeslu, lai es kļūtu par pilsoni. [...] Man šeit piedzima trīs bērni. Viņi visi ir Latvijas pilsoņi, es tikai nepilsoņe. (smejas) Pagaidām mani apmierina mans [nepilsoņa] statuss. [...] Ko man dos pilsonība? Iespēju aizbraukt strādāt uz ārzemēm? Es zinu cilvēkus, kuri naturalizējās, lai varētu aizbraukt strādāt. Man nav tādas vēlšanās.” (Liepāja, 51 gads, sieviete)

Pilsonības iegūšana naturalizējoties prasa pielikt zināmas pūles (kārtot dokumentus, likt eksāmenus) un arī noteiktus izdevumus (valsts nodeva⁴¹ un ceļa izdevumi, lai ierastos PMLP filiālē), ko gan nevar uzskatīt par lieliem, tomēr tiem, kam nav nekādas vajadzības pēc pilsonības, nav arī motivācijas šīs pūles pielikt:

*„Plānoju [iegūt pilsonību naturalizējoties]. Bet kaut kā **pagaidām man to nevajag. Kad vajadzēs, tad arī naturalizēšos.**” (Liepāja, 26 gadi, vīrietis)*

Tiem, kas bieži ceļo uz Krieviju, nepilsoņa statuss šobrīd ir izdevīgāks nekā pilsoņa statuss, jo nepilsoņi uz Krieviju var doties bez vīzas (līdz 90 dienām 180 dienu periodā). Ceļošana uz Krieviju ir aktuāla gan saistībā ar tur mītošo radnieku apciemošanu, gan arī ar darbu:

*„Ja valdība pagriezīsies pret nepilsoņiem ar seju, tad, iespējams, es domāšu. Apdomāšu visus par un pret, jo... es braukāju uz Krieviju, man uz Krieviju nav vajadzīga vīza. Bet, **ja es kļūšu par Latvijas pilsoni, man būs problēmas, būs jāņem vīza.** Sākumā būs jāņem laicīgu vīzu, bet pēc tam pastāvīgu. Tas mani neapmierina. **Mani apmierina tagadējā situācija.** Uz Īriju es netaisos braukt strādāt.” (Daugavpils, 38 gadi, vīrietis)*

41 Saskaņā ar spēkā esošo regulējumu, valsts nodeva par naturalizāciju ir noteikta EUR 28,46. No tās atbrīvotas politiski represētās personas, pirmās grupas invalīdi, bāreņi, bez vecāku apgādības palikušie bērni, valsts un pašvaldību sociālās aprūpes iestādēs uzņemtās personas. Uz samazinātu valsts nodevu EUR 4,27 var pretendēt trūcīgas personas, Nodarbinātības valsts aģentūrā reģistrētie bezdarbnieki, to ģimeņu locekļi, kurās ir trīs un vairāk nepilngadīgi bērni, vecuma un izdienas pensionāri, otrās un trešās grupas invalīdi, valsts akreditēto vispārējās un profesionālās izglītības iestāžu izglītojamie un valsts akreditēto augstākās izglītības iestāžu pilna laika studējošie.

„Pagaidām man tas nav vajadzīgs. Bet mana mamma ar tēti vienmēr saka, ka, kamēr mums neiedos pilsonību, mēs paši nekārtosim. Es nezinu, kā tagad ir, vai viņi to vēlas, bet agrāk tā bija. [...] Bet, ja man tas būs vajadzīgs, tad es centīšos nokārtot... [...] Ja es, piemēram, braukšu mācīties uz Rīgu, tad, es domāju, ka man tas noderēs. **Bet tagad nepilsoņi ir tie paši pilsoņi, tikai nepilsoņi var braukāt uz Krieviju bez vīzas, viņi var braukāt uz Eiropu bez vīzas, tāpat kā pilsoņi, tāpat uz Ameriku. Visur viņiem ir vienādi.**” (Liepāja, 15 gadi, vīrietis)

„Nē, neplānoju [iegūt Latvijas pilsonību]. Man vēl ir plāni uz Krieviju aizbraukt. Man ir vieglāk dokumentu ziņā. **Pagaidām man nav bijusi tāda vajadzība.** [...] Man tagad ir izdevīgāk palikt par nepilsoņi tādā ziņā, ka man ir ļoti daudz draugu no Krievijas. Maksāt trakas summas par vīzu un gaidīt ļoti ilgi garu rindu – to es tagad nevaru atļauties.” (Rīga, 36 gadi, sieviete)

„Nē [neplānoju iegūt Latvijas pilsonību]. Kāpēc man tā ir vajadzīga? Nākotnē nevajadzēs. Man visi radnieki ir Krievijā. Es braucu uz turieni un atpakaļ, man Eiropa – tā. Ja es braukšu kaut kur citur dzīvot, tad uz Krieviju, ne Eiropu. Neko man nevajag. **Es visur brīvi braucu – gan uz Krieviju, gan uz Eiropu.** [...] **Nav nekādas priekšrocības. Sanāk vieni vienīgi minusi** [no Latvijas pilsonības iegūšanas naturalizējoties].” (Liepāja, 36 gadi, vīrietis)

„Man tagad nav tādas vajadzības [iegūt Latvijas pilsonību]. **Man ir ērti būt nepilsonim, jo es varu uz Krieviju braukāt, pa Eiropu es braukāju bez ierobežojuma.** Man tagad tas ir ērti. Agrāk man tas bija neērti, jo man bija doma braukt prom uz ārzemēm. **Es agrāk plānoju naturalizēties, lai aizbrauktu uz Angliju. Tikai šī iemesla dēļ.** Principā tas laikam bija vienīgais iemesls.” (Rīga, 28 gadi, vīrietis)

Vairāki intervētie nepilsoņi ir nodarbināti uzņēmumos, kas nodarbojas ar eksportu uz Krieviju, vai arī paši ir šādi uzņēmēji:

„Tā šobrīd nav prioritāte. Ir ļoti daudz darba, vajag naudiņu pelnīt. Ja mēs par to runājam, **es no pilsonības neredzu nekāda labuma.** Strādājot eksporta jomā ar Krieviju, **vieglāk uz Krieviju braukt, ja nav pilsonības.** [...] No biznesa viedokļa ir izdevīgāk būt nepilsonim vai arī iegūt Krievijas pilsonību. Mani vecāki ir Krievijas pilsoņi. [...] Pagaidām man ir izdevīgi tā, kā ir.” (Daugavpils, 26 gadi, vīrietis)

„Man ir ļoti daudz braucienu uz Krieviju, Baltkrieviju. **Man ir izdevīgi būt nepilsonim, kad es braucu uz Krieviju, jo tad man nevajag vīzu taisīt.** [...] Principā visa mana darba tēma ir Krievija – gan business, gan attiecības, gan ģimene. Sieva un visi radi ir no Krievijas. Tāpēc mani tas apmierina.” (Liepāja, 51 gads, vīrietis)

Lielākā daļa nepilsoņu tā vai citādi ir izvērtējuši, kuras valsts pilsonības iegūšana ir viņam izdevīgāka. Nepilsoņiem pirmspensijas un pensijas vecumā tas ir īpaši aktuāli saistībā ar pensiju aprēķinu. Ņemot vērā to, ka Krievijas pilsonību Latvijas nepilsoņiem ir salīdzinoši viegli iegūt, daudzi ir apsvēruši domu par Krievijas pilsonību, īpaši par to interesējas sievietes 55 gadu vecumā, jo Krievijas pensiju sistēma paredz, ka pensija tiek piešķirta sievietēm no 55 gadu vecuma. Vairāki respondenti stāsta, ka viņu paziņu lokā ir tādi Latvijas nepilsoņi, kas pensijas apsvērumu dēļ ir pieņēmuši Krievijas pilsonību, vai arī viņi paši ir apsvēruši pieņemt Krievijas pilsonību:

„**Cilvēkiem ir tāds mērķis agrāk aiziet pensijā. Tas ir viņu galvenais mērķis, saņemot Krievijas pilsonību.**” (Jelgava, 53 gadi, sieviete)

„Savā laikā es pensijas dēļ gribēju pieņemt Krievijas pilsonību, bet man sirdsapziņa neļāva, jo es esmu baltkrieviete. Kaut kas mani atturēja. Un, kad vecākā meita ģimenes apstākļu dēļ

aizbrauca dzīvot uz Baltkrieviju, es gribēju pieņemt Baltkrievijas pilsonību, bet... Es izlēmu tā, ka bieži uz turieni aizbraukt es nevarēju, līdz ar to nebija vajadzība." (Liepāja, 65 gadi, sieviete)

„Es nezinu, kāda tieši pilsonība man ir vajadzīga – varbūt Ukrainas, varbūt Latvijas, varbūt Krievijas. Nav noslēpums, ka Latvijā daudzi ir paņēmuši Krievijas pilsonību un arī vēlas iegūt Krievijas pilsonību. Kāpēc? Tāpēc, ka sievietes pensiju sāk saņemt no 55 gadu vecuma." (Liepāja, 44 gadi, sieviete)

Viens no intervētajiem respondentiem mērķtiecīgi ir salīdzinājis ieguvumus un izdevumus, kas saistīti ar Latvijas pilsonības un Itālijas pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanu. Intervijas laikā konkrētā respondenta izvēle nosliecās par labu Itālijai, jo Itālija piedāvā salīdzinoši viegli pieejamu un bezmaksas integrācijas programmu, tai skaitā itāļu valodas kursus, kas šim cilvēkam šķiet arī ekonomiski izdevīgāks „piedāvājums”:

„Pēdējo reizi, kad es vēlējos nokārtot pilsonību, es aizgāju, uzzināju par visām izmaksām [...]. Paņēmu visus normatīvos aktus, kā to nokārtot, cik samaksāt valsts nodevu, uz kuriem labāk vērsties. Man ieteica to skolu. Es aizgāju. Bija interesanta programma. Tur bija ļoti laba skolotāja. Bet man atnāca atbilde no Itālijas (iepriekš es biju jautājusi), ka tur integrācija ir bezmaksas. **Es aprēķinu finanšu ieguldījumus Latvijā, ja es veicu integrāciju. [...] Es aprēķināju, ja es pārceļos uz pastāvīgu dzīvošanu Itālijā un man sniedz bezmaksas kursus jebkurā kopienā, es tos apmeklēju un mācos tajā valodā, kādā es runāju. Man piedāvā pasniedzēju, arī krievu valodā. Pat pašās mazākajās kopienās, kaut kur Itālijas dienvidu ciematos, viņi veidos grupas, kārtos iesniegumus, un tas viss ir bezmaksas.”** (Rīga, 42 gadi, sieviete)

Citiem nepilsoņiem savukārt izceļošanas nolūkos ir izdevīgi iegūt tieši Latvijas un līdz ar to arī Eiropas Savienības pilsonību, jo tā ļauj brīvāk pārvietoties un uzturēties noteiktās ES valstīs, piemēram, Anglijā, Īrijā, Spānijā, kā arī citās valstīs, piemēram, Ukrainā un Izraēlā:

„Man ir savs mērķis. **Pilsonības iegūšanas mērķis – lai es varētu ar savu meitu aizbraukt uz Ukrainu un būt neatkarīga no viņu vīzām.** Mana pensija ir 90 Ls, un, ja man to pilnībā ir jāatdod par vīzas saņemšanu, tad tā jau ir aptīrīšana.” (Jelgava, 53 gadi, sieviete)

„Jā [plānoju iegūt Latvijas pilsonību]. Jo **parādījās nepieciešamība braukt uz ārzemēm. Uz turieni, uz kuriem nedrīkst braukt ar nepilsoņa pasi.**” (Jelgava, 53 gadi, sieviete)

„Jā [plānoju iegūt Latvijas pilsonību]. Es nezinu, it kā visi bērni ir pilsoņi. Mana meita ārzemēs piedzemdēja mazmeitu, es viņu ne reizi neesmu redzējusi. 16. datumā mazmeitai bija mēnesis. **Gribētos aizlidot un apskatīties mazmeitu, bet es nevaru, jo es esmu nepilsone.** Uz to valsti, kur viņa atrodas. Piemēram, uz Vāciju es varu mierīgi lidot, bet **uz Īriju es nevaru brīvi lidot, tā kā es neesmu pilsone.**” (Jelgava, 42 gadi, sieviete)

„Man meita dzīvo Spānijā. Es tur, protams, šobrīd lidoju bez vīzas, bet vecums nav aiz kalniem, viņa mani aicina uz turieni. Bet, **lai aizbrauktu tur dzīvot, protams, ir jābūt Eiropas Savienības pilsonim. Tad būs visi atvieglājumi,** Latvijas pensija, viņi maksā starpību, kas ir ar Spānijas pensiju. Tur atšķirībā no Latvijas ir daudz atvieglājumu. Man vienkārši tas ir nepieciešams.” (Liepāja, 62 gadi, sieviete)

Arī nepilsoņu jaunieši naturalizāciju un pilsonības izvēli pakārto citiem savas dzīves plāniem, kas daudziem pagaidām ir neskaidri, bet viņu vērtējumā varētu būt saistīti gan ar emigrāciju uz kādu citu valsti, gan arī ar biznesa interesēm Krievijā. Latvijas pilsonība ir viena no izvēlēm, kas aktuāla tad, ja nākotnē plānots palikt dzīvot un strādāt Latvijā, vai arī ir nepieciešama, lai aizbrauktu uz kādu citu valsti, kur Latvijas pilsoņa – ES pilsoņa statuss paver lielākas iespējas:

„Kad izaugšu, iespējams, es izvēlēšos kādu pilsonību. Es padomāšu, kas man būs labāk – kur, varbūt kādā citā valstī, Eiropā. **Kas man būs labāk, to arī izvēlēšos.** [...] Latvijas [pilsonību] varētu, ja es šeit palikšu dzīvot, bet tā – es nezinu.” (Jelgava, 15 gadi, vīrietis)

„Iespējams [iegūšu pilsonību], bet tas nav fakts, ka tā būs Latvijas pilsonība. Pagaidām es mācos, **pagaidām nav skaidrs, kas tālāk dzīvē būs.** Pagaidām lai ir, kā ir. [...] Nezinu, vai es palikšu šajā valstī, vai ne.” (Rīga, 19 gadi, sieviete)

„Es laikam taisos pieņemt citas valsts pilsonību. [...] Vai nu Holandes, vai Krievijas. Es lidošu uz Holandi strādāt, bet Krievijā es taisos uzsākt savu biznesu. Tādi ir mani plāni. Latvijas pilsonību es netaisos pieņemt. [...] **Citās valstīs ir vairāk iespēju.** Vismaz es to tā vērtēju. Pie mums ir ļoti daudz bezdarbnieku, un cerēt uz kaut ko šeit – šeit Latvijā ar godīgu darbu sev naudu dzīvoklim nenopelnīsi, ja nu vienīgi jāuzsāk savs bizness.” (Daugavpils, 18 gadi, vīrietis)

Kāds Liepājas jauniešs plāno iegūt Latvijas pilsonību naturalizējoties, izglītības apsvērumu dēļ, jo, viņaprāt, pilsoņiem ir lielākas iespējas mācīties universitātē bez maksas:

„Es kārtošu [pilsonību], jo to vēlas mani vecāki, un lai man nākotnē būtu vieglāk atrast darbu. [...] Būt par nepilsoni ir izdevīgi tādā gadījumā, ja es brauktu uz ārzemēm, uz Krieviju, man nevajadzētu taisīt vīzu un maksāt kaut kādu summu. Bet iegūt pilsonību man būs izdevīgi, jo tad nevajadzēs maksāt universitātē naudu par to, ka es tur mācišos.” (Liepāja, 17 gadi, vīrietis)

Jāpiebilst, ka jaunieši lielākoties nesaredz lielas grūtības nepieciešamības gadījumā nokārtot visus pārbaudījumus. To ilustrē šāds citāts no intervijas ar kādu jaunu vīrieti Daugavpilī, kurš arī ir izlēmis naturalizēties, jo saredz kādus ieguvumus no Latvijas pilsonības, lai gan intervijā nevēlas paskaidrot konkrētāk:

„Jā [plānoju iegūt Latvijas pilsonību]. Galu galā to ir jāiegūst, izejot no visiem iemesliem. Pirmkārt, bez pilsonības laikam nav priekšrocību, kaut kā trūkst. [...] **Tagad vajag, tāpēc aiziešu, naturalizēšos, un viss būs kārtībā.** [...] Es domāju, ka tā [pilsonība] nebūs lieka. Man ir visi dokumenti, es visu esmu labi pabeidzis. Uz turieni ir jāaiziet, jāpastāsta Latvijas vēsture, un viss.” (Daugavpils, 26 gadi, vīrietis)

Intervijā respondentiem tika uzdots arī jautājums, kā valsts, Latvijas sabiedrība varētu motivēt nepilsoņus iegūt pilsonību naturalizējoties. Viena Jelgavas jaunieša atbilde uz šo jautājumu spilgti apliecina daudzu nepilsoņu instrumentālo motivāciju:

„Kas jūs varētu motivēt nokārtot pilsonību? Kas jūs mudinātu? – Motivētu laikam kaut kāda atlīdzība. Es nezinu, varbūt naudas izteiksmē. Bet atlīdzība. [...] **Ja iedos kaut ko noderīgu.**” (Jelgava, 15 gadi, vīrietis)

Jāsecina, ka, izvērtējot Latvijas pilsonības praktisko izdevīgumu, ļoti reti kāds vispār piemin pilsoņu iespēju piedalīties Saeimas, pašvaldību vai ES parlamenta vēlēšanās. Pastāvošie ierobežojumi strādāt noteiktās profesijās vai iegādāties zemi intervēto nepilsoņu vidū nav aktuāli. Arī sociālās tiesības pilsoņiem un nepilsoņiem Latvijā kopumā ir ļoti līdzīgas, un nav būtisks motīvs, lai iegūtu Latvijas pilsonību. Vienlaikus citu valstu piedāvājums sociālo tiesību ziņā daudziem šķiet pievilcīgāks, arī Krievijas, jo tur pensionēšanās vecums sievietēm ir no 55 gadiem. Kopumā galvenais ieguvums no Latvijas pilsonības lielākoties tiek saistīts ar labvēlīgākiem nosacījumiem ceļot un uzturēties ES valstīs. Savukārt kā nepilsoņa statusa galvenais pluss tiek norādīta iespēja ceļot bez vīzas uz Krieviju.

4.2. PIEDERĪBAS SAJŪTA

Par piederības sajūtu Latvijai kā motīvu naturalizēties nepilsoņi runā maz. Argumentācijas stratēģijās iegūt Latvijas pilsonību piederības sajūta Latvijai parādās netieši – vairākas respondentes norāda, ka „ir taču jābūt kaut kādai pilsonībai”, un tā kā viņas dzīvo Latvijā, tad tai drīzāk jābūt Latvijas pilsonībai:

„Jā. Es grasos [iegūt pilsonību]. Jābūt taču kaut kādas valsts pilsonim. Es tagad apmeklēju kursus.” (Rīga, 52 gadi, sieviete)

„Kā lai jums pasaka... Ir vajadzīga taču kaut kāda pilsonība šajā dzīvē (smejas). Bērns būs pilsonis. Vajag, lai arī es būtu pilsone. Principā kaut kādas privilēģijas arī ir. Aizbraukt kaut kur bez vīzām. Nobalsot arī varēs. Pensija drīz būs, tad būs citi aprēķini. Vajag.” (Jelgava, 60 gadi, sieviete)

Kāda nepilsonē no Daugavpils norāda, ka, dzīvojot Latvijā bez Latvijas pilsonības, viņa jūtas „kā gaisa baloniņš” un pilsoņa statuss viņai varētu dot tādu kā piederības un pilnvērtīga cilvēka sajūtu:

*„Es ļoti gribētu iegūt pilsonību tikai tāpēc, lai justos kā cilvēks. Es jūtos kā gaisa baloniņš. Baltkrievijā es esmu nekas. Tad bija tāda vide, kurā mēs varējām brīvi pārvietoties. Tagad, kad šo brīvību likvidēja, uzlika nožogojumu, es vairs nevaru pārlidot uz turieni, bet arī šeit man nav atbalsta, pat neskatoties uz to, ka man ir nekustamais īpašums, man ir darbs, **man ir viss, bet es esmu nekas.** [...] Bet es ļoti gribētu būt pilsonis, ļoti gribētu. Jā, es varu atgriezties uz Baltkrieviju, bet 50 gados sākt dzīvi no jauna arī nav variants. Tu jau sevi esi veltījis šai vietai, tu dzīvo šeit, tad tev jāiziet visu no sākuma līdz galam. Ja tu esi atbraucis uz valsti un dzīves apstākļi tevi apmierina, tad, es uzskatu, tev ir jāpaliek.” (Daugavpils, 49 gadi, sieviete)*

Vairākas nepilsones, runājot par pilsonības iegūšanu naturalizējoties, norāda, ka viņām ir diskomforts tādēļ, ka citi ģimenes locekļi ir pilsoņi, un tas arī stiprina vēlmi iegūt Latvijas pilsonību:

„Es ļoti vēlos kļūt par Latvijas pilsoni. Tāpēc, ka man ģimenē visi ir pilsoņi. Vīrs, trīs bērni. Visi ir pilsoņi un viena es kā... kā lai pasaka, man arī ir jākļūst par Latvijas pilsoni. Es jau dzīvoju ļoti ilgi. Un man te patik. Es esmu pieradusi. Kāpēc gan ne?” (Jelgava, 60 gadi, sieviete)

Piederības sajūta Latvijai netiešā veidā tiek pausta arī pamatojumā: „Man nav vēlmes dzīvot citā valstī.” (Jelgava, 38 gadi, sieviete)

Vienlaikus jānorāda, ka nepilsoņu vidū ir arī cilvēki, kas ciešāku piederību izjūt nevis Latvijai, bet gan Krievijai un Baltkrievijai, tādēļ plāno iegūt šo valstu pilsonību, izmantojot līdzīgu argumentācijas loģiku, kā minēts attiecībā uz Latvijas pilsonības iegūšanu:

*„Es domāju par pilsonības iegūšanu, bet tā nebūs Latvijas pilsonība. Tā būs Baltkrievijas vai Krievijas [pilsonība]. Es esmu tādā vecumā, kad man ir jābūt kādas valsts pilsoni. Lai justu... Sazin, kas un kā... **Lai es jūtu, ka aiz manis stāv mana valsts, kuras daļa, šūniņa es esmu.** [...] Viņi piedāvā tādiem kā es saņemt pilsonību.” (Liepāja, 51 gads, sieviete)*

Jāatzīmē, ka padziļinātājās intervijās vajadzība piederēt kādam lielākam kopumam vai arī dalīt savu statusu ar ģimeni izskanēja tikai sieviešu nepilsoņu atbildēs.

Vairāk par piederības sajūtu Latvijai vai kādai citai valstij (Krievijai, Ukrainai, Baltkrievijai) nepilsoņi izsakās, kad viņiem uzdod tiešus jautājumus: „Kuru valsti jūs uzskatāt par savu dzimteni?” un „Vai jūs jūtaties piederīgs Latvijas sabiedrībai?”. Atbildes uz šiem jautājumiem ir raksturotas 6. nodaļā.

4.3. AIZVAINOJUMS UN CERĪBAS UZ ATVIEGLOJUMIEM

Daudzi intervētie respondenti joprojām uzskata, ka tas, ka 90-to gadu sākumā viņiem piešķīra nepilsoņa statusu, ir netaisnība un prasība kārtot naturalizācijas eksāmenus, lai iegūtu Latvijas pilsonību, ir aizvainojoša un diskriminējoša. Galvenie argumenti, kāpēc viņiem Latvijas pilsonība pienākas automātiski, nepilsoņu vērtējumā ir šādi: „es šeit esmu piedzimis” vai „es šeit esmu nodzīvojis lielāko daļu savas dzīves”; „es šeit esmu strādājis Latvijas labā un maksājis nodokļus”; „citās valstīs nav tādu nepilsoņu, nepilsoņa statuss ir diskriminējošs”; „es balsoju par Latvijas neatkarības atgūšanu”⁴².

*„Es šeit piedzimu, un man jautājums „pilsonis–nepilsonis” ir neskaidrs. Ja es šeit piedzimu, tad tā ir mana dzimtene. Man nekas nav jāpierāda. [...] Pierādīt to, ka es esmu pilsonis vai nepilsonis, ir pret manu dzīves koncepciju. Pierādīt var tas, kurš sevi uzskata par vainīgu. Es neredzu, kāpēc man ir jāpierāda, vai man jābūt pilsonei, vai nav jābūt. Savu ieguldījumu Latvijas labā esmu devusi visas dzīves laikā. Es šeit strādāju ļoti sen, **maksāju nodokļus**. 1992. gadā, kad vajadzēja balsot, **es balsoju par neatkarīgu Latviju**. Rezultātā izrādījās, ka esmu nekas.” (Daugavpils, 47 gadi, sieviete)*

*„Es kategoriski nepiekrītu tai politikai, kas tiek vadīta Latvijā attiecībā uz tiem, kas šeit ir piedzimis un uzaudzis. Man ir 51 gads un mani piespiež, lai es kārtotu pilsonību. Kāpēc man ir jākārtu pilsonību? **Es šeit esmu piedzīmusi un uzaugusi. Un tā nav mana vaina, ka man skolā nebija latviešu valodas. Tā ir to cilvēku vaina, kas toreiz bija pie varas.**” (Rīga, 51 gads, sieviete)*

*„Es, pirmkārt, šeit dzīvoju kopš 1962. gada. **Latvijas labā es esmu nostrādājusi, man ir 30 gadu stāžs. Man vajadzēja piešķirt pilsonību bez jebkādiem eksāmeniem.** Es tā uzskatu. Esmu maksājusi nodokļus, es šeit dzīvoju un strādāju pastāvīgi. Nav bijis tā, ka es sēdētu bez darba. Es uzskatu, ka man nav jākārtu eksāmenu. **Man to būtu jāpiešķir automātiski.** [...] Nevienā valstī nav tāda – nepilsonis. Tāpēc ir jāizlemj – vai ņemt kādu citu pilsonību, vai ņemt Latvijas pilsonību.” (Rīga, 53 gadi, sieviete)*

*„Ja es nebūtu no dzimšanas dzīvojis Latvijā un atbrauktu uz šejieni dzīvot, tad es ietu kārtot pilsonību. Bet tā kā es šeit visu mūžu dzīvoju... Tas arī ir iemesls, kāpēc nekārtoju. Es neatceros, kur tas ir – Lietuvā vai Igaunijā – visiem automātiski deva pilsonību. Kāpēc mums nevarēja iedot? Tas ir viens no iemesliem, kāpēc es personīgi nevēlos iet kārtot. Tieši attieksmes dēļ. **Ja valsts principiāli nedod, tad arī es neiešu jums lūgt. Sakiet paldies, ka es šeit dzīvoju un maksāju nodokļus, ka neesmu aizbraucis prom.**” (Rīga, 28 gadi, vīrietis)*

*„Man neiedeva pilsonību uzreiz, piedzimstot šajā valstī, maksājot šeit nodokļus. Es neteikšu, ka man tas prasa piepūli – aiziet un nokārtot naturalizāciju. Pirmkārt, tas ir laiks. Tas ir iztērēts laiks, iztērētas pūles, lai sagatavotos šim eksāmenam. Tie jautājumi, kas ir naturalizācijas eksāmenu anketā – tas nav pavisam tas, ko es mācījos skolā vēsturē. Kaut kādu informāciju es esmu aizmirsusi. Latvijas himnu, protams, es varu nodziedāt. Man tā ir laika tērēšana. Tas ir tāds sevis laušanas moments. Es pat nezinu, kā jums paskaidrot. **Man tas ir pazemojums – iet un kārtot tās valsts, kurā es esmu piedzīmusi, pilsonību.** Man vispār liekas, ka tas ir paradokss un nonsenss.” (Rīga, 36 gadi, sieviete)*

42 Tautas nobalsošanā 1991. gada 3. martā piedalījās 87,56% no balsstiesīgajiem Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem, un 73,68% nobalsoja „par”. Ņemot vērā to, ka Latvijā tobrīd latvieši bija tikai 52% no visiem iedzīvotājiem, balsojuma rezultāti liecina, ka daļa citu tautību iedzīvotāju Latvijā arī atbalstīja Latvijas neatkarību.

„Es esmu dzimis šeit, bet viņi man neiedeva pilsonību. Kur ir taisnīgums? Nav. Pat tad, ja lido pāri citai valstij un lidmašīnā piedzimst bērns, viņam pilsonību dod. Bet šeit dzimis, visu dzīvi dzīvo, un nekā. **Ja ne, tad man nevajag.**” (Liepāja, 36 gadi, vīrietis)

„Es visu savu darba stāžu šeit veltīju. **Es visu dzīvi šeit strādāju.** Man ir tikai nepilni divi Krievijas darba stāža gadi un viens gads man ir Ukrainā, bet visi pārējie 47 darba stāža gadi ir šeit. **Kādā vēl veidā valdībai var pierādīt, ka es esmu lojāls cilvēks Latvijai?** [...] **Vai tad 50 gadu laikā es neesmu pelnījis pilsonību bez valodas eksāmena kārtošanas?** Kāpēc? Mani tas nogalina. Tie, kas tagad atbrauks no Eiropas... Tagad bēgļus pieņem, tagad Eiropa mūsu valdībai liek pieņemt šos cilvēkus. Viņam, nodzīvojot šeit Latvijā piecus gadus, iedos pilsonību neatkarīgi no tā, vai viņš to nokārtos vai nenokārtos. Ar ko es, kas šeit nodzīvoju visu dzīvi un atdevu savu darba stāžu, esmu sliktāka par cilvēkiem, kuriem pēc pieciem gadiem iedos pilsonību?” (Rīga, 52 gadi, sieviete)

Lai gan lielākā daļa intervēto nepilsoņu atzīst, ka ikdienā viņi neizjūt nekādu atšķirību starp pilsoņiem un nepilsoņiem, tomēr nepilsoņa statusu viņi uztver kā diskriminējošu un tādu, kas liek justies kā „otrās šķiras cilvēkiem”:

„Politiskajai varai laikam ir kaut kāds aizvainojums uz Padomju Savienību. Kāds tam sakars ar Krievijas valsti un iedzīvotājiem, kas šeit Latvijā piedzima, kaut arī pēc 1941. gada? Es nevaru saprast, kāpēc tāds aizvainojums uz nepilsoņiem. Viņi piedzima šeit pēc kara gados un dzīvoja šeit visu savu dzīvi. [...] Jā, es piedzimu Daugavpilī, **es šeit esmu piedzimis, un kāpēc es šeit esmu nepilsonis?** Kamēr nemainīsies politikas attieksme, nepagriezīsies ar seju pret nepilsoņiem, atvainojiet... Viņi nevēlas spert pirmo soli. Viņi dažādi cenšas apgriezt, savu pilsoņa statusu likt augstāk par nepilsoņiem. Mēs esam kā **otrās šķiras cilvēki.** Ir lepnums, ir savs „es”. Mesties ceļos un pierādīt, ka tu esi tas, kurš ir cienīgs dzīvot Latvijā... Kaut ko pierādīt, nodzīvojot šeit visu dzīvi. Tas ir absurds.” (Daugavpils, 38 gadi, vīrietis)

Jauns vīrietis no Daugavpils šo situāciju ilustrē ar piemēru – no vienas puses viņš ir nepilsonis, lai gan dzimis Latvijā, no otras puses, viņš sporta sacensībās pārstāv Latviju – „savas valsts krāsas”. Jānorāda gan, ka šajā gadījumā nepilsoņa statuss ir galvenokārt jaunieša vecāku izvēle vai arī nezināšana, kas bija jādara (kur un kam jāuzraksta iesniegums), lai piešķirtu Latvijas pilsonību bērnam, kas piedzimis Latvijā pēc 1991. gada:

„Jā, tā principā ir mana dzimtene. Es nodarbojos ar sportu, **es pārstāvu savas valsts krāsas, un esmu nepilsonis. Tas ir aizvainojoši.**” (Daugavpils, 18 gadi, vīrietis)

Kvantitatīvā nepilsoņu aptauja parāda, ka daudzi nepilsoņi joprojām cer uz atvieglotiem vai to, ka Latvijas pilsonību piešķirs automātiski. Lai gan valdošo partiju politikas dienaskārtībā automātiska pilsonības piešķiršana nepilsoņiem pēc Pilsonības likuma pieņemšanas nav bijusi, joprojām krievu tiesību aizstāvju, piemēram, Nepilsoņu kongresa, aktivitātes un dažkārt arī plašsaziņas līdzekļu krievu valodā vēstījumi uztur nepilsoņu vidū priekšstatu, ka Eiropas Savienības institūcijas tiks Latvijai piešķirt Latvijas nepilsoņiem pilsoņa statusu automātiski. To ilustrē šāds kāda jauna Jelgavas nepilsoņa citāts:

„Es dzirdēju, ka vajadzētu iedot pilsonību, jo mēs iestājāties Eiropas Savienībā. Tur nevajadzētu būt nepilsoņiem. **Pēdējais, ko es esmu dzirdējis, ka nepilsoņiem Latvijā dos pilsonību** – vai nu Eiropas Savienības pilsonību, vai nu Latvijas, vai nu citas valsts pilsonību, un mēs vairs nebūsim Latvijas pilsoņi. Es domāju, ka ir izdevīgi mums iedot pilsonību. Bet, lai būtu drošs, es iešu uz [latviešu valodas] kursiem.” (Jelgava, 25 gadi, vīrietis)

Tiem, kam Latvijas pilsonības iegūšana kādu praktisku iemeslu dēļ nav tik svarīga, ir gatavi arī turpināt cerēt, ka pilsonību viņiem varbūt iedos automātiski:

*„Kad Latvija atdalījās no Padomju Savienības, es kļuva par nepilsoni. Mani bērni ir pilsoņi, es esmu nepilsonis. Es padomāju – paņemšu Krievijas pilsonību, bet pēc tam nobijos, jo padomāju: bet ja nu neiedos Latvijas pensiju? Un tā es arī nepaņēmu Krievijas pilsonību. **Gaidīšu, kad iedos pilsonību.** Vai iedos, vai neiedos – es nezinu.” (Daugavpils, 66 gadi, vīrietis)*

4.4. GRŪTĪBAS NOKĀRTOT NATURALIZĀCIJAS EKSĀMENUS

Naturalizācijas eksāmenu sarežģītības vērtējums respondentu vidū ir ļoti atšķirīgs. Raksturīgi, ka vecāka gada gājuma nepilsoņiem naturalizācijas eksāmeni, īpaši latviešu valodas eksāmens, liekas grūts un ir tādi nepilsoņi, kas to uzskata par nepārvaramu šķērslī.

„Tuvāko 12 mēnešu laikā es neplānoju [iegūt Latvijas pilsonību], jo, lai nokārtotu, labi jāzina latviešu valodu un pilnībā jāzina Latvijas vēsturi.” (Daugavpils, 47 gadi, sieviete)

„Man ir 51 gads, un man vairs nav tādas atmiņas. Jā, es tagad apmeklēju latviešu valodas kursus, bet man galvā nekas nepaliek. Es nevaru iegaumēt jaunus vārdus. Man galvā ir tas vārdu krājums no latviešu valodas stundām, kas man bija sākumskolā.” (Rīga, 51 gads, sieviete)

„Man nav valodas apgūšanas spēju. Es jebkuru valodu nevaru izmācīties. Ir cilvēki, kuriem nepadodas, un es esmu no šādas sērijas. Cenšos un vēlos. Kā būs, rādīs laiks.” (Jelgava, 53 gadi, sieviete).

„Es ļoti labprāt plānotu [iegūt Latvijas pilsonību], ja tas viss būtu vienkāršāk.. tā eksāmena likšana. Kad cilvēks ir gados, tad viss tomēr nav tik vienkārši. [...] Ja es būtu jaunāka, varbūt jau sen to būtu izdarījusi. [...] Viss atduras pret šo eksāmenu. Ja viss būtu vienkāršāk... Pirmkārt, Latvijas vēsturi valsts valodā es nezinu. Tur ir jāsēž un jāmacās.” (Liepāja, 62 gadi, sieviete)

Grūtības nokārtot naturalizācijas eksāmenu nepilsoņi saista, pirmkārt, ar to, ka viņiem, mācoties skolā PSRS laikā Latvijā, ir nepietiekami un nekvalitatīvi mācīta latviešu valoda. Otrkārt, daudzi sūdzas, ka viņiem pietrūkst latviskas vides, kur praktizēt latviešu valodas lietošanu. Daudzi norāda, ka ikdienā latvieši paši pāriet uz krievu valodu, un nepietiekami atbalsta citautiešu centienus iemācīties latviešu valodu, piemēram, krievu bērnus nepieņem latviešu plūsmas bērnudārzos:

*„Es nevēlos nevienu aizvainot, bet mans personīgais viedoklis ir tāds, ka **paši latvieši nevēlas, lai mēs zinātu šo valodu.** [...] Uzņemt krievu bērnus latviešu bērnudārzos viņi atteicās, citādi visi bērni bērnudārzā sāks runāt krieviski viena, divu bērnu dēļ. [...] Es vēlējos bērnu atdot uz latviešu bērnudārzu, bet man atbildēja: „Nē, mēs bērnu neņemsim, jo viss bērnudārzs sāks runāt krieviski.” Viss.” (Rīga, 51 gads, sieviete)*

Ir arī respondenti, kas pašu eksāmena procedūru uztver kā pazemojumu, un citu nepilsoņu – radu vai draugu – negatīvā pieredze eksāmenu kārtošānā attur viņus pašus uzņemties iniciatīvu un iet kārtot naturalizācijas eksāmenus:

„Man ļoti gribētos iegūt [pilsonību], bet es esmu pārliecināta, ka šādos apstākļos es nesaņemšu pilsonību, jo ir ļoti stingri naturalizācijas noteikumi. To ir ļoti grūti nokārtot. Un es uzskatu, ka tas savā veidā ir pazemojums. Jā, obligāti jāzina valodu, ir jātiecas nokārtot pilsonību, bet tomēr

tiem cilvēkiem, kas valstī ir nodzīvojuši pietiekoši ilgi, jābūt kādiem atvieglojumiem vai pretimnākšanai. Mans vīrs mēģināja kārtot trīs reizes. Viņš piedzima šeit, viņam ir 51 gads. Mēģināja kārtot trīs reizes, un viņam vienmēr pietrūka viena balle. Viņš teica: „Es vairs nevēlos kārtot, tas ir pazemojums.” (Daugavpils, 49 gadi, sieviete)

Jāatzīst, ka vairākiem no intervētajiem respondentiem no skolas laikiem ir saglabājušās ļoti negatīvas asociācijas par jebkādu eksāmenu vai mācīšanos eksāmenam, un tas attur iet naturalizēties:

„Savā laikā, kad es mācījos skolā, eksāmena kārtošana līdzinājās nāvei, līdz pat samaņas zaudēšanai. Es no tā tik ļoti baidījos...” (Liepāja, 65 gadi, sieviete)

Jaunāku cilvēku vidū eksāmeni un naturalizācijas prasības kopumā nešķiet nekas grūts. Viņiem aktuālākais jautājums ir saprast, kādi ir viņu turpmākie dzīves plāni un atbilstoši tiem – kuras pilsonības piedāvātās priekšrocības ir nozīmīgākas.

4.5. VECUMS, SLIMĪBAS UN NAUDAS TRŪKUMS

Intervēto vecāka gada gājuma respondentu vidū argumenti, kāpēc nenaturalizēties, ir saistīti arī ar vecumu, slimībām un naudas trūkumu. Vecam cilvēkam, kas neko īpašu no naturalizācijas procesa savā skatījumā neiegūst, nav motivācijas apgrūtināt sevi ar šo procedūru:

„Nē [neplānoju iegūt pilsonību]. Es pat nezinu, cik man atlicis dzīvot. **Kāpēc man kārtot, ja es nākamajā gadā vai šogad nomiršu?**” (Jelgava, 75 gadi, vīrietis)

„Nu, kur man vēl kārtot, godīgi sakot. [...] Tās ir liekas raizes, lieka raustišanās. Es nolēmu neraustīt sevi, pie tam man ir veikta sirds operācija – šuntēšana. **Man tās ir liekas raizes.** Es tā mierīgi eju, nodarbojos, dziedu, uzstājos. Tas man ir normāli.” (Liepāja, 78 gadi, vīrietis)

Viena no nepilsoņiem, kas intervēta projektā, uzskata, ka viņai šķērslis naturalizēties ir procedūrai nepieciešamās izmaksas, tomēr visticamāk, šī konkrētā respondente nebija informēta par to, ka noteiktas grupas no valsts nodevas ir atbrīvotas, kā arī par to, ka viņa var pretendēt uz samazinātu nodevu un atvieglojumiem:

„Redziet, **es ļoti vēlējos naturalizēties, bet tagad tik liela summa, naudas nav,** pensija maziņa, zāles ir ļoti dārgas. Es tagad ļoti slimoju. Es pat nezinu, kā dzīvot.” (Jelgava, 71 gads, sieviete)

4.6. SECINĀJUMI

„Jā” vai „nē” naturalizācijai argumentācijas pamatā nepilsoņu vidū ir praktiskā izdevīguma apsvērumi, kas liecina par izteikti instrumentālu attieksmi pret Latvijas pilsonību. Daudziem nepilsoņiem nav praktiskas vajadzības iegūt Latvijas pilsonību, līdz ar to naturalizācijas dokumentu un eksāmenu kārtošana viņiem ir lieks apgrūtinājums.

Nepilsoņu atbildes par plāniem iegūt vai neiegūt Latvijas pilsonību liecina, ka jebkurā vecuma grupā nepilsoņi izvērtē, kāds labums viņiem būtu no Latvijas pilsonības iegūšanas un vai citu valstu pilsonības iegūšana nav saistošāka.

Nepilsoņu atbildes parāda, ka Latvijas pilsonība šobrīd atrodas konkurences situācijā ar citu valstu pilsonību, bet, atkarībā no dažādiem apsvērumiem un individuālajām situācijām,

vieniem izdevīgāka var būt Latvijas pilsonība, citiem – Krievijas, vēl citiem – kādas ES valsts pastāvīgā iedzīvotāja statuss.

Latvijas pilsonības iegūšana nepilsoņu vidū pārsvarā tiek aplūkota kā statuss, kas dod vai nedod kādas priekšrocības. Daudz retāk pilsonības iegūšana tiek saistīta ar piederības sajūtu. Arī tie nepilsoņi, kas uzskata Latviju par savu dzimteni un jūtas piederīgi Latvijai, tomēr pilsoņa statusu izvirās raksturot kā apliecinājumu tam, ka cilvēks ir piederīgs Latvijas valstij.

Vienlaikus nepilsoņa statuss tiek uztverts kā diskriminējošs un nepilsonis – kā no valsts izstumtais, lai gan pēc tiesību apjoma Latvijas nepilsonis bauda vairāk tiesības nekā Latvijas pastāvīgais iedzīvotājs, nemaz nerunājot par tiem, kas uzturas Latvijā ar termiņa uzturēšanās atļaujām:

„Pilsoņa pase ir pilsoņa pase, bet nepilsoņa pase nozīmē, ka tu esi nekas.” (Jelgava, 42 gadi, sieviete)

Jāuzsver, ka attieksmi pret Latvijas pilsonības iegūšanu naturalizējoties lielākoties veido vairāku pašiem cilvēkiem būtisku aspektu kopums, un vienas intervijas laikā cilvēks var norādīt arī uz savstarpēji pretrunīgām pozīcijām, kuras abas definē kā savas⁴³. Piemēram, kāds jauniešs, kuram ir neskaidri dzīves plāni, vienlaikus izskata iespēju gan iegūt Nīderlandes, gan Krievijas pilsonību, gan apgalvo, ka arī piederība Latvijai viņam ir svarīga.

Vairāki no intervētajiem nepilsoņiem tika rekrutēti latviešu valodasursos nepilsoņiem, kas domāti, lai apgūtu latviešu valodu naturalizācijas pārbaudījumu kārtīšanai. Šo respondentu vidū ir izteikta motivācija mācīties latviešu valodu, kas ne vienmēr ir saistīta arī ar vēlmi naturalizēties. Kopumā jāsecina, ka joprojām aktuāla ir latviešu valodas kursu (bezmaksas vai ar ļoti nelielu līdzmaksājumu) pieejamība Latvijā.

Vairāku gadu jaunu nepilsoņu (17–18 gadi) stāstītais liecina, ka viņu vecāki nav zinājuši par iespēju pēc 1991. gada dzimušajiem Latvijas nepilsoņiem iegūt Latvijas pilsonību, tikai uzrakstot iesniegumu. Līdz ar to jāsecina, ka šāda informācija agrāk ir bijusi nepietiekami izplatīta. Teorētiski par šo iespēju vecākus vajadzētu informēt jau tajā brīdī, kad tiek izsniegta bērna dzimšanas apliecība.

„Es nesaņēmu pilsonību, jo mana mamma nezināja par šo likumu. Tā sanāca. Mūs, protams, pases birojā lamāja.” (Daugavpils, 18 gadi, vīrietis)

„Jā, es plānoju vasarā iegūt pilsonību, jo mani vecāki nepaspēja līdz 14 gadiem vai līdz kuram tur termiņam parakstīties, lai es automātiski dabūtu pilsonību.” (Liepāja, 17 gadi, vīrietis)

Nepilsoņu izteikumi liecina arī par patiesas informācijas trūkumu, jo viņu vidū ir sastopami priekšstati par to, ka naturalizācija ir dārga, kā arī nav informētības par naturalizācijas atvieglojumu vecākiem cilvēkiem. Sastopami arī aplami priekšstati par to, ka ES piespiedis Latviju iedot nepilsoņiem pilsonību automātiski un ka cilvēkiem ar bēgļa statusu piešķir Latvijas pilsonību tāpat vien (pilsoņa statuss tiek jaukts ar pastāvīgā iedzīvotāja statusu). Balstoties uz šajā nodaļā minētajām atziņām, ir piedāvāti risinājumi nepilsoņu integrācijas pilnveidošanai, kas apkopotī ieteikumu nodaļā.

43 Tas sasauca ar diskursīvās psiholoģijas atziņām, ka cilvēki argumentējot izmanto dažādus, pat pretrunīgus, interpretatīvos repertuārus. Skat., piemēram, Billig, M. (1996/1987) *Arguing and Thinking: A Rhetorical Approach to Social Psychology*. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press; Potter, J., Wetherell, M. (1987) *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. London: Sage Publications.

5. LATVIJAS NEPILSOŅU SAITES AR LATVIJU: LEPNUMS, PIEDERĪBAS SAJŪTA LATVIJAI UN PLĀNI EMIGRĒT

Nepilsoņu dzimtenes izpratnes un piederības sajūtas kvantitatīvai izpētei ir izmantotas četras dažādas aptaujas. 1997. gada viedokļa raksturošanai ir izmantoti Pētījumu un rīcības programmas „Ceļā uz pilsonisku sabiedrību” aptaujas dati⁴⁴. 2004. gada situāciju raksturo aptaujas dati, kas iegūti nodibinājuma *Baltic Institute of Social Sciences* pētījumā „Etnopolitiskā spriedze Latvijā: konflikta risinājuma meklējumi”⁴⁵. Savukārt 2010. gada un 2013. gada attieksmju analīzei izmantoti LU SZF Valsts pētījumu programmas „Nacionālā identitāte: valoda, Latvijas vēsture, kultūra un cilvēkdrošība” ietvaros veikto aptauju dati 2010.⁴⁶ un 2013. gadā⁴⁷. 2013. gada aptauja ir arī Starptautiskās pētnieciskās programmas (ISSP) moduļa „Valstiskā identitāte” aptauja.

5.1. LEPNUMS UN PIEDERĪBAS SAJŪTA

2013. gada aptaujas rezultāti liecina, ka kopumā divas trešdaļas Latvijas nepilsoņu jūtas „Ļoti cieši” vai „cieši” saistīti ar Latviju. Diemžēl aptauju rezultāti liecina, ka nepilsoņu piederības sajūta Latvijai kopš 2010. gada ir sarukusi (skat. 20. attēlu). Savukārt nepilsoņu piederības sajūta Eiropai ir pieaugusi – ja 2004. gadā ļoti cieši vai cieši saistīti ar Eiropu jutās 5% nepilsoņu, tad 2013. gadā piederības sajūtu Eiropai izjuta katrs piektais nepilsonis (20%).

44 Pētījuma dati iegūti, aptaujājot 1502 Latvijas nepilsoņus vecumā no 15 līdz 75 gadiem. Aptaujas metode – tiešās intervijas respondentu dzīves vietā. Izlases metode – vairākpakāpju nejaušā stratificētā izlase visā Latvijas teritorijā. Aptaujas laiks: 1997. gada 20. novembris – 1998. gada 9. janvāris.

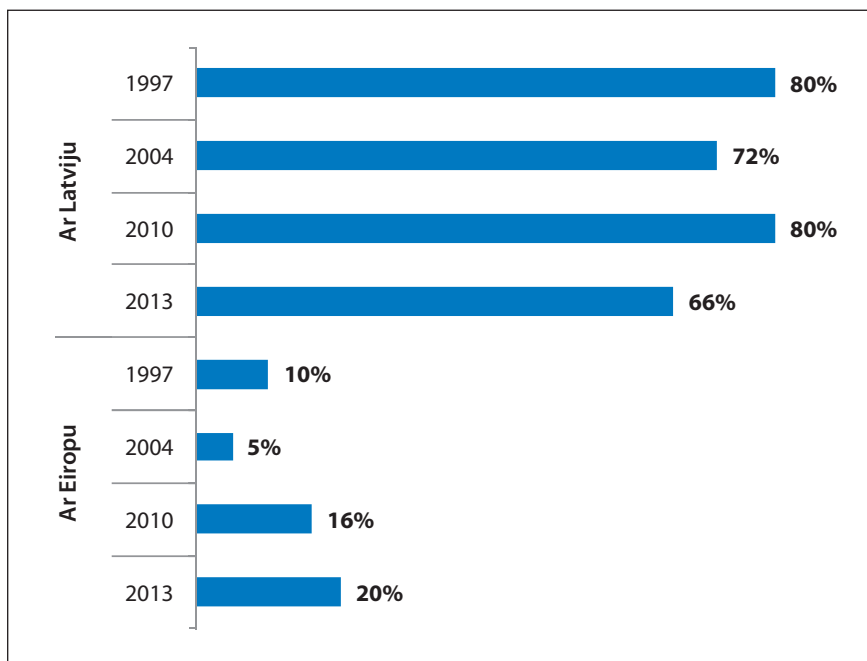
45 Pētījuma dati iegūti, aptaujājot 1018 Latvijas iedzīvotājus vecumā no 15 līdz 74 gadiem. Aptaujas metode – tiešās intervijas respondentu dzīves vietā. Nepilsoņu skaits izlasē – 257 respondenti. Izlases metode – vairākpakāpju nejaušā stratificētā izlase visā Latvijas teritorijā. Aptaujas laiks: 2004. gada marts–aprīlis.

46 Pētījuma dati iegūti, aptaujājot 1004 Latvijas iedzīvotājus vecumā no 18 līdz 74 gadiem. Aptaujas metode – tiešās intervijas respondentu dzīves vietā. Nepilsoņu skaits izlasē – 176 respondenti. Izlases metode – vairākpakāpju nejaušā stratificētā izlase visā Latvijas teritorijā. Aptaujas laiks: 2010. gada novembris.

47 Pētījuma dati iegūti, aptaujājot 1002 Latvijas iedzīvotājus vecumā no 18 līdz 74 gadiem. Aptaujas metode – tiešās intervijas respondentu dzīves vietā. Nepilsoņu skaits izlasē – 143 respondenti. Izlases metode – vairākpakāpju nejaušā stratificētā izlase visā Latvijas teritorijā. Aptaujas laiks: 2013. gada pavasaris.

20. attēls. Nepilsoņu piederības sajūta Latvijai un Eiropai

Cik cieši jūs jūtaties saistīts ar ...?

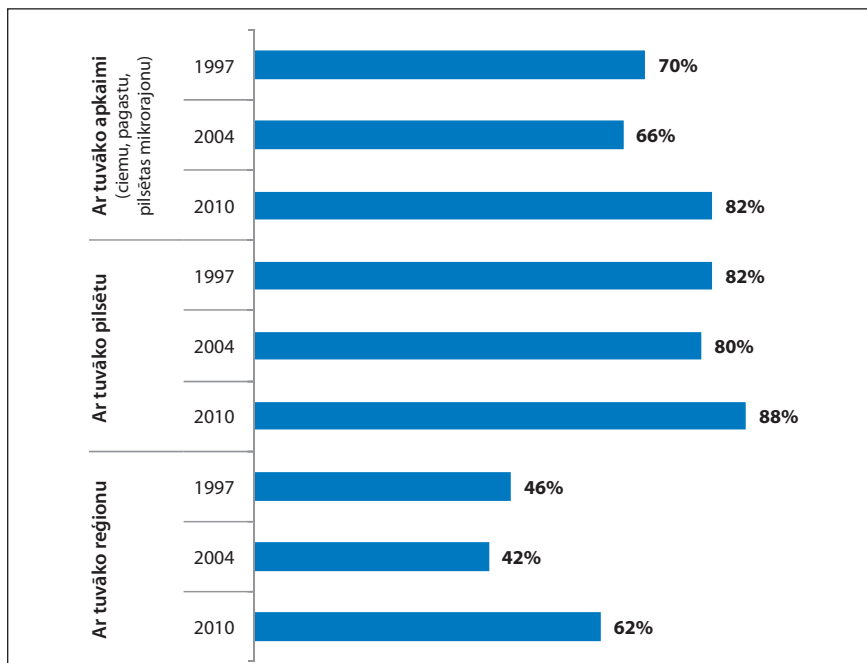
Piezīme: Attēlā apkopotas atbildes „ļoti cieši” un „cieši”

Kā redzams 21. attēlā, ir palielinājusies arī nepilsoņu piederības sajūta tuvākajai apkaimei (ciemam, pagastam, pilsētas mikrorajonam) – ja 1997. gadā 70% nepilsoņu jutās ļoti cieši vai cieši saistīti ar savai dzīvesvietai tuvāko apkaimi, tad 2010. gadā piederības sajūtu tai izjuta 82% nepilsoņu. Ir pieaugusi arī pilsētās dzīvojošo nepilsoņu piederības sajūta savai pilsētai (no 82% 1997. gadā uz 88% 2010. gadā), kā arī ārpus Rīgas dzīvojošo nepilsoņu piederības sajūta savam reģionam – Vidzemei, Latgalei, Zemgalei vai Kurzemei (no 46% 1997. gadā līdz 62% 2010. gadā).

Atšķirības jautājumu formulējumā gan neļauj iepriekš minētos rezultātus par piederības sajūtu tuvākajai apkaimei, pilsētai un reģionam tieši salīdzināt ar 2013. gada aptaujas rezultātiem. Ja 1997., 2004. un 2010. gada aptaujās par piederības sajūtu savai pilsētai tika jautāts pilsētās dzīvojošiem nepilsoņiem un par piederības sajūtu savam novadam – ārpus Rīgas dzīvojošajiem nepilsoņiem, tad 2013. gada aptaujā, neatkarīgi no respondentu dzīvesvietas, viņiem tika jautāts par piederības sajūtu viņu pilsētai vai pagastam un piederības sajūtu novadam. 2013. gadā ļoti cieši vai cieši saistīti ar savu pilsētu vai pagastu jutās 85% nepilsoņu. Piederības sajūtu savam reģionam – Vidzemei, Latgalei, Zemgalei vai Kurzemei – izjuta 62% nepilsoņu (skat. 22. attēlu).

21. attēls. Nepilsoņu piederības sajūta tuvākai apkaimei, pilsētai un reģionam

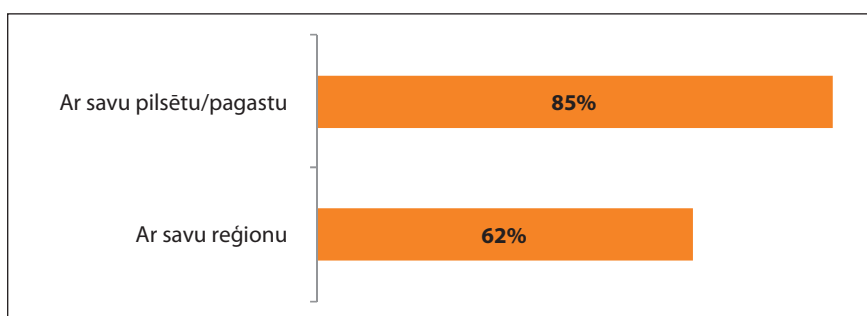
Cik cieši jūs jūtaties saistīts ar ...?

Piezīme: Attēlā apkopotas atbildes „ļoti cieši” un „cieši”

22. attēls. Nepilsoņu piederības sajūta pilsētai/pagastam un reģionam, 2013. gads

Cik cieši jūs jūtaties saistīts ar ...?

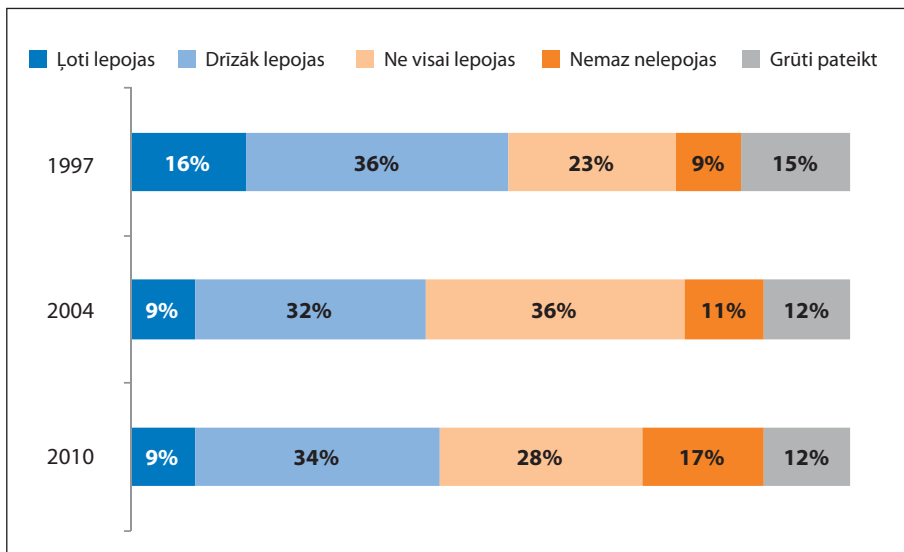

Piezīme: Attēlā apkopotas atbildes „ļoti cieši” un „cieši”

Aptauju rezultāti parāda, ka ir sarucis to nepilsoņu, kas lepojas ar to, ka ir Latvijas iedzīvotāji, skaits. Ja 1997. gadā ar to, ka ir Latvijas iedzīvotāji, ļoti lepojās vai drīzāk lepojās katrs otrais nepilsonis (52%), tad 2004. un 2010. gadā lepmumu par Latviju izjuta attiecīgi 41% un 43% nepilsoņu (skat. 23. attēlu). Turklāt 2010. gadā, daudz biežāk nekā iepriekšējo gadu aptaujās, nepilsoņi norādījuši, ka nemaz nelepojas ar to, ka ir Latvijas iedzīvotāji.

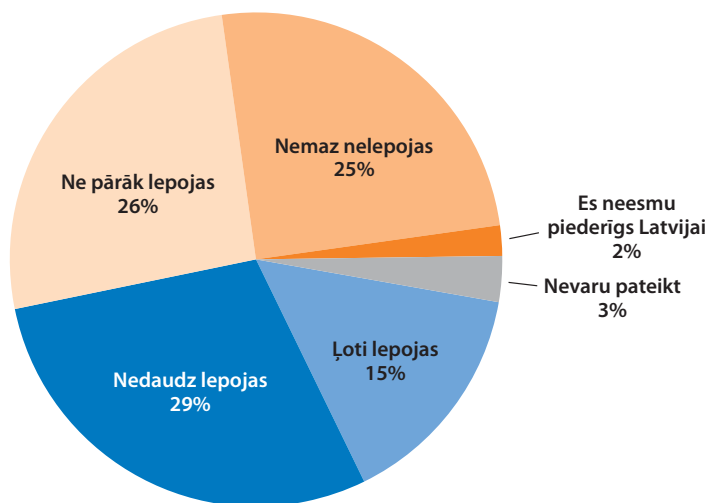
23. attēls. Nepilsoņu lepnums par Latviju

Cik lielā mērā jūs lepojaties ar to, ka esat Latvijas iedzīvotājs?

24. attēls. Nepilsoņu lepnums par Latviju, 2013. gads

Cik lielā mērā jūs lepojaties ar to, ka esat piederīgs Latvijai?

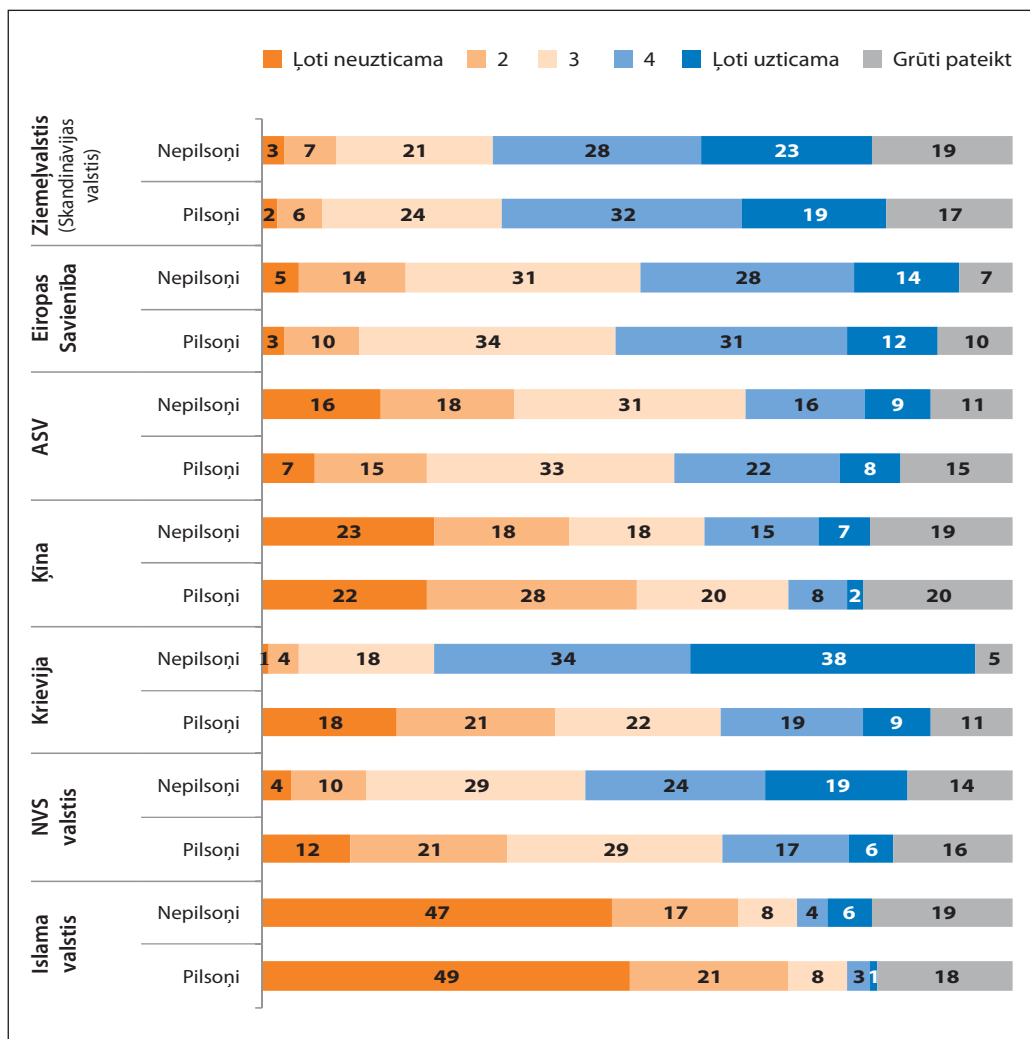
2013. gadā ar piederību Latvijai ļoti vai drīzāk lepojās 44% nepilsoņu, savukārt 51% nepilsoņu norādīja, ka ne pārāk vai nemaz nelepojas ar savu piederību Latvijai. 2% aptaujāto nepilsoņu atzina, ka viņi nav piederīgi Latvijai. Bet, līdzīgi kā iepriekš, atšķirības jautājumu formulējumā neļauj 2013. gada aptaujas rezultātus tieši salīdzināt ar iepriekšējos gados veikto aptauju rezultātiem (2013. gada aptaujai citādāk formulēts jautājums un atbilžu varianti).

5.2. CITU VALSTU UN VALSTU APVIENĪBU VĒRTĒJUMS UN PLĀNI EMIGRĒT

Gan nepilsoņi, gan pilsoņi, vērtējot valstis un valstu grupas piecu ballu skalā, par uzticamām ir atzinušas Ziemeļvalstis (51% nepilsoņu un 51% pilsoņu deva vērtējumu „četri” un „pieci”), kā arī Eiropas Savienību (42% nepilsoņu un 43% pilsoņu) (skat. 25. attēlu). Savukārt par neuzticamām gan nepilsoņi, gan pilsoņi atzina Islāma valstis (64% nepilsoņu un 70% pilsoņu deva vērtējumu „viens” un „divi”) un Ķīnu (41% nepilsoņu un 50% pilsoņu).

25. attēls. Pilsoņu un nepilsoņu sniegtais valstu un valstu grupu uzticamības vērtējums, 2010. gads

Ir vairāk un mazāk uzticamas valstis/valstu savienības. Kuras no valstīm/valstu savienībām jums šķiet uzticamas un kuras neuzticamas?

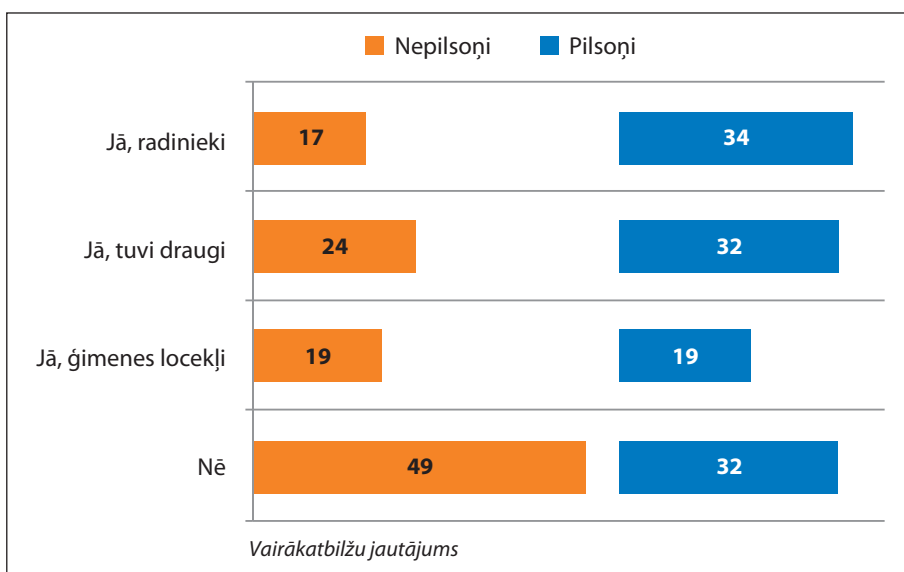

Nepilsoņi, atšķirībā no pilsoņiem, par uzticamām uzskata arī Krieviju (72% nepilsoņu un 28% pilsoņu deva vērtējumu „četri” un „pieci”) un NVS valstis (43% nepilsoņu un 23% pilsoņu). Par ASV sniegtais vērtējums nav viennozīmīgs ne nepilsoņu, ne pilsoņu vidū.

2010. gadā 51% nepilsoņu un 68% pilsoņu norādīja, ka viņu tuvinieki vai draugi atrodas ārzemēs ar nolūku uzlabot savu vai savas ģimenes materiālo stāvokli. Kā redzams 26. attēlā, 24% nepilsoņu ārzemēs bija tuvi draugi, 19% – ģimenes locekļi un 17% – radnieki. Pilsoņu vidū 34% ārzemēs atradās radnieki, 32% – tuvi draugi, bet 19% – ģimenes locekļi.

26. attēls. Pilsoņu un nepilsoņu tuvinieku un draugu atrašanās ārzemēs ar nolūku uzlabot savu materiālo stāvokli, 2010. gads

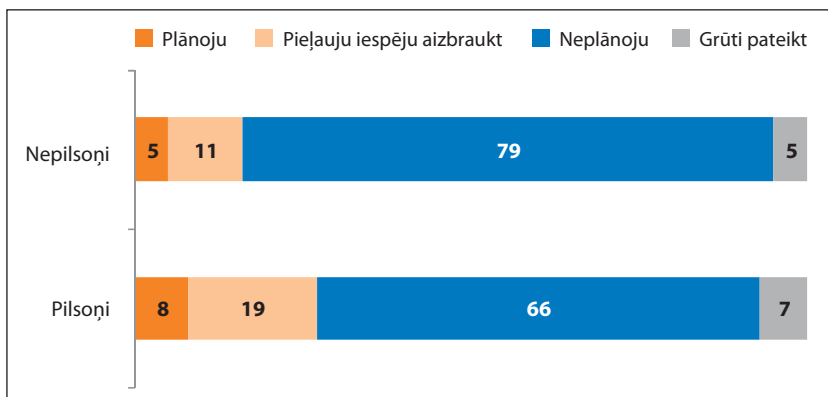
Vai kāds no Jūsu ģimenes locekļiem, radniekiem, tuviem draugiem ir devies uz ārzemēm, ar nolūku uzlabot savu/savas ģimenes materiālo stāvokli, un pašlaik tur atrodas?

Pilsoņi salīdzinoši biežāk nekā nepilsoņi ir norādījuši, ka plāno tuvākajā laikā atstāt Latviju, lai uzlabotu savu vai savas ģimenes materiālo stāvokli. 2010. gadā Latviju tuvākajā laikā atstāt plānoja vai tādu iespēju pieļāva 27% pilsoņu un 16% nepilsoņu.

27. attēls. Pilsoņu un nepilsoņu plāni atstāt Latviju materiālā stāvokļa uzlabošanai, 2010. gads

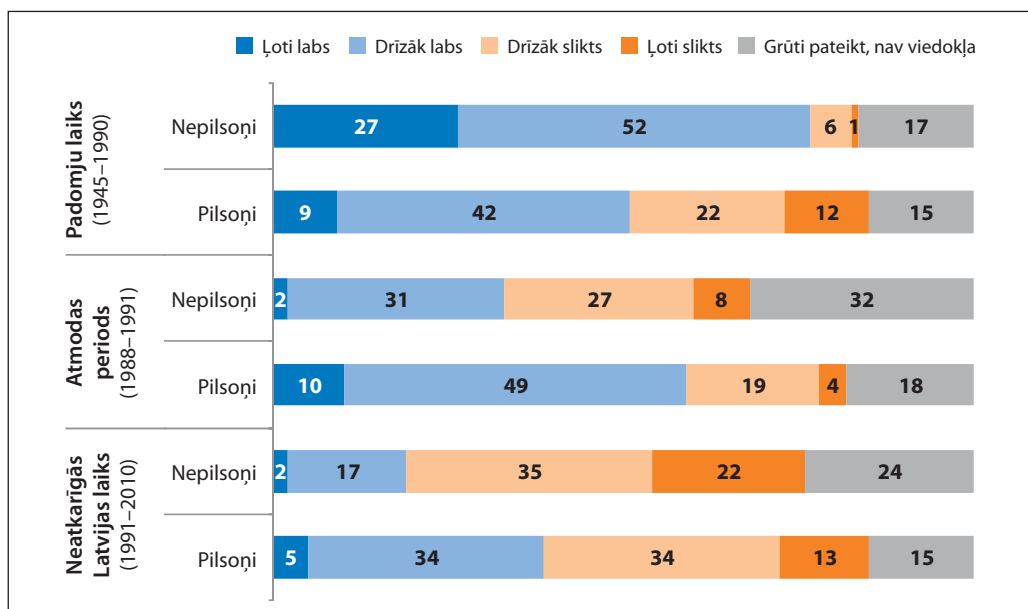
Vai jūs plānojat tuvākajā laikā atstāt Latviju, ar nolūku uzlabot savu/savas ģimenes materiālo stāvokli?

Aptaujas rezultāti liecina, ka pilsoņi un nepilsoņi ļoti atšķirīgi vērtē dažādus Latvijas vēstures posmus. Piemēram, nepilsoņi pozitīvāk vērtē Padomju laikus (ar „ļoti labi” un „labi” Padomju laiku novērtējuši 79% nepilsoņu un 51% pilsoņu), savukārt pilsoņi – Atmodas periodu (33% nepilsoņu un 59% pilsoņu) (skat. 28. attēlu). Neatkarīgās Latvijas laiku – periodu no 1991. gada līdz 2010. gadam – biežāk pozitīvi novērtējuši pilsoņi (19% nepilsoņu un 39% pilsoņu).

28. attēls. Pilsoņu un nepilsoņu sniegtais dažādu Latvijas vēstures posmu vērtējums, 2010. gads

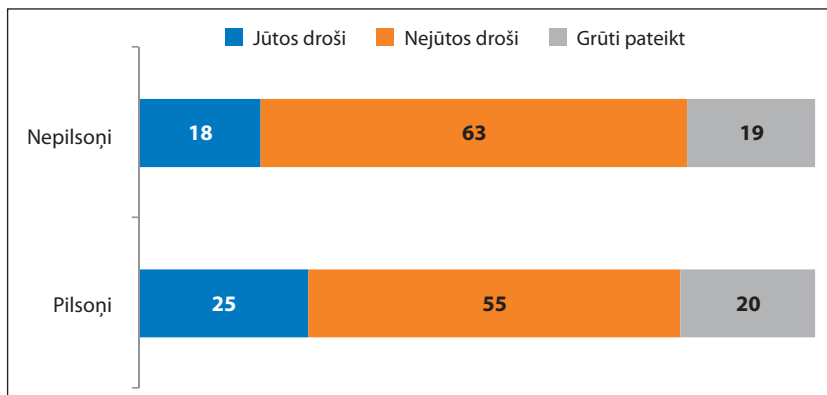
Kā jūs vērtējat šādus Latvijas vēstures posmus?

Kā redzams 29. attēlā, par nākotni Latvijā droši nejūtas liela daļa gan nepilsoņu, gan pilsoņu, tomēr nepilsoņu vidū nedrošības sajūta ir izteiktāka. Pilsoņu vidū droši par nākotni Latvijā nejūtas katrs otrais (55%), savukārt nepilsoņu vidū tās ir teju divas trešdaļas (63%).

29. attēls. Pilsoņu un nepilsoņu drošības sajūta par nākotni Latvijā, 2010. gads

Vai jūtaties drošs par savu nākotni Latvijā?

6. PIEDERĪBAS UN DZIMTENES SAJŪTAS DAUDZVEIDĪBA NEPILSOŅU VIDŪ

Padziļinātās intervijas ar nepilsoņiem dod iespēju daudzpusīgāk skaidrot un izprast Latvijas nepilsoņu attieksmes pret Latviju un Krieviju, kā arī piederības sajūtu Latvijai, atklājot nepilsoņu attieksmju argumentācijas shēmas.

Lai atklātu nepilsoņu piederības sajūtu Latvijai, intervijās respondentiem tika uzdoti jautājumi: „Kad Jūs sakāt „dzimtene”, kuru valsti Jūs iedomājaties – Latviju, Krieviju vai kādu citu valsti?“, „Vai Jūs izjūtat piederības sajūtu Latvijas sabiedrībai?“, „Kādām sporta komandām/valstsvienībām Jūs jūtat līdzīgu pasaules čempionātos, olimpiādē – Latvijai, Krievijai vai kādām citām?“. Turpmākajā analizē galvenokārt tiks pievērsta uzmanība nepilsoņu teiktajam tieši saistībā ar savu „dzimtenes” un piederības sajūtu.

6.1. DZIMŠANAS VIETA UN DZIMTENE

Intervijas ar nepilsoņiem parāda, ka „dzimtenes” un piederības sajūta ir cieši saistīta ar to, kur konkrētais cilvēks ir dzimis un cik gadu vecumā ieradies Latvijā, kā arī ar saīšu ciešumu ar savu izcelsmes valsti.

Jaunākās paaudzes Latvijas nepilsoņi biežāk ir dzimuši Latvijā un līdz ar to par savu dzimteni bez šaubīšanās uzskata Latviju. Arī tie, kas Latvijā iebraukuši agrā bērnībā, lielākoties par savu dzimteni uzskata Latviju, savukārt tie, kas ir uzauguši kaut kur citur, vai nu runā par divām dzimtenēm, vai par savu dzimteni uzskatu to valsti, kurā piedzimuši un uzauguši. Atšķirīgās pieredzes un attieksmju nodalīšana tiek akcentēta arī pašu nepilsoņu vidū:

*„Nepilsoņi ir tikpat atšķirīgi cilvēki – tie, kas ir atbraukuši uz darbu, un tie, kas šeit ir piedzimuši.”
(Rīga, 42 gadi, sieviete)*

„Ir dažādas izpratnes par dzimteni. Dzimtene – tur, kur dzimis, dzimtene – tur, kur dzīvojis, un dzimtene – tur, kur tu esi palicis. Ja skatās no dzimtas sakņu viedokļa, tad man šeit radnieku praktiski nav. Mūsu ģimeni izmētāja pa visu zemeslodīti. No šāda skatu punkta es neesmu saistīts ar šo zemi. Bet, ja skatās pēc nodzīvotās dzīves, tad jā, es esmu pilnībā saistīts ar šo zemi [Latviju], ar šiem cilvēkiem.” (Daugavpils, 67 gadi, vīrietis)

Aizvainojuma dēļ daļa no nepilsoņiem uzsver, ka viņu dzimtene nav Latvija, bet gan konkrētā pilsēta, kurā viņš ir piedzimis un dzīvo, piemēram, Liepāja vai Daugavpils. Piemēram, liepājnieks, kas piedzimis Baltkrievijā, bet visu mūžu dzīvojis Latvijā, sportā jūt līdzīgu visvairāk Krievijas valstsvienībām un uzskata sevi par krievu, norāda, ka:

„Dzimtene tā noteikti ir Liepāja... Tur, kur esmu izaudzis... Tā ir mana dzimtene.” (Liepāja, 26 gadi, vīrietis)

Divi nepilsoņi no Daugavpils vēl vairāk pamato, kādēļ tieši Daugavpils ir viņu dzimtene, nevis Latvija. Viņi izjūt aizvainojumu par to, ka ir dzimuši Latvijā, bet nav Latvijas pilsoņi, viņiem nav neviena cita valsts tuvāka, bet, uzskatot, ka Latvija viņus atgrūž, viņi jūtas vai nu kā Daugavpils pilsoņi, jo jūtas piederīgi tai, vai nu kā pasaules pilsoņi:

„Jā, Latvija principā ir mana dzimtene. Es nodarbojos ar sportu, es pārstāvu savas valsts krāsas un esmu nepilsonis. Tas ir aizvainojoši. [...] Es nenosauktu valsti, es teiktu, ka pilsēta – Daugavpils. Tā ir mana dzimtene. Es te esmu uzaudzis, es te pazīstu katru stūrīti. Mana dzimtene ir Daugavpils, nevis Latvija. [...] Man citā pilsētā nav nekā radniecīga. Ja es atbraucu uz Rīgu – tas nav mans. Tāpat Cēsīs, Madonā... es esmu visu Latviju apbraukājis, nekur es nebiju tik komfortabli kā Daugavpilī.” (Daugavpils, 18 gadi, vīrietis)

„Es šeit piedzimu, un man jautājums „pilsonis–nepilsonis” ir neskaidrs. Ja es šeit piedzimu, tātad tā ir mana dzimtene. [...] Es par savu dzimteni uzskatu Daugavpili. Noteikti, 100%. Ja mūsu Latvijā vairāk domātu par cilvēkiem, es teiktu, ka uzskatu par savu valsti Latviju, bet tā kā es esmu nepilsons, tad es teikšu, ka es esmu visas pasaules pilsons. Jo, atrodoties jebkurā valstī, es būšu tāda pati nepilsons kā Latvijā. Pēc būtības es esmu Daugavpils pilsons, bet vispār es esmu pasaules pilsons.” (Daugavpils, 47 gadi, sieviete)

6.2. ETNISKĀ PIEDERĪBA UN DZIMTENES SAJŪTA

Diezgan bieži nepilsoņu vidū ir sastopama dzimtenes, piederības sajūta, kas tiek pamatota ar etnisko izcelsmi – vecāku un vecvecāku etnisko piederību, un saitēm, kas izveidojušās ar vecāku vai vecvecāku kultūru, dzimtajām vietām vai pasaules izjūtu. Runājot par piederības sajūtu, izskan tādi apgalvojumi kā: „dvēselē es esmu krievs” (Daugavpils, 38 gadi, vīrietis), „mans tētis ir krievs, tāpēc [jūtu līdzī] tikai Krievijai, tikai Krievijai” (Rīga, 21 gads, sieviete), „ilgas grauz, visu laiku man gribas uz turieni” (Liepāja, 65 gadi, sieviete).

Īpaši tie, kas ir dzimuši un uzauguši kaut kur citur, ne Latvijā, ir vairāk pieķērušies savai dzimtajai vietai, lai gan uzsver arī savu piederību Latvijai:

„Atbraucot uz šejieni, var teikt, ka es uzreiz iemīlējos šai pilsētā, un es šeit paliku. Bet tomēr mana dzimtene ir Baltkrievija. Es arī par to pārdzīvoju, lai tur viss būtu labi, lai būtu miers, lai cilvēkiem labi klātos. [...] Es piedzimu Baltkrievijā. Tā tik un tā paliek kā etniskā dzimtene, bet es neuzskatu Latviju par svešu valsti, jo es šeit nodzīvoju lielāko savas apzinātās dzīves daļu. Tā man ir tāpat dārga.” (Daugavpils, 49 gadi, sieviete)

Nereti nepilsoņi intervijās norāda, ka viņiem ir divas dzimtenes. Piemēram, rīdziniece, kas dzimusi Latvijā, par savu otro dzimteni uzskata Krieviju un konkrēti vietu, kur ir viņas vecāteva mājas:

„Dzimtene ir vieta, kur es esmu piedzīmusi. Kaut arī, kā daudzi saka, dzimtene ir tā vieta, kur ir tava sirds, uz kuriem tevi vairāk velk. **Var teikt, ka man ir divas dzimtenes**, es esmu piedzīmusi Latvijā, bet katru vasaru es atpūšos pie vectēva Krievijā. Es tur arī esmu pieradusi, patiesībā tur pie vienas vietas, kur ir vectēva māja. Man patīk gan Latvijā, gan Krievijā.” (Rīga, 19 gadi, sieviete)

Šajos gadījumos, kad cilvēki runā par divām dzimtenēm, bieži vien redzams, ka lielāka piesaiste ir tieši etniskajai dzimtenei. To visspilgtāk ilustrē atbildes uz jautājumiem, kuru valstu sporta komandām jūtat līdzī:

„Ukraina, protams, ir mana dzimtene, bet Latvija ir mana otrā dzimtene, jo šeit es esmu nodzīvojis ilgāk. Ja Latvija spēlētu ar kādas citas valsts komandu, tad es jūtu līdzī Latvijas komandai. Ja Ukraina spēlētu ar Latviju, tad es, protams, esmu par Ukrainu, jo tā ir mana dzimtene, tā ir manas saknes.” (Liepāja, 62 gadi, sieviete)

„Es, protams, jūtu līdzīgu Latvijai, kad viņa nespēlēja ar Krieviju vai Baltkrieviju. Bet, ja kādā čempionātā Latvija spēlēja ar Krieviju vai Baltkrieviju, tad es jūtu līdzīgu tām valstīm. Viņas man ir tuvākas. Tas ir kaut kas iekšējs.” (Liepāja, 51 gads, sieviete)

„Atbraucot uz šejieni, var teikt, ka es uzreiz iemīlēju šai pilsētā, un es šeit paliku. Bet tomēr mana dzimtene ir Baltkrievija. Es arī par to pārdzīvoju, lai tur viss būtu labi, lai būtu miers, lai cilvēkiem labi klātos. [...] Es piedzimu Baltkrievijā. Tā tik un tā paliek kā etniskā dzimtene, bet es neuzskatu Latviju par svešu valsti, jo es šeit nodzīvoju lielāko savas apzinātās dzīves daļu. Tā man ir tāpat dārga.” (Daugavpils, 49 gadi, sieviete)

Vienlaikus ļoti daudzi nepilsoņi norāda arī uz atšķirībām, kuras sajutuši, ciemojoties pie radiem Krievijā, Ukrainā, Baltkrievijā. No vienas puses, vietējās sabiedrības Latvijas krievus, ukraiņus un baltkrievus vairs neuztver kā „savējos”:

„Uz mums skatās... Ja esat no Baltijas valstīm, viņi pēc visiem notikumiem mūs neuzskata par tādām krieviskām kā savus krievus. Mēs bijām Maskavā, daži no mūsējiem, kas mācījās institūtos... Kaut viņi runāja krieviski, viņiem teica: „Jūs esat no Baltijas valstīm.” Pat teica, ka ir no Latvijas. Jo mēs nepareizi runājām krieviski. Maskavieši viņi savā veidā runā. Viņiem ir cita sarunas nokrāsa, viņi dažus vārdus citādāk izrunā nekā mēs. **Mēs priekš viņiem esam tādi paši Baltijas valstu iedzīvotāji, mēs neesam kā krievi.** Mēs kā savējie esam tikai tad, kad ciemos pie radiem braucam. Tur mēs esam savējie, bet pārējiem iedzīvotājiem... arī tur mūs sauku par imigrantiem, kas sabraukuši. Mums vairs nav kur likties.” (Jelgava, 45 gadi, sieviete)

„**Tur es neesmu krieviete, tur es esmu baltiete.** Man jau ir cita mentalitāte. Es mīlu savu valsti, es mīlu Latviju, mīlu savu pilsētu. Mani daudz kas neapmierina likumdošanas sistēmā, valdības darbā, mūsu Rīgas aparāta darbā, bet tik un tā es netaisos braukt prom no šejienes. Es atbalstu Latvijas iedzīvotājus un sportā tai skaitā. Ziemas olimpiādē kaut kādās disciplīnās uzstāsies mūsu sportisti – es, protams, jutīšu viņiem līdzīgu.” (Rīga, 36 gadi, sieviete)

No otras puses, nepilsoņi arī paši izjūt būtiskas atšķirības domāšanā un attieksmē un norāda, ka Baltijas krievi ir kopumā eiropeiskāki nekā Krievijas krievi, kā arī to, ka tur viņi jūtas kā svešinieki:

„Mentalitāte mums ir tik ļoti mainījusies, ka **man ir tuvāka Latvijas izpratne.**” (Rīga, 36 gadi, sieviete)

„Ziniet, mēs krievvalodīgie absolūti neesam līdzīgi tiem krieviem, krievvalodīgajiem, kas tur dzīvo. Mēs esam absolūti dažādi cilvēki. Man diezgan bieži nākas saskarties ar cilvēkiem, ar krieviem no Sanktpēterburgas, Maskavas. Tie ir izglītoti cilvēki, tie ir dažādu profesiju cilvēki. Bieži vien tev viņus ļoti grūti saprast, kaut arī tu esi vienas un tās pašas valodas lietotājs. **Tu saproti, ka tava domāšana ir pavisam citādāka.** Tu neesi pie tā vainīgs. Man pat vīrs teica: “Kad es mācījos Maskavā, man visi teica, ka es neesmu no Krievijas, jo... Valoda ir pareiza, bet domāšana ir pavisam cita.”” (Rīga, 42 gadi, sieviete)

„Un Krievija vienalga būs sveša valsts. Tur, rupji sakot, ir sava izpratne par to, kā viņi tur dzīvo. Mums šeit ir nekārtība, bet ne tāda nekārtība kā Krievijā. Tur tomēr ir vairāk neejdzības, mums šeit ir mierīgāk.” (Daugavpils, 26 gadi, vīrietis)

„Braucot uz Krieviju... Mēs no viņiem nedaudz atšķiramies. Varbūt mums ir cita audzināšana. Ar kaut ko mēs atšķiramies. Mēs laikam tomēr esam tuvāk Eiropai.” (Jelgava, 38 gadi, sieviete)

6.3. CILVĒKI BEZ DZIMTENES

Jo komplicētāks etniskās izcelsmes un migrācijas ziņā ir cilvēku dzīves stāsts, jo grūtāk viņiem ir pateikt, kuru valsti viņi uzskata par savu dzimteni, pat ja ir dzimuši Latvijā. Tas izteikti vērojams nepilsoņu atbildēs, kas nāk no etniski jauktām ģimenēm, kā arī armijnieku ģimenēm, kas bijušas spiestas pārvietoties no vienas vietas uz citu līdzī armijas daļu nosūtījumam:

„Mamma man ir no Krievijas, tēvs azerbaidžānis, esmu dzimis Padomju Savienībā, Latvijā. Dzimtene ir Padomju Savienība. Man ir grūti dalīt, jo es tā esmu uzaudzis. Tas apmēram tāpat, kā man tagad pajautās, ko tu mīli vairāk – mammu vai tēti? Viņi ir mani vecāki, un viņus mīlu. Tāpat arī šeit.” (Liepāja, 36 gadi, vīrietis)

PSRS pastāvēšanas laikā šie cilvēki bija pieraduši par savu dzimteni uzskatīt Padomju Savienību, bet šobrīd vai nu uzskata sevi par joprojām piederīgiem Padomju Savienībai, vai arī uzskata sevi par „cilvēkiem, kas ir pazaudējuši dzimteni” vai pazaudētiem cilvēkiem:

„Es vispār esmu dzimusi Vācijā, es nemaz nezinu, kādas valsts pilsonē es esmu. Ir grūti noteikt. Mamma man ir baltkrieviete, tēvs – dagestānis, kaukāzs. Tā taču notika – cilvēki kaut kur satikās. Mani vecāki satikās Vācijā, apprecējās tur, un tur es piedzimu. Kas es esmu? [...] Man nav dzimtenes. Es esmu apjukusi. Agrāk es par savu dzimteni uzskatīju Padomju Savienību. Pēc tam, ka tā sabruka, un es sāku domāt par pilsonību, kur ir mana dzimtene. Nepilsonis, bet kur ir mana dzimtene? Vāciju es nevaru nosaukt, jo tur es nodzīvoju līdz piecu gadu vecumam, kamēr tur dzīvoja mani vecāki. Pēc tam mēs neilgu laiku dzīvojām Baltkrievijā. Pēc tam tēti atsūtīja šurp dienēt, viņš bija karavīrs. Laikam no kādu deviņu gadu vecuma es dzīvoju Latvijā. Kur ir mana dzimtene? Es to nevaru pateikt. Nezinu. Es esmu pazaudējies cilvēks.” (Liepāja, 51 gads, sieviete)

6.4. VIETA, KURĀ PAVADĪTA LIELĀKĀ DAĻA DZĪVES UN KURAI JŪTAS PIEDERĪGS

Nozīmīgi faktori piederības sajūtas veidošanā ir māju sajūta, tuvinieki, draugi, pieradums, kā arī īpašumi Latvijā. Diezgan bieži respondenti norāda, ka tur, kur ir viņu mājas, tur arī ir viņu dzimtene, tai vietai viņi ir pieķērušies:

*„Mana dzimtene... Sanāk, ka man ir divas dzimtenes. Mana dzimtene ir Ukraina un Latvija. Krievijā es vien ekskursijā esmu bijusi. Es mācījos Ukrainā, no Ukrainas mani atsūtīja uz šejieni. Bet šeit es jau esmu tik daudzus gadus. Dzimtene, dzimtene, dzimtene... ir Ukraina, tāpēc ka man tur ir māte un kapi, kur apbedīts mans tēvs. Tur mani ir brāļi. Bet šeit man ir meita, vīra kaps, šeit ir mani draugi, te ir mana māja, kaut arī ir iespēja to nomainīt uz dzīvokli. Bet es to nevēlos, jo cilvēks pierod pie tās vietas, kur viņš jau ir ilgu laiku. Bet **kur ir viņa mājas, tur ir arī viņa dzimtene.**” (Jelgava, 53 gadi, sieviete)*

*„Dzimtene ir vieta, kur es piedzimu, uzaugu, strādāju. Es strādāju Latvijas labā, un **mana dzimtene ir tur, kur es dzīvoju.**” (Daugavpils, 38 gadi, vīrietis)*

„Cik gadus es jau esmu prom no Ukrainas, es uzskatu, ka Latvija ir mana dzimtene. Es tā uzskatu. Es te 40 gadus strādāju.” (Jelgava, 71 gads, sieviete)

„Es pat braucu uz mājām, uz Krieviju, es tur biju dažas dienas, un man jau ļoti gribējās atpakaļ.

Ļoti. Es nezinu, ar ko tas ir saistīts – vai tas ieradums, vai kas, vai vienkārši ļoti ilgi dzīvoju Latvijā. Mani ļoti vilka atpakaļ. **Man te ir sava māja, sava ģimene.** Es esmu atradusi. Es neko sliktu nevēlos teikt par Krieviju, kur es piedzimu, bet man šeit patīk un mani velk uz Latviju atpakaļ.” (Jelgava, 60 gadi, sieviete)

Īpaši tādēļ, ka lielākā daļa intervēto nepilsoņu izjūt piederību Latvijai, viņi jūtas aizvainoti par to, ka viņiem piešķirts nepilsoņa statuss. Aizvainojums par nepilsoņu statusu ir cieši savijies ar piederības sajūtu un pieķeršanos Latvijai – savām mājām, kurām viņi jūtas „atdevuši savu dzīvi”:

„Es esmu nepilsonis tāpēc, ka es piedzimu Ļeņingradā. Bet tad, kad man bija seši mēneši, vecāki mani atveda uz šejieni. [...] Es no 1947. gada dzīvoju Latvijā, **esmu atdevis tai praktiski visu savu dzīvi...** [...] Šeit ir mani paziņas, draugi, kolēģi. Šeit ir viss. Mana dzīve nebija saistīta ar Krieviju... Latvija ir valsts, kurā es dzīvoju, kur es strādāju, kur es mācījos un kurai es atdevu pietiekami daudz. Bet tā neatzina to, ko es tai devu. Aizvainojums ir, viennozīmīgi. Bet tas neliecina par to, ka es nemīlu šo valsti, nemīlu šos cilvēkus, nemīlu šo zemi.” (Daugavpils, 67 gadi, vīrietis)

Piederības sajūta Latvijai tiek reprezentēta arī sporta pasākumos un jūtot līdzīgu Latvijas sportistiem un komandām. Runājot par Latvijas sportistiem, tiek izmantots vietniekvārds „mūsu” – „mūsu sportisti” un akcentēts, ka tie ir „mūsējie”, „savējie”:

„Bet, protams, man ir patīkami, kad uzvar Latvijas sportisti, brāļi Dukuri. Par Latvijas komandām arī, protams. Tas pats hokejs – protams, ka pārdzīvo par **savējiem**. Es neuzskatu, ka... neskatoties uz to, ka esmu nepilsonis, ka viņi nav mūsējie. **Viņi tāpat ir manējie**, tāpēc, ka es te esmu nodzīvojis visu dzīvi.” (Daugavpils, 67 gadi, vīrietis)

Daudzi no nepilsoņiem sporta sacensībās jūt līdzīgu gan Latvijas, gan Krievijas sportistiem, bet daži no respondentiem uzsver, ka sacensībās, kurās piedalās gan Latvija, gan Krievija, vairāk jūt līdzīgu Latvijai:

„Ja Krievija spēlē ar kādu citu valsti, tad es jūtu līdzīgu Krievijai. Ja Latvija spēlē ar kādu citu valsti, tad es esmu par Latviju. **Bet, ja Latvija spēlē ar Krieviju, tad es jūtu līdzīgu vairāk Latvijai, jo tā ir mana dzimtene, un es vēlos tai līdzīgu just.** Bet, ja tā izlido, tad es līdz galam Krievijai jūtu līdzīgu. [...] Es esmu piedzimis šeit, dzīvoju šeit. Man nav tik daudz radu citās valstīs. Lielākā daļa manu radu šeit atrodas. Es uzskatu, ka tā ir mana dzimtene.” (Liepāja, 15 gadi, vīrietis)

„Ja piedalās mūsējie, tad, protams, ka par Latviju. Spīdvejā, viennozīmīgi, par Latviju. Ja, piemēram, ir starptautiskās sacensības un Latvija nepiedalās, tad es esmu par Krieviju.” (Daugavpils, 38 gadi, vīrietis)

„Kad spēlē Rīgas Dinamo, es, protams, esmu **par savējiem. Man ir ļoti patīkami, kad uzvar latviešu komandas.** Es šajā ziņā esmu patriots, bet tajā pašā brīdī es esmu arī par Krieviju.” (Rīga, 36 gadi, sieviete)

Līdzīgu sajūtu attiecas ne tikai uz sportu, bet arī uz dziedātāju, mākslinieku sniegumu ārzemēs un dalību starptautiskos konkursos. Tāpat šeit spilgti parādās vietniekvārds „mūsu” lietošana, tai skaitā lepnums par to, ka „par mūsu Latviju visi uzzināja”:

„Kad **mūsu Maša Naumova** uzvarēja Igaunijā, mēs bijām tik priecīgi, ka par **mūsu Latviju visi uzzināja.** Jā, mēs sekojam šiem notikumiem, **mūsu sportistiem.** Protams, ka jūtam līdzīgu.” (Jelgava, 71 gads, sieviete)

Vairāki nepilsoņi uzsver tieši kultūras piederību Latvijai, kas veidojas gan caur dabas īpatnībām

un uztveri, gan arī iesaistoties latviešu svētkos, piemēram, Dziesmu svētku pasākumos:

„Šie svētki – Līgo, Dziesmu svētki – man ļoti patīk. Es esmu apmierināta ar to. Es esmu priecīga. Es gaidu šos svētkus. Es ievēroju šos latviešu tautas svētkus. Un man tie patīk.” (Jelgava, 60 gadi, sieviete)

„Ja man ir izdevība vasarā un arī ziemā pabraukāt pa kādu Latvijas ceļu, kad brauc, kad tu redzi lauku mājas. Kad es redzu kādu sakoptu lauku māju, mana dvēsele tik ļoti priecājas, ka to nevar pastāstīt. Tas nozīmē, ka cilvēki dzīvo, strādā, cenšas un rada tādu skaistumu. Un vispār Latvija ir skaista valsts – zaļa, tik daudz ūdenstilpņu. [...] Vasarā piedalījos Dziesmu un deju svētkos Rīgā. Es nodarbojos ar pašdarbību Liepājā. Te ir kopiena “Ļubava”, mums ir kolektīvs, kur dzied dziesmas. Mēs dziedam liriskas dziesmas. Mūs paaicināja uz šo festivālu, mēs tur piedalījāmies. Tas bija lieliski.” (Liepāja, 44 gadi, sieviete)

Ļoti sirsnīgi un tēlaini izskan kādas respondentes teiktais par piederības sajūtu, kas saistīta ar krāsām Latvijas dabā, Latvijas saullēktiem un putniem:

„Tu saproti, ka esi dzimis šajā zemē un šī kultūra tev ir tuva, jo nekādu citu saullēktu savā bērnībā tu neesi redzējis. Tu esi redzējis tieši šo krāsu gammu, tieši šos putnus.” (Rīga, 42 gadi, sieviete)

Īpaši sievietes uzsver kultūras līmeņa atšķirības, kas viņām šķiet būtiskas, piemēram, norādot uz vides sakārtotību un estētismu, tai skaitā uz, viņuprāt, skaistajiem Latvijas kapiem:

„Man patīk tās kultūra. Es pat rakstīju uz Ukrainu, cik te ir skaisti, ka te nav neviena stūra pamesta, te ir fantāzija, puķītes.” (Jelgava, 71 gads, sieviete)

„Pēc tik daudz Latvijā nodzīvotiem gadiem droši vien, ka nevarēšu vairs dzīvot Ukrainā, jo šeit kultūra ir daudz augstākā līmenī. Pat nedrīkst salīdzināt. Bet tas arī nav mazsvarīgi. Un cilvēki arī ir drusku citādāki. (smejas) Es jau esmu pieradusi pie Latvijas mentalitātes. Un tas ir redzams, kad es aizbraucu uz Ukrainu. Es tur jūtu diskomfortu.” (Liepāja, 44 gadi, sieviete)

Atgriežoties no ārzemēs un dzirdot latviešu valodu, arī šādos brīžos izpaužas gan nepilsoņu prieks par atgriešanos mājās, gan arī piederības sajūta Latvijai:

*„Es biju Spānijā novembrī, es tur dzīvoju divas nedēļas. [...] Kad es Milānā lidostā dzirdēju latviešu valodu, es biju ļoti priecīga un laimīga. Nodomāju – beidzot **savējie**.” (Liepāja, 44 gadi, sieviete)*

„Savējo” sajūtas uzsvēršana parādās daudzu nepilsoņu izteikumos, kas saistīts gan ar pieradumu, ilgstoši dzīvojot Latvijā, gan ar emocionālu pieķeršanos savām mājām, apkārtni:

*„Kad jūs sakāt “dzimtene”, kādu valsti jūs iztēlojaties? – Latviju tik un tā. Kāpēc? – Esmu pieradusi, **te viss ir tuvs, savs**. – Jūs Latvijā kopš bērnības dzīvojat? – Jā, es piedzimu Rīgā. [...] Salīdzinājumā ar kādu citu tautu, tu jūti, ka esi Latvijā, ka esi... Es nezinu, kā lai to izskaidro. Te viss ir tuvs, savs. **Tu ar šo visu esi kā viens vesels**.” (Rīga, 21 gads, sieviete)*

Tomēr jāakcentē, ka piederības sajūta vairāk saistās ar Latvijas sabiedrības krieviski runājošu daļu, kurā gan ir arī noteiktas latviešu kultūras ietekmes:

„Vai jūs jūtaties kā Latvijas sabiedrības daļa? Vai jūtaties piederīgs? – Es domāju, ka jā. Es nezinu, kā domā kāds cits. – Pēc savām sajūtām? – Es domāju, ka principā jā, bet, iespējams, ne latviešu sabiedrībai, bet – krievu.” (Jelgava, 15 gadi, vīrietis)

Savukārt kāda Daugavpils nepilsoņa uzsver, ka nejūtas piederīga Latvijai tieši sava nepilsoņnes statusa dēļ: *„Tā iemesla dēļ, ka neiedeva pilsonību, jūties kā nogriezts gabals.” (Daugavpils, 50 gadi, sieviete)*

6.5. VIETA, KURĀ VĒLAS PALIKT

Izņemot dažus nepilsoņu jauniešus, kuriem nav skaidru nākotnes plānu, un divas sievietes – nepilsoņes gadus, kas plāno emigrēt (vienu uz Itāliju, kur iegādājusies māju, otra – pie meitas uz Spāniju), pārējie intervētie respondenti ļoti aktīvi uzstāj, ka nevēlas braukt projām no Latvijas. Daži pat uzsver, ka tieši nepilsoņi ir Latvijai lojālākie, jo paši latvieši emigrē uz Angliju vai Īriju, bet nepilsoņi paliek Latvijā. Pirmkārt, pieķeršanās Latvijai tiek saistīta ar radniekiem, kas ir šeit, un pieradumu:

„Braukt prom no Latvijas uz to pašu Ukrainu vai uz kādu citu vietu es arī nevēlos. Es vēlos šeit dzīvot. Šeit ir mani draugi, šeit ir mana vīra kaps, šeit ir mana meita. Un es būšu šeit. Vai Latvija to vēlas vai nevēlas, es tik un tā būšu šeit.” (Jelgava, 53 gadi, sieviete)

„Uz kurienu es no šejienes aizbraukšu? Man te visi ir radnieki, draugi. Es nevēlos pārvākties prom no šejienes, nevēlos strādāt ārzemēs. Man teica: „legūsti pilsonību. Brauc strādāt uz Angliju, Hollandi, Vāciju.” Es jautāju: „Kāpēc?” Es šeit varu atrast darbu, es šeit varu strādāt par to pašu naudu, bet man šeit ir viss savs – savi draugi, savas mājas.” (Jelgava, 25 gadi, vīrietis)

Otrkārt, cilvēki apzinās, ka imigranti kopumā nevienā sabiedrībā nav pārāk gaidīti un vēlami, un vienmēr būs „svešie”, bet Latvijā, nodzīvojot ilgus gadus, viņi ir ieguvuši jau šo „savējie” sajūtu:

„Ja mēs tagad brauksim uz citu valsti, tad mēs tur būsime nekā. Šeit mēs vismaz esam kaut kas, mēs šeit esam piedzimuši un dzīvojam, bet tur atbrauksim un vajadzēs no jauna visu iekārtot.” (Liepāja, 15 gadi, vīrietis)

„Es nekur nevēlos braukt projām. Es jau esmu pieaugusi šai vietai, es to uzskatu par dzimto zemi. Es to uzskatu par savu pastāvīgo dzīvesvietu. Kur man doties prom? Man ir 68 gadi. Uz kurienu es braukšu? Kam un kur es vēl esmu vajadzīga, ja es savu veselību un darba stāžu atdevu šeit? Kam es esmu vajadzīga citā valstī? Nevienam.” (Rīga, 68 gadi, sieviete)

Treškārt, cilvēki apzinās, ka aizbraukšana ir saistīta ar daudzām grūtībām un neērtībām. Piemēram, lai pārceltos uz rietumu valstīm, ir jāapgūst vietējā valoda, kas ir būtisks šķērslis:

„Abi mani vecākie dēli, vecākajam ir 24 gadi – viņi abi ir Londonā. [...] Uz Londonu, Angliju es noteikti nebrauktu. Man tur nepatīk. Man nepatīk tā Anglija. Meita ir Īrijā, es uz turieni noteikti nebraukšu. Īrija ir tas pats, kas Anglija. Es jau te kaut kā. Te ir vieglāk un labāk. Lai uz turieni brauktu, vajag angļu valodu mācīties, es to neiemācīšos. Man liekas, ka tas ir ļoti grūti.” (Jelgava, 42 gadi, sieviete)

Vēl citi uzsver, ka viņiem patīk dzīvot Latvijā un viņi jūtas šeit piederīgi, tādēļ arī vēlas palikt šeit:

„Man gribas dzīvot Latvijā. Gribas, jo man ir Latvijas mentalitāte. Kaut arī... nu kā Latvijas? Ja es esmu piedzimis šeit. Es vēlos dot labumu tieši Latvijai. Man nekad nebija aktuāls jautājums – doties prom no šejienes. Godīgi saku. 100%.” (Daugavpils, 47 gadi, sieviete)

„Es gribu dzīvot Liepājā, es negribu nekur braukt prom.” (Liepāja, 26 gadi, vīrietis)

„Lielāko daļu savas dzīves esmu šeit nodzīvojis. Man gribas uz Baltkrieviju. Es tur aizbraucu, padzīvoju, bet es jau gribu atpakaļ. Man nav tā, ka es negribu braukt, es gribu uz šejieni. Man patīk šī pilsēta, kaut arī tagad tā ir pustukša. Agrāk bija vairāk cilvēku. Man patīk jūra, šis klusums. Ja nepatīktu, tad te nedzīvotu.” (Liepāja, 65 gadi, sieviete)

Savukārt kāds jaunietis norāda, ka, pat ja ekonomisku apsvērumu dēļ kādreiz tomēr emigrēs, tad noteikti centīsies atgriezties uz Latviju, uz Daugavpili, kur dzīvo un apglabāti viņa tuvinieki:

„Ja es aizbraukšu kaut kur citur dzīvot, es visdrīzāk vēlētos atgriezties dzīvot uz Daugavpili un palikt šeit līdz nāvei, lai varētu apgulties blakus vecmāmiņai un mammai. Nevēlos nekur citur tālu būt.” (Daugavpils, 18 gadi, vīrietis)

Tomēr sabiedrībā pastāv arī alternatīvi diskursi. Piemēram, rīdziniece, kas plāno pārcelties uz Itāliju, savu izvēli attaisno ar vēlmi dzīvot labākos apstākļos un norāda, ka tas nenozīmē, ka viņa nemīl savu dzimteni – Latviju:

„Bet, kad tu esi kopā ar savu cilvēku, tad tu saproti, ja tev šeit ir neērti, tad arī cita valsts tev var kļūt par dzimteni – tur, kur tev ir labi. Cilvēki, kas brauc projām, viņi diemžēl ir spiesti braukt prom no savām vietām Latvijā, nevis tāpēc, ka viņi nemīl savu dzimteni, bet tāpēc, ka viņiem šeit nav labi. Mīlestība pret dzimteni un komfortabla dzīvošana ir divas atšķirīgas lietas. Var arī citur dzīvot un mīlēt šo zemi, kurā tu esi dzimis.” (Rīga, 42 gadi, sieviete)

6.6. AKTĪVA DALĪBA LATVIJAS DZĪVĒ

Aktīvās pilsonības koncepcija paredz, ka augstākā piederības pakāpe kādai vietai izpaužas aktīvā līdzdalībā šīs vietas dzīves kvalitātes vai situācijas uzlabošanā. No teorētiskajā daļā aplūkotojām trīs dimensijām, trešā dimensija ir pilsonības praktizēšana, kas izpaužas kā darbošanās kopā ar citiem noteiktu politisko, sociālo, kulturālo vai ekonomisko mērķu sasniegšanai un solidaritātes jūtas ar citiem. Tā var būt arī atbildīga patēriecība, vides aizsardzība, jebkāda veida mobilizēšanās un apvienošanās kādu kopīgu mērķu sasniegšanai.

Lai noskaidrotu nepilsoņu pieredzi „aktīvās līdzdalības” procesos, pilsonības praktizēšanā intervijās tika uzdots jautājums: „Ko Jūs pats esat darījis, lai mums visiem būtu labāk dzīvot Latvijā vai Jūsu pilsētā?”

Intervēto nepilsoņu atbildes uz šo jautājumu parāda, ka Latvijas sabiedrībā šādā veidā nav pieņemts runāt. Daudziem cilvēkiem bija grūti formulēt atbildi uz šo jautājumu, tāpēc jautājumu bija jāpārveido, minot dažādus līdzdalības piemērus, kas vērsti uz sabiedrības interešu aizstāvēšanu.

Visbiežāk cilvēki intervijās, atbildot uz šo jautājumu, sākumā sakautrējās un norādīja, ka vienkāršs cilvēks jau neko pārāk daudz izdarīt nevar. Tas savijās ar tādu kā sevis noniecināšanu – nu, ko tad es varu izdarīt?:

„Ziniet, es neko tādu neesmu izdarījusi. Es strādāju. [...] Es taču neesmu deputāts un uzņēmēja.” (Rīga, 52 gadi, sieviete)

„Ziniet, es neko Latvijai neesmu devis.” (Daugavpils, 66 gadi, vīrietis)

„Es pagaidām neko neesmu izdarījis.” (Liepāja, 15 gadi, vīrietis)

„Es kā cilvēks varu ļoti maz izdarīt, jo visai maz kas ir atkarīgs no manas nodarbošanās.” (Liepāja, 51 gads, sieviete)

„Mans ieguldījums ir ļoti mazs.” (Liepāja, 44 gadi, sieviete)

„Es? (smejas) Neko neesmu izdarījis. [...] Es cenšos nemēsot. (domā) [...] Maksāju nodokļus.” (Liepāja, 26 gadi, vīrietis)

„Vai, es esmu tik mazs cilvēks. (domā) Nu, ko tad es.. [...] Sēžu klusi kā pensionāre. Ja strādātu, tad varbūt kaut ko... Nezinu.” (Liepāja, 65 gadi, sieviete)

Pēc uzvedinošiem jautājumiem un sakot iespējamās atbildes priekšā, viena no dominējošām atbildēm izvirzījās tāda pasīvā pozīcija – mans galvenais ieguldījums Latvijas labā ir tas, ka es strādāju, maksāju nodokļus, ievēroju likumus un nepiemēsloju apkārtni:

„Pirmkārt, es strādāju. Es uzskatu, ka ar to pietiek. Maksāju nodokļus. Es uzskatu, ka tas ir liels ieguldījums.” (Rīga, 53 gadi, sieviete)

„Ko es varu izdarīt? Es dzīvoju, maksāju nodokļus... Dzīvoju, maksāju nodokļus, tērēju naudu šeit, ko nopelnu.” (Rīga, 28 gadi, vīrietis)

„Tas pats banālais – tu ej pa ielu, tu neesi izmetis papīri, tu it kā neko sliktu neesi izdarījis. Es dzīvoju Cietoksni, uz turieni brauc ļoti daudz tūristu delegāciju, viņi iet, skatās un fotografē. Tu nepiesārņoji, tūristi atbrauca – viss ir tīrs, skaists, kulturāli.” (Daugavpils, 30 gadi, vīrietis)

„Jā, es strādāju, es tik daudzus gadus maksāju nodokļus. Es cenšos sevi uzturēt labā formā, lai neņemtu slimības lapu. Ir jāaudzina savi bērni, lai viņi ir pilnvērtīgi cilvēki, labi audzināti, lai nes kādu labumu apkārtējiem cilvēkiem.” (Daugavpils, 49 gadi, sieviete)

„Es strādāju dzimtenes labā, maksājot tos pašus nodokļus. Es tādā veidā nodrošinu pensijas pensionāriem, kurus mums ir jābaro. Viņi arī ir strādājuši, tagad mēs strādājam viņu labā. Nepilsoņi cenšas šeit izdzīvot, nebraucot prom uz ārzemēm. Kurš, kas strādā Anglijā vai Īrijā, uz šejieni sūta naudu un maksā nodokļus? Nevienš. Viņi uz šejieni atbrauc paārstēties, piedzemdēt bērnus, izmantot sociālos... Šī nauda nepaliek Latvijā.” (Daugavpils, 38 gadi, vīrietis)

Dažādas konkrētas aktivitātes minēja atsevišķi cilvēki, un starp tām ir – piedalīšanās Lielajā talkā:

„Personīgi es esmu tikai palīdzējis kārtot Lielajā talkā, šajos svētkos. Es esmu palīdzējis sakopt dabu. Mēs ar kursu rakām lielu bedri, lai apraktu visus atkritumus. Tas arī ir kaut kāds ieguldījums.” (Daugavpils, 18 gadi, vīrietis)

„Ko es pats esmu izdarījis? Es pat nezinu. Ir šīs dienas, kad vāc atkritumus. Es nezinu, kā to sauc. Varbūt to vajadzētu biežāk organizēt. Piemēram, trīs, četras reizes gadā. Tas laikam vienu reizi gadā notiek.” (Jelgava, 15 gadi, vīrietis)

Kāda no nepilsonēm kā ieguldījumu minēja valsts popularizēšanu, piedaloties kultūras pasākumos:

„Savu iespēju robežās es piedalos visos pasākumos, ko es uzskatu par svarīgiem valstij. Mēs strādājam Latvijas tēlam. Pārstāvo baltkrievu kultūru, pārstāvam arī Latviju. Kaut mēs esam Baltkrievu biedrības ansamblis, mēs dziedam arī dziesmas latviešu valodā. Mēs stāstām par valsti, no kuras esam atbraukuši. [...] Vēl mēs piedalāmies pilsētā rīkotajos valsts svētku pasākumos. Piedalījāmies arī Dziesmu svētkos. Saprotams, ka cenšamies nepārkāpt likumu, būt sociāli adekvātiem cilvēkiem.” (Liepāja, 51 gads, sieviete)

Kāda cita nepilsoņe kā savu ieguldījumu Latvijas labā minēja to, ka centās iemācīties latviešu valodu un runāt latviski:

„Es centos iemācīties latviešu valodu. Es centos ar latviešiem runāt latviešu valodā, tajā lokā, kur mani draugi latvieši. Es cenšos atbildēt, lai kā man nebūtu grūti.” (Jelgava, 60 gadi, sieviete)

Vēl kāds cits norāda, ka atbalsta Latvijas ražotājus:

„Es cenšos atbalstīt vietējos ražotājus. Var ražot kaut ko, var nopirkt, kur uzrakstīts – „Ražots Latvijā!”” (Daugavpils, 26 gadi, vīrietis)

Viena no respondentēm ir uzņēmēja un par savu nopelni Latvijas labā uzskata darba vietu radīšanu:

„Esmu izveidojusi darba vietas. Pie manis strādā četri cilvēki, viņi ir Latvijas pilsoņi, kas strādā pie manis, Latvijas nepilsoņi. Esmu izveidojusi darba vietas. Maksāju nodokļus par Latvijas pilsoņiem. (smejas) Cenšos pienācīgi uzvesties. Viss.” (Daugavpils, 50 gadi, sieviete)

Kāda cita respondente min, ka viņas ieguldījums ir piedalīšanās aptaujā par Latvijas neatkarību 1991. gada 3. martā, kur viņa nobalsojusi par neatkarīgu Latviju:

„Savu ieguldījumu Latvijas labā esmu devusi visas dzīves laikā. Es šeit strādāju ļoti sen, maksāju nodokļus. 1992. gadā, kad vajadzēja balsot, es balsoju par neatkarīgu Latviju.” (Daugavpils, 47 gadi, sieviete)

Vairāki Latvijas nepilsoņi norādīja, ka iesaistās dažādos ziedošanas pasākumos vai palīdz cilvēkiem ar veselības problēmām:

„Pēc savas sirdsapziņas es cenšos kādam kaut kur palīdzēt. Gadās kādas ziedojumus vākšanas. Cik tas vien iespējams, es piedalos.” (Liepāja, 44 gadi, sieviete)

„Nu, vecmāmiņu pāri ceļam es esmu vedusi. Viņa gulēja pie gājēju pārejas, bija ļoti tumšs, mašīnas brauca garām un viņu nemanīja, bet viņa piecēlies nevar. Tādu gadījumu man bija daudz, kad cilvēki pat iedzēruši, redzams, ka cilvēkam slima sirds, nedrīkst dzert, bet viņš ir iedzēris. Viņš nevar piecēlies, un iet, visi iet garām, domājot, ka viņš ir ļoti piedzēries. Es nevaru garām paiet tādiem. Vai tad man viņu vienu guļošu salā atstāt?” (Rīga, 36 gadi, sieviete)

„Man ir sociālais dienests, kur es vedu mantas. Man dāvina traukus, es vācu vecos traukus un vedu prom. Es vedu kaut ko arī uz kaķu un suņu patversmi. Tādā veidā es sevi izpaužu sabiedrībā.” (Rīga, 42 gadi, sieviete)

„Šis jautājums, protams, tāds... (pauze) cilvēkam, kurš nav politiķis vai kāds darbinieks, ir divains jautājums. Pagaidām likumus es neesmu pārkāpusi. (smejas). Ko es tādu esmu izdarījusi, es pat nezinu. Ā, kad skolā bija ziedojumi bērnu namiem, mēs ar klasi vienmēr vācām. Mēs vienmēr esam palīdzējuši. Pie mums ir braukuši bērni no bērnu namiem, skatījās, kā mēs mācāmies. Katru gadu mēs vācām ziedojumus – mantiņas, pārtiku, rīsus, makaronus un konfektes uz Jauno gadu.” (Rīga, 19 gadi, sieviete)

Tikai viens no respondentiem puda pilnīga individuālista viedokli, uzskatot, ka viņa galvenais uzdevums ir parūpēties pašam par sevi, jo valsts par viņu neparūpēsies:

„Es nezinu. Varbūt laiks tāds, varbūt es esmu egoists... Vispirms skatos uz sevi un savu ģimeni, jo es zinu, ja kaut kas notiks, man mana valsts nepalīdzēs. Es nesaku, ka tas ir slikti. Es nesaku, ka tas ir labi. Vienkārši pasaule ir jāuztver tāda, kāda tā ir. Es strādāju sev, nodokļus es maksāju. Bet es negrāso atdot valstij visu, ko es nopelnu. Iztiķis arī bez tā. Minimumu, ko vajag maksāt, es maksāju. Parādu man nav, ne nodokļu, ne par kredītiem. Es vairāk uz sevi skatos. Es neuzskatu, ka man būtu jādara kaut kas tāds, lai visiem Daugavpilī būtu laba dzīve. Laiks ir tāds, es skatos uz sevi. Un paļaujos tikai uz sevi. Viss, ko es izdarīšu, tas viss, kas man ir – tas, lūk, ir mans. Neviens cits man nepalīdzēs. Ne valsts, ne kāds cits cilvēks. Laiks tāds. Tāpēc vajag pielāgoties tam laikam. Kā ir, tā ir.” (Daugavpils, 26 gadi, vīrietis)

6.7. INTERESE PAR POLITISKO LĪDZDALĪBU UN NEPILSONU KONGRESU

Padziļinātājās intervijās ar Latvijas nepilsoņiem tika apspriesti arī jautājumi par nepilsoņu politiskajām tiesībām un konkrēti – vēlme piedalīties pašvaldību vēlēšanās. Visi intervētie nepilsoņi uzskatīja, ka nepilsoņiem būtu jāpiešķir tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās, un lielākā daļa pauda vēlmi iet un balstot par partijām vai deputātiem, kas viņiem ir simpātiski.

Galvenie argumenti par labu tam, kādēļ nepilsoņiem būtu jābūt tiesībām piedalīties pašvaldību vēlēšanās, tika saistīti ar to, ka nepilsoņi arī šeit dzīvo un maksā nodokļus, tādēļ viņiem būtu jābūt kādai ietekmei uz politiskajiem procesiem:

„Nepilsoņi tomēr arī šeit Latvijā dzīvo. Viņiem arī jābūt kaut kādai teikšanai.” (Rīga, 21 gads, sieviete)

„Mēs taču dzīvojam šeit. Mums taču ir jāpiedalās. Mēs neesam vainīgi, ka esam nepilsoņi. Tādi ir radušies apstākļi. Mēs šeit dzīvojam, mums taču ir jāpiedalās valsts dzīvē, bet sanāk tā, ka mūs ir maliņā nostūmuši.” (Jelgava, 38 gadi, sieviete)

„Piemēram, es šeit dzīvoju no dzimšanas. Mani atveda, kad es biju pavisam maziņa. Man bija 2-3 mēneši, kad mani uz šejieni atveda. Es taču šeit dzīvoju, un mani bērni šeit dzīvo, kaut arī bērni ir pilsoņi. Es taču šeit dzīvoju, es šeit visu mūžu dzīvoju. Mani arī tas uztrauc, ja es šeit Latvijā dzīvoju un nekur nebraucu prom. Protams, ka nebūtu slikti, ja nepilsoņi arī balsotu. Tā arī taču ir viņu valsts, viņi šeit ir nodzīvojuši. Tas ir nepareizi [ka nepilsoņiem nav balsstiesību].” (Jelgava, 42 gadi, sieviete)

„Noteikti, jo viņi taču nodokļus maksā tieši tāpat, kā Latvijas pilsoņi.” (Liepāja, 62 gadi, sieviete)

Īpaši svarīga nepilsoņiem šķiet līdzdalība tieši pašvaldību vēlēšanās, jo daudzi nepilsoņi pazīst savas pašvaldības deputātus un vadību un vēlas piedalīties viņu ievēlēšanā:

„Jā, jo es pazīstu šos cilvēkus. Var teikt, ka es ar dažiem esmu ļoti labi pazīstama. Es pazīstu šos cilvēkus. [...] Jā, protams, viņi taču šeit dzīvo. Viņi tāpat piedalās procesā. Pašvaldība ir izveidota, pilsētā notiek dažādi pasākumi, piemēram, Jaunā gada svinēšana. Uz turieni taču neiet tikai tie, kas balsoja. Visi iet. Ja mērs uzstājas, iet taču visi. Kāpēc gan neieidot? Ja tu atrodi pašvaldības teritorijā, tad tev ir jābalso, jo tu esi šīs pilsētas iedzīvotājs. Tu taču piedalies pilsētas dzīvē.” (Daugavpils, 49 gadi, sieviete)

Viens no intervētajiem nepilsoņiem norāda, ka nepilsoņu politisko tiesību paplašināšana veicinātu vienotas politiskās nācijas izveidošanu un nāktu par labu Latvijas attīstībai:

„Politisko tiesību došana nepilsoņiem nāktu par labu Latvijai. Tas būtu ceļš uz vienotas politiskās nācijas izveidošanu. Kamēr nebūs vienota politiskā nācija, ko var nosaukt par tautu, jēgas šajā valstī nebūs. Mēs būsim sadalīti, kaut kādai daļai iedzīvotāju būs vairāk tiesību, citai daļai – mazāk tiesību. Tā nav vienota tauta. Princips – mēs visi esam atšķirīgi, bet vienlīdzīgi – tomēr ir jāisteno.” (Daugavpils, 67 gadi, vīrietis)

Padziļinātājās intervijās ar nepilsoņiem tika uzdots arī jautājums, vai respondents ir dzirdējis kaut ko par Nepilsoņu kongresu⁴⁸ un, ja ir, vai atbalsta tā darbību. Kopumā no 40 respon-

48 Sabiedriskā kustība „Nepilsoņu kongress” ir dibināta 2013. gada 23. martā. Tās mērķis ir nepilsoņu institūta likvidēšana Latvijā, kā arī nepilsoņu interešu aizstāvība pārejas posmā, kamēr nepilsoņu institūts turpina pastāvēt. Avots: „Nepilsoņu kongress” mājas lapa. Pieejams: <http://kongress.lv/> (skatīts 04.03.2014.).

dentiem 13 respondenti nebija dzirdējuši par šādu organizāciju. Savukārt to vidū, kas bija kaut ko dzirdējuši, viedokļi par šo organizāciju bija atšķirīgi. Viens no respondentiem pats bija Nepilsoņu kongresa dalībnieks un Nepilsoņu parlamenta deputāts un aktīvi atbalstīja Nepilsoņu kongresa darbību. Bija arī citi nepilsoņi, kas atbalsta Nepilsoņu kongresu un vēlas lai tā darbība attīstītos:

„Jā, zinu. Es ne tikai atbalstu viņu darbību, bet es vēl vēlos, lai viņi attīstītos. Un attīstītos tādā ziņā, lai likvidētu šos aizliegumus, kurus pieņēma valdība priekš nepilsoņiem. Galu galā, lai pārņāktu vecuma ierobežojumu, no kura nevajadzētu kārtot pilsonību.” (Rīga, 68 gadi, sieviete)

„Es esmu vairāk par „Nepilsoņu kongresu”, jo te tiek pārstāvētas manas intereses, manu bērnu intereses. Kaut arī es saku, ka man netraucē pilsonības trūkums.” (Rīga, 36 gadi, sieviete)

„Jā, es esmu dzirdējusi par nulles pilsonību. Es uzskatu, ka tā ir ļoti laba kustība, lai cilvēki varētu aiziet, kaut ko uzzināt, ka tomēr var mainīt nepilsoņu situāciju. Es domāju, ka šīs kustības pārstāvji ir cilvēki, kas savu dzīves lielāko daļu ir nodzīvojuši Latvijas teritorijā. Un, tāpat kā es, viņi gribētu būt par cilvēku šajā valstī, lai tev būtu kāds statuss.” (Daugavpils, 49 gadi, sieviete)

Citi nepilsoņi ir skeptiski un neredz jēgu Nepilsoņu kongresam, kā arī netic, ka šī organizācija kaut ko reāli varētu panākt:

„Jā, esmu pa televizoru, ziņās. Ziniet, es nezinu, bet man liekas, ka viņi tur neko nepanāks. Ja Latvijas valdība nevēlas, tad kā viņi tur var izdarīt. Nekas viņiem nesanāks.” (Rīga, 52 gadi, sieviete)

„Ir tāda lieta, bet es nezinu, kāpēc to vajag attīstīt. Es domāju, ka... šī lieta jau ir tuvāka politikai. [...] Tas vienkārši dod lielu iespēju kādam uz kaut kā rēķina nopelnīt naudu.” (Liepāja, 51 gads, vīrietis)

„Nē. Ā, tie ir tie, kas cīnās par nepilsoņu tiesībām, kuri pieprasa, lai visiem nepilsoņiem dotu Latvijas pilsonību. Es gribētu viņiem nodot sveicienu un pateikt, lai viņi nomierinās. (smejas) To nevajag? – Protams, ka nē. Tas ir kā pagātnes atskaņas. Ja sākumā, pirmajā posmā, vajadzēja to pilsonību, tad tagad jau viss. Valsti jau vairs nevada paši latvieši. Pašu latviešu šeit praktiski vairs nav. Varbūt vēl kaut kur kāda daļa ir, bet pārsvarā visi ir aizbraukuši. Tagad tās atskaņas vairs nevajag. Kam to pilsonību? Kur ir pilsonības plusi?” (Liepāja, 36 gadi, vīrietis)

„Esmu dzirdējusi. Pa radio stāstīja. Ziņās. Bet tā neesmu iedziļinājusies tajā. Man šķiet, ka tas ir kā alternatīva mūsu Saeimai. Tikai es neredzu nekādu jēga tam.” (Liepāja, 65 gadi, sieviete)

Vēl citi ir tikai nejauši kaut ko dzirdējuši par šo organizāciju, bet īpaši neinteresējas ne par Nepilsoņu kongresa darbību, ne par politiku vispār:

„Jā, esmu dzirdējusi, bet aktīvi neesmu par to interesējusies. Un arī neietu uz turieni.” (Rīga, 42 gadi, sieviete)

„Kaut ko esmu dzirdējis, bet es politiku parasti pārslēdzu un neklausos.” (Rīga, 28 gadi, vīrietis)

„Jā. Nedaudz esmu dzirdējusi. Ne ļoti sekoju, jo par to uzzināju samērā nesen, saistībā ar parakstu vākšanu par kaut, pret kaut ko. Es ne visai atceros, pret ko tur bija. Internetā bija informācija, ka vāc parakstus.” (Jelgava, 38 gadi, sieviete)

„Jā, te nesen dzirdēju. Es neko par viņiem nezinu, bet es zinu, ka mūsu politiķi bija pret – „kas tie par cilvēkiem – nepilsoņi, kongress, tas var kaitēt”. Es tā dzirdēju no mūsu politiķiem, bet kas tas par Nepilsoņu kongresu, es nezinu.” (Jelgava, 71 gads, sieviete)

„Kaut ko esmu dzirdējusi, bet neatceros, kāds nosaukums ir. Es tā nedaudz esmu dzirdējusi –

nepilsoņu kopiena vai kongress... – Vai zināt, ar ko viņi nodarbojas? Kādi ir viņu mērķi, uzdevumi? – Nē.” (Jelgava, 42 gadi, sieviete)

„Kaut ko esmu dzirdējis, bet es nezinu, ar ko viņi nodarbojas, kāds ir viņu mērķis. Neesmu lasījis, esmu tikai dzirdējis.” (Daugavpils, 38 gadi, vīrietis)

Kopumā Latvijas nepilsoņi ir diezgan vienoti savā attieksmē un argumentācijā, ka nepilsoņiem būtu jāpiešķir tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās. Savukārt atbalsts Nepilsoņu kongresam nav tik viennozīmīgs, jo daudzi par šo organizāciju nav neko dzirdējuši, citi ir skeptiski par tās darbību, bet ir arī tādi, kas atbalsta Nepilsoņu kongresu un tā aktivitātes, jo šī organizācija pārstāv nepilsoņu intereses.

7. NEPILSONŪ SKAITA SAMAZINĀŠANĀS PROGNOZES

7.1. NEPILSONŪ SKAITA SAMAZINĀŠANĀS FAKTORU ANALĪZE

Pēdējo piecu gadu laikā nepilsoņu skaits katru gadu samazinās vidēji par nepilniem 15000 personu. Statistiskās informācijas izpēte liecina, ka pēdējo piecu gadu laikā naturalizējas vidēji nedaudz virs 2100 personu gadā, bet pēdējā – 2013. gada laikā – naturalizējušies tikai 1732 nepilsoņi. Līdz ar to nepilsoņu skaita lielākais samazinājums ir nevis naturalizācijas rezultātā, bet gan citu faktoru dēļ. Izpētē iegūtā informācija liecina, ka šie citi faktori ir, pirmkārt, dzimstības un mirstības dabiskie faktori – ievērojami lielāks skaits nepilsoņu nomirst, salīdzinot ar piedzimušo skaitu, otrkārt, citas valsts pilsonības, piemēram, Krievijas pilsonības, iegūšana un arī emigrācija, taču par šiem faktoriem pētījuma veikšanas brīdī nebija pieejama precīza statistiskā informācija.

Analizējot nepilsoņu skaita samazinājumu ilgākā laika perspektīvā, redzams, ka laika posmā no 2000. gada līdz 2008. gadam, kad vidēji valstī nepilsoņu skaits samazinājās katru gadu par 27 500 personām, šis lielākais samazinājums daļēji bija arī uz augstākas naturalizācijas aktivitātes rēķina, jo katru gadu naturalizējās vidēji 13 000 personas, un tas veidoja vidēji 47% no nepilsoņu skaita zuduma (skat. 4. tabulu).

4. tabula. Nepilsoņu skaita samazinājums 1996.–2014. gads (dati uz katra gada 1. janvāri)

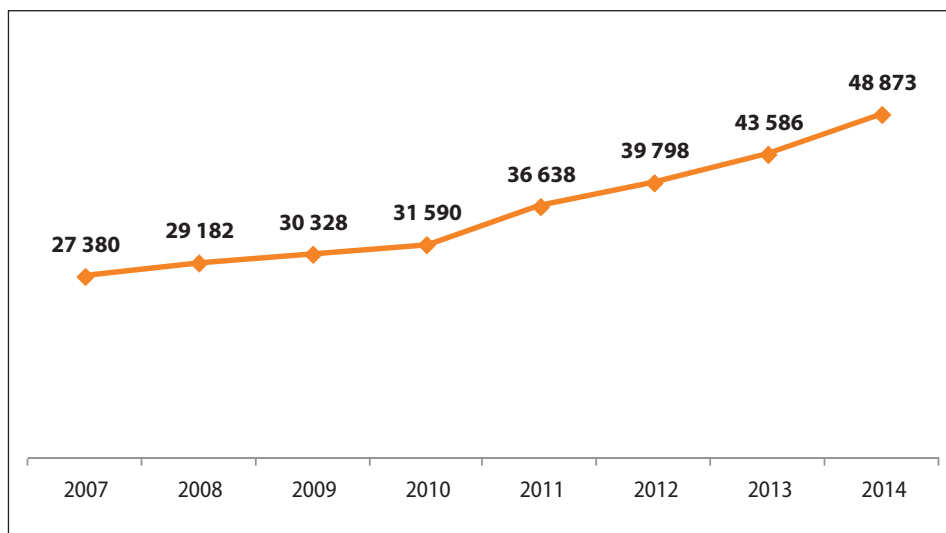
Gads	Kopējais nepilsoņu skaits	Nepilsoņu skaita samazinājums salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu	Ieguvuši Latvijas pilsonību naturalizācijas kārtībā		Citi iemesli (piemēram, citas valsts pilsonības iegūšana, nāve u.c.)	
			Skaits	%	Skaits	%
01.01.1996.	722 167	13 000	984	8	12 016	92
01.01.1997.	682 965	39 202	3 016	8	36 186	92
01.01.1998.	646 882	36 083	2 992	8	33 091	92
01.01.1999.	619 971	26 911	4 439	16	22 472	84
01.01.2000.	588 225	31 746	12 427	39	19 319	61
01.01.2001.	551 064	37 161	14 900	40	22 261	60
01.01.2002.	523 095	27 969	10 637	38	17 332	62
01.01.2003.	504 277	18 818	9 844	52	8 974	48
01.01.2004.	481 352	22 925	10 049	44	12 876	56
01.01.2005.	452 033	29 319	16 064	55	13 255	45
01.01.2006.	418 436	33 597	19 169	57	14 428	43
01.01.2007.	392 816	25 620	16 439	64	9 181	36
01.01.2008.	372 421	20 395	6 826	33	13 569	66
01.01.2009.	357 811	14 610	3 004	21	11 606	79

01.01.2010.	344 095	13 716	2 080	15	11 636	85
01.01.2011.	326 735	17 360	2 336	13	15 024	87
01.01.2012.	312 189	14 546	2 467	17	12 079	83
01.01.2013.	297 883	14 306	2 213	15	12 093	85
01.01.2014.	282 876	15 007	1 732	12	13 275	88

Avots: Naturalizācijas pārvaldes/PMLP dati.

Savukārt pēdējos piecos gados ir novērojama samērā stabila tendence, ka nepilsoņu skaits katru gadu samazinās vidēji par nepilniem 15 000 (statistiski vidējā vērtība – 14 987), bet nepilsoņu skaita samazinājums naturalizācijas procesa rezultātā attiecas tikai uz apmēram 14% no nepilsoņu skaita samazinājuma. Aptuveni 55–60% nepilsoņu skaits rodas mirstības rezultātā, bet 25–27% samazinājums attiecas uz citas valsts pilsonības pieņemšanu (dati neprecīzi, jo pieejamajos statistiskajos datos par mirstības tendencēm nav nodalīti trešo valstu valstspiederīgie ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām no nepilsoņiem. Arī dati par citas valsts pilsonības pieņemšanu ir aptuveni, jo galvenokārt balstīti uz informāciju par Krievijas pilsoņu skaita ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām palielinājumu Latvijā, kas lielākoties notiek nepilsoņiem kļūstot par Krievijas pilsoņiem (skat. 30. attēlu). Jāpiebilst, ka 2010. gadā PMLP izskatīti 5889 iesniegumi par atteikšanos no nepilsoņa statusa, 2011. gadā – 3134, 2012. gadā – 2964⁴⁹.

30. attēls. Latvijā dzīvojošo Krievijas pilsoņu skaita izmaiņu dinamika, 2007.–2014. gads

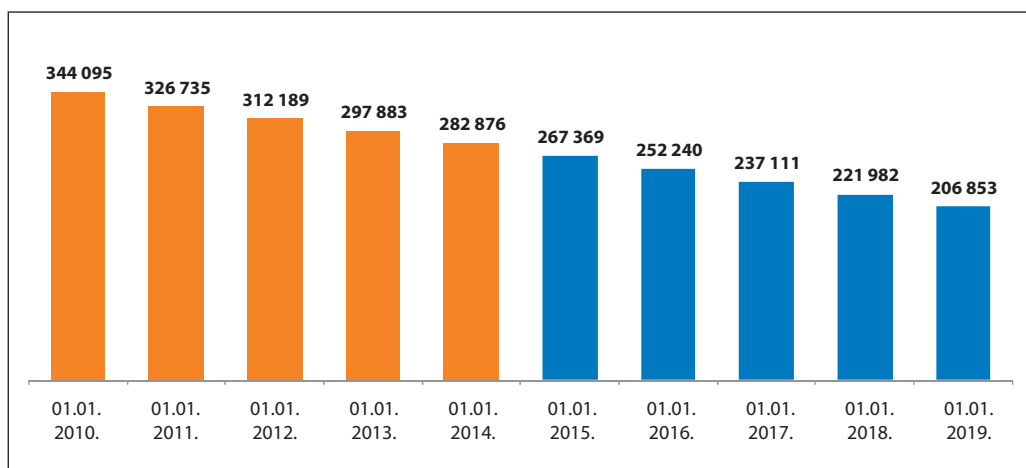
Avots: PMLP statistika par naturalizāciju

49 Avots: Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. Statistika par personu statusa kontroli. Pieejams: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/sakums/statistika/personu-statusa-kontrol.html> (skatīts 14.04.2014.).

7.2. NEPILSONU SKAITA SAMAZINĀŠANĀS PROGNOZE **TURPMĀKAJIEM 5 GADIEM**

Balstoties uz nepilsoņu skaita samazināšanās tendencēm pēdējos piecos gados, samērā ticami var prognozēt, ka pēc pieciem gadiem nepilsoņu skaits Latvijā būs vairs tikai apmēram 206 850 personas, kas veidos apmēram 10% no visiem Latvijas iedzīvotājiem (skat. 31. attēlu).

31. attēls. Latvijas nepilsoņu skaita izmaiņu prognoze turpmākajiem 5 gadiem, prognozes atskaites gadi: 2009.–2014. gads

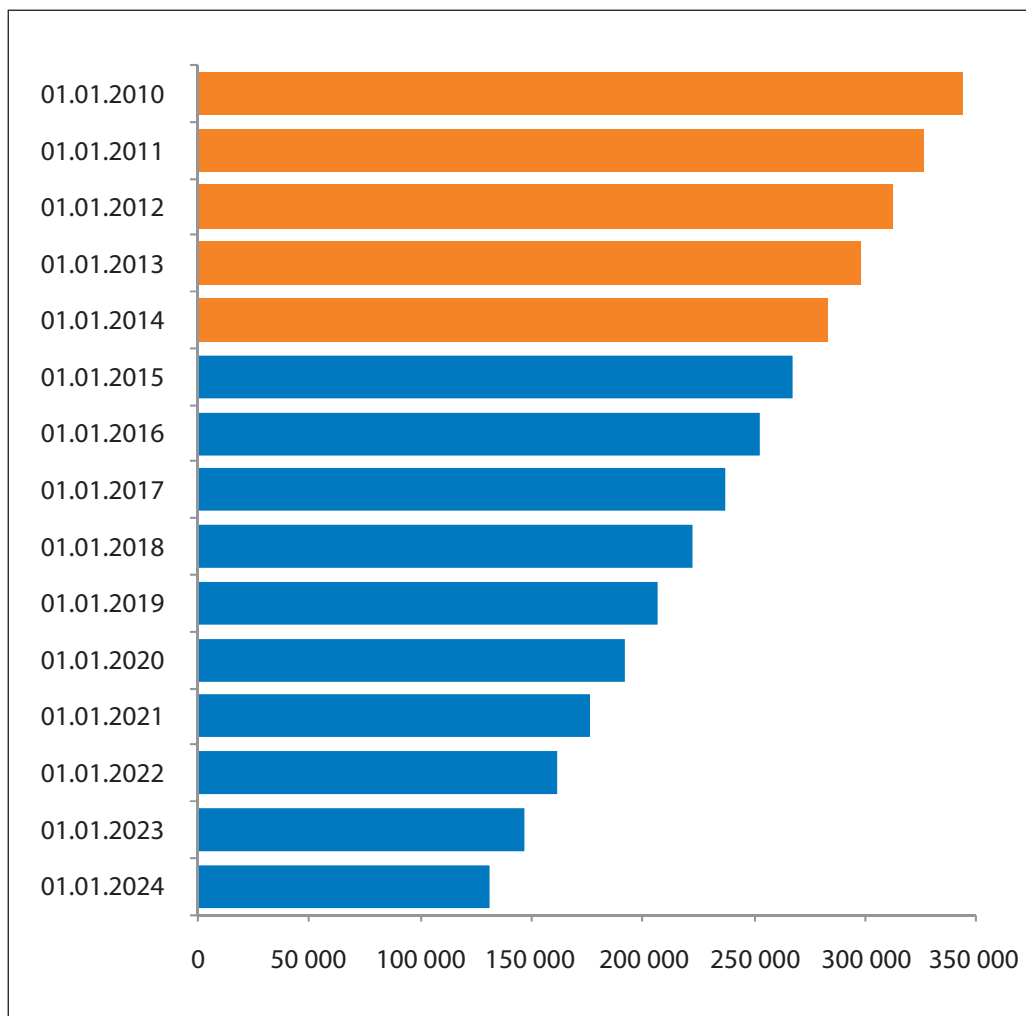
Šīs prognozēšanas pamatā ir izmantota samērā vienkārša, bet šim laika posmam kopumā ticama prognozēšanas pieeja, kas balstīta uz nepilsoņu skaita zuduma aprēķiniem pēdējo piecu gadu laikā, kur katra nākamā prognozētā vērtība veidojas iepriekšējām vērtībām aprēķinot skaita zuduma koeficientu un izmantojot to nākamajā solī.

Tomēr jāuzsver, ka prognozes pamatā ir pieņēmums, ka kopumā saglabāsies tās dzimstības – mirstības, naturalizācijas un citu valstu pilsonības pieņemšanas tendences, kas pastāv šobrīd. Radikālu izmaiņu gadījumā, piemēram, būtiski palielinoties nepilsoņu skaitam, kas pieņem Krievijas pilsonību, veiktās prognozes vairs nebūs piemērojamas.

7.3. NEPILSONU SKAITA SAMAZINĀŠANĀS PROGNOZE **TURPMĀKAJIEM 10 GADIEM**

10 gadu un 20 gadu perspektīvā piedāvātās prognozes jau ir kopumā mazāk ticamas, jo nav iespējams prognozēt politisko situāciju un attieksmi pret naturalizēšanos, kā arī emigrācijas procesus tik ilgā laika periodā. Tomēr dabiskās kustības procesi (dzimstība un mirstība) kopumā ir prognozējami, un tie ir veiktās prognozes pamatā. Piepildoties pētījumā veiktajai prognozei, pēc 10 gadiem 2024. gadā Latvijā būs vairs tikai 131 210 nepilsoņi, kas veidos 6–7% no visiem Latvijas iedzīvotājiem (skat. 32. attēlu).

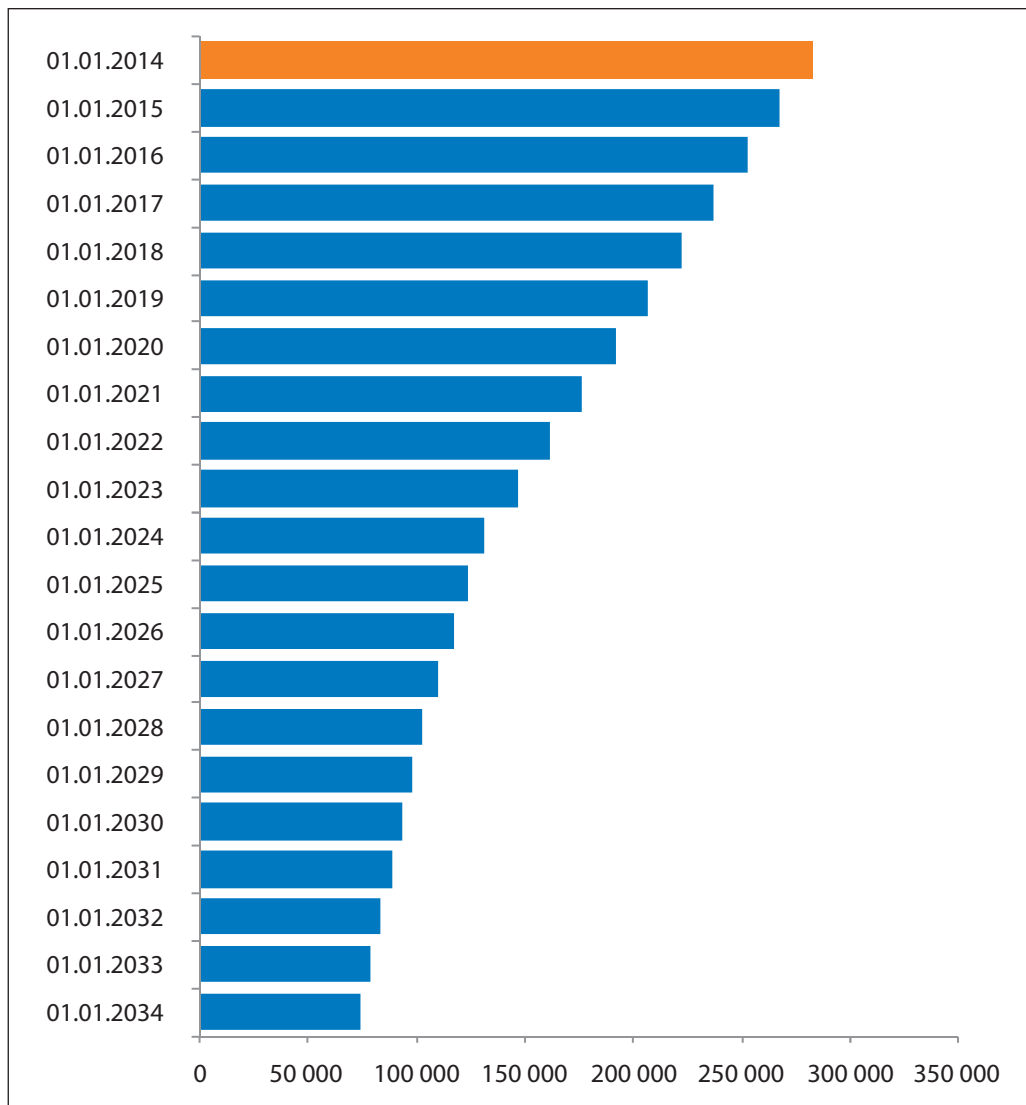
32. attēls. Latvijas nepilsoņu skaita izmaiņu prognoze turpmākajiem 10 gadiem, prognozes atskaites gadi: 2009.–2014. gads

**7.4. NEPILSOŅU SKAITA SAMAZINĀŠANĀS PROGNOZE
TURPMĀKAJIEM 20 GADIEM**

Saskaņā ar esošajām tendencēm, pēc 20 gadiem 2034. gadā nepilsoņiem Latvijā vairs nevajadzētu būt, jo daļa būs naturalizējušies, daļa būs ieguvuši kādas citas valsts pilsonību, bet daļa sava vecuma dēļ būs nomiruši. Tomēr piesardzīgākas prognozes un korekcijas nepilsoņu skaita samazinājumā laikā no 2024.–2034. gadam, balstoties uz vecuma grupu analīzi, pieļauj, ka 2034. gadā Latvijā varētu būt apmēram 74 000 nepilsoņu vai mazāk (skat. 33. attēlu). Uzreiz jāpiebilst, ka šo prognožu ticamība ir ierobežota, jo tik ilgā laika periodā nav iespējams prognozēt politisko un ekonomisko situāciju un migrācijas procesus Latvijā.

33. attēls. Latvijas nepilsoņu skaita izmaiņu prognoze turpmākajiem 20 gadiem, prognozes atskaites gadi: 2009.–2014. gads

Uz statistikas datiem balstīto prognozi apstiprina arī PMLP Naturalizācijas pārvaldes vadītāja Igora Gorbunova Rīgā diskusijā teiktais, ka pēc 20 gadiem Latvijā nepilsoņu vairs nebūs, jo daļa nepilsoņu būs nomiruši, daļa būs naturalizējušies, daļa būs pieņēmuši Krievijas pilsonību un daļa būs aizbraukuši:

„Krievijas pilsonību gada laikā paņem tikpat, cik Latvijas pilsonību gada laikā. Tas arī nav noslēpums. Pieaug Krievijas pilsoņu skaits, samazinās nepilsoņu skaits. Lai ko mēs te valstī darītu, pēc 20 gadiem nepilsoņu nebūs. Nepilsoņu skaits samazinās 15000 gadā, 7000 nomirst, apmēram 500 izbrauc, Latvijas un Krievijas pilsonību paņem. Pēc 20 gadiem viss beigsies, bet Krievijas pilsoņi tajā laikā būs ap 130 000.” (Igor Gorbunovs, Aprobācijas seminārs Rīgā 2014. gada 28. aprīlī)

SECINĀJUMI

Pētījuma galvenie secinājumi ir strukturēti atbilstoši teorētiskajā daļā identificētajām pilsonības dimensijām. Secinājumus noslēdz praktiski ieteikumi nepilsoņu integrācijas, tai skaitā naturalizācijas, veicināšanai Latvijā.

Pilsonība kā statuss

Latvijas nepilsoņa statuss nosaka gan tiesības, gan pienākumus, kas vairākos aspektos atšķiras no pilsoņa statusa. Šim statusa atšķirībām Latvijā ir veltīti citi pētījumi, bet galvenās likumā noteiktās atšķirības ir saistītas ar politiskajām tiesībām – Latvijas nepilsoņiem nav tiesību piedalīties Saeimas un pašvaldību vēlēšanās, kā arī ar ekonomiskajām tiesībām noteiktā apmērā, jo uz nepilsoņiem attiecas ierobežojumi strādāt sfērās, kas saistītas ar sabiedrības drošību (policija, armija, valsts pārvalde u.c.). Sociālo tiesību ziņā Latvijas nepilsoņu tiesības būtiski neatšķiras no Latvijas pilsoņu tiesībām, un lielākā daļa nepilsoņu to arī apzinās. Tāpat Latvijas nepilsoņi apzinās, ka labklājības līmenis, ko garantē Latvijas valsts, ir ļoti ierobežots – gan pilsoņiem, gan nepilsoņiem. Politiskās tiesības lielai daļai nepilsoņu nav svarīgas, savukārt tiem, kam tās ir svarīgas, tie lielākoties izmanto iespēju naturalizēties un iegūst Latvijas pilsonību. Vienlaikus nepilsoņa statuss piedāvā arī daudziem nepilsoņiem būtisku priekšrocību – bezvīzu režīmu ar Krieviju. Lielam vairumam Latvijas nepilsoņu šis statuss ir pietiekami ērts, lai neko nemainītu.

Viennozīmīgi jāuzsver, ka nepilsoņa statuss Latvijā ir saistīts ar negatīvām emocijām Latvijas nepilsoņu vidū un veicina norobežošanos no valsts, valsts pārvaldes un jebkādas politiskās līdzdalības. Kopumā šo attieksmi nav mainījis arī izveidotais Nepilsoņu kongress, par kura darbību lielākā daļa intervēto nepilsoņu ir maz informēti. Nepilsoņa statuss cilvēkiem rada subjektīvo diskriminācijas sajūtu, kas netiek saistīta ar sociālo, ekonomisko vai politisko tiesību ierobežojumiem, bet gan ar pašu statusu, tā piešķiršanu un nepieciešamību kārtot naturalizācijas eksāmenus, tai skaitā apgūt latviešu valodu, lai kļūtu par Latvijas pilsoņiem. Būtiski uzsvērt, ka nepilsoņi nesūdzas par diskrimināciju ikdienā, ko būtu izjutuši sava statusa dēļ. Lielākoties Latvijas nepilsoņi nav saskārušies ar citādu attieksmi vai ierobežotu pieejamību pakalpojumiem (izņēmums ir ilgāka pārbaude uz robežām ārzemju ceļojumos). Galvenais, kas nepilsoņus neapmierina, ir tas, ka šāda institūcija vispār tika izveidota atjaunotajā Latvijā, un tas, ka, lai gan daudzi nepilsoņi ir arī dzimuši Latvijā vai nodzīvojuši Latvijā visu savu dzīvi, viņi nesaņēma pilsoņa statusu automātiski.

Attieksme pret Latvijas vai kādas citas valsts pilsonības iegūšanu kopumā ir ļoti instrumentāla – cilvēki izvērtē, kādas priekšrocības sniedz viens vai otrs pilsoniskais statuss. No praktiskā viedokļa raugoties, lielu daļu nepilsoņu Latvijas nepilsoņa statuss apmierina, un viņi ir samierinājušies un pieraduši pie situācijas, kāda tā ir: „Cilvēki ir pieraduši dzīvot tā, kā ir.” (*Nepilsoņa izteikums diskusijā Daugavpilī*)

Pilsonība kā piederības sajūta

Piederības sajūta Latvijas valstij nepilsoņu vidū nav viennozīmīga. Lai gan liela daļa nepilsoņu jūtas piederīgi Latvijai, nepilsoņa statuss rada nepilnvērtības sajūtu un rūgtumu, kas tiek vērsti pret valsti. Daudziem nepilsoņiem piederība Latvijai veidojas caur savu biogrāfijas

prizmu, jo Latvija ir vieta, kur pagājusi lielākā daļa viņu dzīves, izauguši bērni un ir viņu mājas. Latvijas nepilsoņi lepojas gan ar Latvijas mākslinieku sasniegumiem pasaulē, gan arī ar Latvijas sportistiem un fano par Latvijas sporta komandām. Tomēr identificēšanās biežāk ir izteikta ar konkrēto lokālo vietu – savām mājām, savu pilsētu, nevis ar Latvijas valsti. Tā drīzāk ir piederība lokālajai vietai – pilsētai (piemēram, saucot sevi par Daugavpils pilsoni) un globālai sabiedrībai (apzīmējums „pasaules pilsonis”).

Piederības sajūta Latvijas sabiedrībai vairāk saistās tieši ar piederības sajūtu Latvijas krievu kopienai. Nepilsoņu vidū tipisks argumentācijas modelis par piederību Latvijas krievu kopienai ietver apgalvojumu, ka Latvijas krievi atšķiras no Krievijas krieviem (atšķiras krievu valodas lietošanas nianse, atšķirīga „mentalitāte”, domāšana), un Krievijā viņi tiek uztverti kā „svešie”, „citi” un tiek saukti par Baltijas krieviem.

Vienlaikus Latvijas nepilsoņu vidū bieži sastopama argumentācijas shēma, kas, viņuprāt, parāda viņu lojalitāti Latvijai – tas, ka viņi neplāno braukt prom no Latvijas un ir ciešāk pieķērušies Latvijai, nekā daļa latviešu, kas emigrē uz Lielbritāniju un Īriju.

Pilsonība kā prakse

Nepilsoņa statuss un piederības sajūta lokālajai vietai noteikti neveicina interesi par aktīvu līdzdalību valsts pārvaldē nacionālā līmenī. To apliecina arī salīdzinoši zemā interese intervēto nepilsoņu vidū par Nepilsoņu kongresu.

No otras puses, nevar teikt, ka ikdienas līmenī nepilsoņiem neveidotos solidaritātes jūtas ar saviem līdzpilsoņiem. Lai gan sākotnēji intervētajiem respondentiem bija grūtības formulēt savu atbildi uz jautājumu, ko jūs pats esat darījis, lai mums visiem būtu labāk dzīvot Latvijā vai jūsu pilsētā, minot dažādus aktīvas līdzdalības piemērus, respondenti atpazīna minētās aktivitātes, kā savas ikdienas dzīves sastāvdaļu.

Nepilsoņu nosauktās aktivitātes, kurās viņi iesaistās, ir šādas: piedalīšanās Lielajā talkā, Latvijas tēla popularizēšana, aktīvi piedaloties kultūras pasākumos, atbildīga patērniecība, atbalstot Latvijas ražotāju, iesaistīšanās dažādos ziedošanas pasākumos vai palīdzība cilvēkiem ar veselības problēmām. Viena nepilsone kā savu ieguldījumu Latvijas labā minēja to, ka cenšas iemācīties latviešu valodu un runāt latviski. Daudzi pie saviem ieguldījumiem Latvijas labā min to, ka strādā, maksā nodokļus, ievēro likumus un nepiemēslo apkārtni.

Tas kopumā liecina par piederības sajūtu Latvijai, vietējai kopienai un solidaritātes jūtu pastāvēšanu Latvijas nepilsoņu vidū, apzinoties sevi kā tādu, kas dzīvo kopā ar citiem vienā kopienā.

IETEIKUMI

Latvijas pilsonība ir jāpadara pievilcīga gan pilsoņiem, gan nepilsoņiem

Viens no valsts un sabiedrības ilgtermiņa uzdevumiem Latvijā ir padarīt Latvijas pilsonību pievilcīgu kā Latvijas pilsoņu, tā arī nepilsoņu vidū. Tas ir nepieciešams gan, lai samazinātu emigrācijas procesus un veicinātu emigrantu atgriešanos Latvijā, gan arī, lai motivētu Latvijas nepilsoņus kļūt par Latvijas pilsoņiem. Šī uzdevuma īstenošanai ir veltīti arī Latvijas valsts lielie plānošanas dokumenti – Latvijas ilgtermiņa attīstības stratēģija un Nacionālais attīstības plāns. Vienlaikus jāatzīst, ka tas ir ļoti komplekss un ilgstošs uzdevums, kura īstenošana saistīta gan ar ekonomiskās izaugsmes veicināšanu, gan ar sociālās nodrošināšanas uzlabošanu, gan arī sabiedrības atbildīguma un tolerances veicināšanu. Pie tam jāuzsver, ka šajās jomās reāli un noturīgi uzlabojumi prasa ilgstošu un nopietnu visas sistēmas darbu un ieguldījumu gadu garumā. Tomēr arī katrs indivīds var domāt par to, kā padarīt Latviju sev un saviem bērniem, kā arī līdzilvēkiem pievilcīgāku. Piemēram, mēs katrs varam censties mēģināt mazināt negatīvismu, tai skaitā draudzīgi iedrošinot savus līdzilvēkus runāt latviski, mudinot nekautrēties no izrunas kļūdām un esot iecietīgiem pret dažkārt ne tik raito valodas plūdumu, laipni un ar cieņu izturoties vienam pret otru.

Uzrunāt un motivēt nepilsoņu bērnu vecākus reģistrēt savu bērnu par Latvijas pilsoni

Viens no konkrētiem ieteikumiem, kas izkristalizējās intervijās un diskusijās ar nepilsoņiem, ir vērsts tieši uz jaunāko paaudzi – bērniem un jauniešiem līdz 15 gadu vecumam, kas dzimuši Latvijā un ir tiesīgi pretendēt uz Latvijas pilsoņa statusu. 2014. gada sākumā kopumā tādi nepilsoņu bērni, kas dzimuši pēc 1991. gada un nav saņēmuši Latvijas pilsonību, bija apmēram 10 000 (pilsonību ieguvušo nepilngadīgo bērnu skaits – 14 288). Savukārt tādi bērni, kas šobrīd ir vecumā līdz 15 gadiem un, iespējams, varētu tikt reģistrēti par Latvijas pilsoņiem, ja vien pastāvīgi dzīvo Latvijā un viņu vecāki to vēlas, ir 7234.

Ieteikuma būtība ir sagatavot un izsūtīt nepilsoņu bērnu vecākiem aicinājumu reģistrēt savu bērnu par Latvijas pilsoni (tas attiecas uz bērniem, kas dzimuši Latvijā pēc 1991. gada 21. augusta un nav vēl sasnieguši 15 gadu vecumu). Konkrēto aktivitāti iespējams veikt tikai sadarbībā ar PMLP Naturalizācijas pārvaldi, un vislabāk, ja tieši Naturalizācijas pārvalde arī būtu tā, kas izsūta šos aicinājumus. Naturalizācijas pārvaldei ir pieejama gan informācija par nepilsoņu deklarēto dzīvesvietu, gan arī iespēja kontrolēt oficiāli pieejamo informāciju par atrašanos Latvijā (viena no prasībām pilsonības pretendentiem). Tomēr tas ir papildu darbs, kam nepieciešams arī papildu finansējums, tādēļ varbūt to iespējams īstenot, piesaistot ES fondu finansējumu.

Būtiski uzsvērt, ka šādai vēstulei ar aicinājumu ilgtermiņā varētu būt multiplikatīvs efekts, jo vēstule, pirmkārt, informē par šo iespēju (informēšana); otrkārt, parāda, ka valstij nav vienalga un tā aicina vecākus parūpēties, lai viņu bērni saņem Latvijas pilsonību (motivēšana attiecībā uz bērniem); treškārt, daudzi nepilsoņi norāda, ka viņus naturalizēties motivē tieši tas, ka citi viņu tuvinieki, īpaši – bērni, ir pilsoņi (netieša motivēšana pieaugušajiem nepilsoņiem arī iziet naturalizācijas procedūru).

Gan informēšana, gan motivēšana patiešām varētu būt būtiska šajā mērķa grupā, jo pētījums atklāj, ka ir tādi jaunieši, kuru vecāki nav bijuši informēti par iespēju reģistrēt savu bērnu:

„Es nesaņēmu pilsonību, jo mana mamma nezināja par šo likumu. Tā sanāca.” (Daugavpils, 18 gadi, vīrietis)

„Jā, es plānoju vasarā iegūt pilsonību, jo mani vecāki nepaspēja līdz 14 gadiem vai līdz kuram tur termiņam parakstīties, lai es automātiski dabūtu pilsonību.” (Liepāja, 17 gadi, vīrietis)

Daudzveidīgi atbalstīt latviešu valodas apguvi gan kursos, gan diskusiju klubīņos, gan ikdienas aktivitātēs

Daudzi nepilsoņi atzīst, ka sliktās latviešu valodas zināšanas un latviešu valodas vides trūkums zināšanu nostiprināšanai ir galvenais iemesls, kāpēc viņi nevar iziet naturalizācijas procedūru. Tas īpaši attiecas uz nepilsoņiem, kas vecāki par 51 gadu (nepilsoņu jaunieši par to nesūdzas). Jāsecina, ka nepieciešams turpināt latviešu valodas apmācību darbu, nodrošinot latviešu valodas kursus. Tas jau sekmīgi tiek īstenots gan par valsts, gan pašvaldību līdzekļiem, piesaistot arī ES fondu finansējumu. Bezmaksas latviešu valodas kursi vai arī kursi par pazeminātu maksu ir tiešām ļoti pieprasīti, cilvēki piesakās uz tiem un aizpilda pieejamās vietas dienas laikā. Jāpiebilst gan, ka dažādajos projektos, tai skaitā latviešu valodas kursu projektos, būtu vēlams organizēt arī papildu pasākumus, kas palīdzētu nostiprināt jauniegūtās valodas prasmes. Diskusijās izskanēja ieteikumi un piemēri par labajām praksēm, kur pēc latviešu valodas kursiem vai paralēli tiem tiek organizēts diskusiju klubs, kurā cilvēki turpina tikties un runāt latviski. Labās prakses piemēri ir arī latviešu valodas apguve saistībā ar interešu izglītību, mēģinot apvienot divus vienā – gan cilvēkiem saistošas brīvā laika nodarbes, gan sarunāšanos latviski. Tāpat tika izvirzīts priekšlikums latviešu valodas apguvē iesaistīt darba devējus – uzņēmējus, motivējot darba devējus organizēt latviešu valodas kursus uz vietas uzņēmumos. Šīs visas idejas jau konkrētos risinājumos nepieciešams iekļaut jauno ES struktūrfondu līdzekļu plānošanā, lai turpinātos labā prakse apgūt latviešu valodu kursus, kā arī tiktu pilnveidota iespēja lietot latviešu valodu ne tikaiursos, bet arī dažādos klubīņos un nodarbībās.

Turpināt informēt par naturalizācijas procedūru un atbalstīt NVO, kas aktīvi darbojas pozitīvas pieredzes un viedokļu apmaiņas un dažādu pasākumu organizēšanas laukā

Lai gan informācija par naturalizācijas procedūru kopumā ir plaši pieejama (piemēram, PMLP mājas lapā un tās rīkotajās informācijas dienās), tomēr, tāpat kā daudzus citos jautājumos, informēšanas nekad nav par daudz. Nepilsoņu stāstītais liecina par sava veida „dezinformācijas jeb maldīgās informācijas” apli. Daudziem nepilsoņiem ir priekšstats, ka naturalizācijas eksāmens latviešu valodā ir ļoti grūts un tiek prasītas latviešu valodas zināšanas augstākajā pakāpē. Šī priekšstata dēļ ir nepilsoņi, kas nemaz nenoskaidro, cik tad patiešām viegls vai grūts ir latviešu valodas eksāmens. Tāpēc jāsecina, ka, ja ir vēlme veicināt naturalizācijas procesu, jāturpina arī dažādas informēšanas aktivitātes, un to īstenošanai, iespējams, nepieciešams piesaistīt papildu ES fondu līdzekļus, kas paredzēti sabiedrības integrācijas mērķiem. Informēšanu vissekmīgāk var veikt, pirmkārt, PMLP, kur nepilsoņi vēršas gan saistībā ar jautājumiem par naturalizāciju, gan arī, lai apmainītu savas pases, beidzoties to derīguma termiņam. Otrkārt, nepieciešams turpināt atbalstīt NVO, kas aktīvi darbojas informēšanas, pozitīvas pieredzes un viedokļu apmaiņas un dažādu pasākumu organizēšanas laukā.

Veicināt dialoga pieeju, uzrunājot nepilsoņus un aicinot viņus uz diskusiju

Viena no projekta „Latvijas nepilsoņu integrācijas procesa analīze: IZPĒTE, PROGNOZES, RISINĀJUMI UN DIALOGS” galvenajām atziņām ir, ka dialoga organizēšana starp latviešiem, krieviem, pilsoņiem, nepilsoņiem Latvijā ir ļoti nepieciešama un tieši diskusijas un dialogs ir tas veids, kā sadzirdēt vienu otru un rast sadarbības iespējas. To ilustrē šādi citāti no projektā notikušajām diskusijām:

„Es jutos pateicīga, ka mani atcerējās. Man piezvanīja un uzaicināja uz interviju – ar to viss sākas. Man bija patīkami, ka ar mani aprunājās, pajautāja, kā es te dzīvoju. Es visu atklāti stāstīju. Un tāpēc ir jābūt diskusijām. Esmu pateicīga, ka mani atcerējās un aizaicināja.”

„Mums vairāk vajag tikties vienam ar otru, redzēt un dzirdēt vienu otru. Vienkārši kā cilvēkiem. Pasākumi, kur mēs piedalāmies visi kopā un kopā kaut ko darām. Sakopjam apkārtni, vārām putru. Nākt pretī viens otram. Es arī mīlu šo zemi. Mēs viens otram netraucējam Mums tikai jāiemācās kopā dzīvot.”

Kādu no nepilsoņiem šīs diskusijas iedrošina runāt latviski, kāds jūtas sadzirdēts, kādu varbūt tās motivē iemācīties latviešu valodu, bet visi kopā jūtas vairāk saistīti, vajadzīgi un piederīgi Latvijai, un tas ir svarīgi gan pilsoņiem, gan nepilsoņiem. Tādēļ Latvijā aizvien vairāk būtu jāizmanto līdzdalības pētījuma vai rīcībpētījuma (*participatory/action research*) pieejas principi, kas paredz, ka mērķa grupas aktīvi piedalās gan pašā pētījumā, gan arī problēmu risinājumu izstrādē.

LITERATŪRA UN AVOTI

Baltijas Datu nams/Baltijas Sociālo zinātņu institūts (1999) *Pētījumu un rīcības programma „Ceļā uz pilsonisku sabiedrību”*. Latvijas iedzīvotāju aptauja.

Baltijas Sociālo zinātņu institūta pētījuma „Etnopolitiskā spriedze Latvijā: konflikta risinājuma meklējumi” 2004. gadā veiktās aptaujas dati.

Baltijas Sociālo zinātņu institūts (2001) *Pētījumu un rīcības programma „Ceļā uz pilsonisku sabiedrību”*. Latvijas iedzīvotāju aptauja.

Billig, Michael (1996/1987) *Arguing and Thinking: A Rhetorical Approach to Social Psychology*. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press.

Bloemraad, Irene (2004) Who Claims Dual Citizenship? The Limits of Postnationalism, the Possibilities of Transnationalism, and the Persistence of Traditional Citizenship. *International Migration Review*, 38(2): 389-426.

Delgado-Moreira, Juan M. (2000) *Multicultural Citizenship of the European Union*. Aldershot, UK: Ashgate.

Estonia. Citizenship. Data on 01.02.2014. Pieejams: <http://estonia.eu/about-estonia/society/citizenship.html> (skatīts 07.03.2014.).

Faist, Thomas (2000) Social Citizenship in the European Union: Residual Post-National, and Nested membership? *Institute für Interkulturelle and Internationale Studien, Arbeitspapier* Nr. 17/2000.

Falk, Richard (1994) The Making of Global Citizenship. In: Bart Van Steenbergen (ed.), *The Condition of Citizenship*. London: Sage. pp. 42-61.

Gilbertson, Greta; Singer, Audrey (2003) The Emergence of Protective Citizenship in the USA: Naturalization among Dominican Immigrants in the Post-1966 Welfare Reform Era. *Ethnic and Racial Studies*, 26 (1): 25-51.

Heater, Derek (2002) *World Citizenship: Cosmopolitan Thinking and Its Opponents*. London: Continuum.

Held, David (1995) *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Cambridge: Polity Press.

Home Office (2008) *The Path to Citizenship: Next Steps in Reforming the Immigration System: Government Response to Consultation* (July). London: UK Border Agency.

Jelin, Elizabeth (2000) Towards a Global Environmental Citizenship. *Citizenship Studies*, 4 (1): 47-63.

Johnston, Paul (2001) The Emergence of Transnational Citizenship among Mexican Immigrants In California. In: T. Alexander Aleinikoff and Douglas Klusmeyer (eds.), *Citizenship Today: Global Perspectives and Practices*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace. pp. 253-277.

Kivisto, Peter; Faist, Thomas (2007) *Citizenship: Discourse, Theory and Transnational Prospects*. Blackwell Publishing.

- Kymlicka, Will (1995) *Multicultural Citizenship*. New York: Oxford University Press.
- Kymlicka, Will; Norman, Wayne (2000) Citizenship in Diverse Societies: Issues, Contexts, Concepts. In: Kymlicka, Will., Norman, Wayne (eds.). *Citizenship in Diverse Societies*. Oxford University Press. pp. 1-44.
- Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Valsts pētījumu programmas „Nacionālā identitāte: valoda, Latvijas vēsture, kultūra un cilvēkdrošība” ietvaros veikto aptauju dati 2010. un 2013. gadā.
- Linkater, Andrew (1998) Cosmopolitan Citizenship. *Citizenship Studies*, 2(1). pp. 23-41.
- Lister, Ruth (1997) *Citizenship: Feminist Perspectives*. New York: New York University Press.
- Miller, Mark J. (1991) Dual Citizenship: A European Norm? *International Migration Review*, 33 (4): 945-950.
- Nepilsoņu kongresa mājas lapa (2014). Pieejams: <http://kongress.lv/> (skatīts 04.03.2014.).
- Ong, Aihwa (1999) *Flexible Citizenship: The Cultural Logic of Transnationality*. Durham, NC: Duke University Press.
- Osler, Audrey (2009) Testing Citizenship and Allegiance. Policy, Politics and the Education of Adult Migrants in the UK. *Education, Citizenship and Social Justice*, 4(1): 63-79.
- Osler, Audrey; Starkey, Hugh (2005) *Changing Citizenship. Democracy and Inclusion in Education*. Open University Press.
- Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde (2012) Latvijas pilsonības iegūšanas veicinošie un kavējošie faktori. Pētījums. Pieejams: http://www.pmlp.gov.lv/lv/sakums/jaunumi/publikacijas/petijumi/2012_gada-p%C4%93t%C4%ABjums.pdf (skatīts 31.10.2013.).
- Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. Iedzīvotāju reģistra statistika. Pieejams: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/sakums/statistika/iedzivotaju-registrs/> (skatīts 04.03.2014.).
- Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. Naturalizācijas statistika. Pieejams: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/sakums/statistika/naturalizacija.html> (skatīts 06.03.2014.).
- Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde. Statistika par personu statusa kontroli. Pieejams: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/sakums/statistika/personu-statusa-kontrole.html> (skatīts 14.04.2014.).
- Plummer, Ken (2003) *Intimate Citizenship: Private Decisions and Public Dialogues*. Seattle: University of Washington Press.
- Potter, Jonatan; Wetherell, Margaret (1987) *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. London: Sage Publications.
- Seidman, Gay (1999) Gendered Citizenship: South Africa's Democratic Transformation and the Constitution of a Gendered State. *Gender & Society*, 13 (3): 287-307.
- Soysal, Yasemin (1994) *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Stevenson, Nick (1997) Globalization, Natural Cultures, and Cultural Citizenship. *The Sociological Quarterly*, 38 (1): 41-66.

Šūpule, Inese (2014) Nepilsoņi Latvijā: nostiprinājusies vai izzūdoša tradīcija? Pieejams: <http://politika.lv/article/nepilsoni-latvija-nostiprinajusies-vai-izzudosa-tradicija> (skatīts 28.05.2014.).

Tambini, Damian (1997) Universal Cybercitizenship. In: R. Tsagarousiannou, D. Tambini, and C. Bryan (eds.), *Cyberdemocracy: Technology, Cities, and Civic Networks*. London: Routledge. pp. 84-109

Tiesībsarga 05.12.2013. vēstule EDSO. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/files/content/vestules/EDSO_TS_vestule_2013_dec_LV.pdf (skatīts 29.05.2014.).

Young, Iris Marion (1989) Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship. *Ethics*, 99 (January). pp. 250-274.

Yuval-Davis, Nira (2000) Multi-layered Citizenship and the Boundaries of the 'Nation-State'. *International Social Science Review*, 1(1): 112-127.

PIELIKUMS.

PADZIĻINĀTO INTERVIJU VADLĪNIJAS KRIEVU VALODĀ

Statusa kontrole

1. Каков Ваш гражданский статус в Латвии?
2. Являетесь ли Вы гражданином другой страны (не Латвии)?

Attieksme pret naturalizāciju

3. Планируете ли Вы получить латвийское гражданство в порядке натурализации в течение ближайших 12 месяцев?

Вопросы для тех, кто не планирует получить латвийское гражданство:

4. Почему Вы не планируете получить гражданство?
5. Что побудило бы Вас принять гражданство Латвии?

Вопросы для тех, кто планирует получить латвийское гражданство

6. Почему Вы планируете получить латвийское гражданство?

Вопросы для всех

7. Живя в Латвии, какие преимущества, по Вашему мнению, дало бы Вам гражданство Латвии?
8. Как Вы считаете, что для Вас лично служит побуждением или препятствием для получения гражданства Латвии?
9. А других людей?
10. Выясняли ли Вы лично, какие документы нужны для получения гражданства Латвийской Республики в порядке натурализации?
11. Узнавали и знакомились ли Вы лично с требованиями проверки по латышскому языку, которые выдвигаются претендентам на гражданство?

Viedoklis par nepilsoņa statusu

12. Сталкивались ли Вы с какими-нибудь проблемами в повседневной жизни из-за Вашего статуса негражданина? С какими?
13. Чувствуете ли Вы какие-нибудь различия между гражданином и негражданином в повседневной жизни?
14. Считаете ли Вы, что быть негражданином в Латвии - значит испытывать дискриминацию?
15. Нарушались ли Ваши права человека или были ли Вы дискриминированы в течение последних 3 лет в Латвии? Каким образом?

Viedoklis par nepilsoņa tiesību paplašināšanu

16. Принимали бы Вы участие в выборах самоуправлений, если бы Вы имели право?
17. Как Вы думаете, негражданам в Латвии надо было бы иметь право голосования в выборах самоуправлений?

Latviešu valodas zināšanas

18. Как Вы оцениваете свои знания латышского языка?
19. Смогли ли бы Вы работать на такой работе, где требуется владение латышским языком?
20. Посещали ли Вы какие-либо курсы латышского языка? Почему да или нет?

Piederības sajūta Latvijai

21. Смотря хоккейный матч между сборными Латвии и России, чью сторону Вы больше поддерживаете? А Ваша семья, родственники?
22. Когда Вы говорите «родина», Вы под этим подразумеваете Латвию, Россию или какую-нибудь другую страну?
23. Сколько лет Вы прожили в Латвии?
24. Вы сам/сама лично чувствуете принадлежность к латвийскому обществу? Почему да или нет?
25. Думали ли Вы (Ваша семья, родственники) об отъезде из Латвии?
26. Какие обязанности, на Ваш взгляд, каждый житель Латвии должен выполнять перед государством?
27. Что Вы сам/сама сделали, чтобы всем нам было бы лучше жить в Латвии? Пробовали ли Вы сами каким-либо образом интегрироваться в латвийское общество? Каким?

Viedoklis par nepilsoņu kongresu

28. Каково ваше мнение о деятельности общественного движения «Конгресс неграждан»? Поддерживаете ли Вы их деятельность?

Braukšana uz Krieviju

29. Как часто Вы ездите в Россию (как мы знаем, негражданам легче поехать – виза не нужна)?

Par dalību turpmākajās diskusijās

Мы считаем, что жители нашего общества нуждаются в более крепком сотрудничестве и взаимопонимании, поэтому мы желаем Вас пригласить и на дискуссию с представителями государственных учреждений и учреждений самоуправления, чтобы обсудить, как способствовать процессу натурализации и интеграции в латвийском обществе. Как Вы к этому относитесь?

SUMMARY IN ENGLISH

The monograph "The analysis of integration of Latvian non-citizens" is a part of the EEA Grants programme "NGO fund" project implemented by Baltic Institute of Social Sciences (Contract Nr. 2012. EEZ/PP/2/MEC/001/001). The project "The analysis of integration of Latvian non-citizens: RESEARCH, PROGNOSIS, SOLUTIONS AND DIALOGUE" aims to promote the process of naturalization and dialogue with non-citizens, and it includes several parts: research – to gain an in-depth understanding of the barriers and motivation to naturalize or not; prognosis of the decline of number of non-citizens for the next 5, 10 and 20 years; suggestions for solutions how to improve policies promoting the integration of non-citizens; and organization of dialogue between all stakeholders in addressing the practical implementation of developed solutions.

The approach of the project is based on principles of action research (it can be called also participatory or communicative research), and developed policy recommendations are a result from a joined dialogue between researchers and all stakeholders – Latvian non-citizens, experts, national authorities and municipal employees. Non-citizens contributed to that dialogue with their interpretations and reflections coming from their own experiences. The project was implemented in the big cities of Latvia with the largest number of non-citizens – Riga, Daugavpils, Liepaja and Jelgava.

The monograph contains the introduction, seven chapters, conclusions, recommendations, and reference list. Chapter 1 offers a brief analysis of theoretical literature. Authors draw attention to diversity of interpretations of the concept of citizenship, and discuss the dimensions of citizenship (status, sense of belonging and praxis). In chapters 2 and 3, authors analyse statistical and survey data on the process of naturalization and the characteristics of non-citizens. Chapter 4 offers analysis of forty in-depth interviews with Latvian non-citizens regarding the motives to naturalize or not. In chapters 5 and 6, authors analyse different aspects of belonging – the understanding of homeland, how proud non-citizens are with Latvia and with their ethnic affiliation, plans to emigrate and other issues, combining survey results with analysis of in-depth interviews. Chapter 7 includes prognosis of the decline of number of non-citizens for the next 5, 10 and 20 years, taking into account current trends of the naturalization, birth and death rates and emigration.

ZIŅAS PAR AUTORĒM

Inese Šūpule – ieguvusi socioloģijas doktora zinātnisko grādu politikas socioloģijā Latvijas Universitātē. Sākot no 2000. gada, strādā Baltijas Sociālo zinātņu institūtā kā vadošā pētniece. Pētnieces profesionālā darbība ir saistīta ar akadēmiskiem un izmantojamiem pētījumiem sabiedrības integrācijas, migrācijas, sociālās un izglītības politikas novērtēšanas jomā. Pētnieciskajā darbā iegūta nozīmīga pieredze daudzu nacionāla un starptautiska līmeņa pētniecisko projektu īstenošanā un vadīšanā.

Pēdējās nozīmīgākās publikācijas: Šūpule, I. (2014) Chapter 15: Latvia. In: Triandafyllidou, A., and Gropas, R. (eds.), *European Immigration. A Sourcebook*. Ashgate Publishing Ltd.; Kļave, E., Šūpule, I., Bebrīša, I. (2013) *Etniski heterogēnas pirmsskolas izglītības iestādes: lingvistiskā situācija un sagatavotība bilingvālās izglītības īstenošanai. Pētījuma rezultāti*. (Atbildīgā redaktore: Lazdiņa, S., recenzente: Maslo, I.). Rīga: Latviešu valodas aģentūra; Kļave, E., Šūpule, I. (2013) *Nacionālā identitāte un diskurss: teorētiskas refleksijas*. Rīga: LU Akadēmiskais Apgāds, 2013.

Iveta Bebrīša – ieguvusi sociālo zinātņu maģistra grādu socioloģijā Latvijas Universitātē. Strādā Baltijas Sociālo zinātņu institūtā kopš 2006. gada. 2010.–2012. gadā strādāja Latvijas Universitātes Medicīnas fakultātē kā pētniece Eiropas Sociālā fonda projektā „Agrīnas audzēju diagnostikas un novērtēšanas starpdisciplināra izpētes grupa”.

Pēdējās nozīmīgākās publikācijas: Kļave, E., Šūpule, I., Bebrīša, I. (2013) *Etniski heterogēnas pirmsskolas izglītības iestādes: lingvistiskā situācija un sagatavotība bilingvālās izglītības īstenošanai. Pētījuma rezultāti*. (Atbildīgā redaktore: Lazdiņa, S., recenzente: Maslo, I.). Rīga: Latviešu valodas aģentūra; Bebrīša, I., Dompalma-Linuža, E. (2013) Novēlotas vēža diagnostikas iemesli Latvijā – socioloģiska analīze. *Latvijas ārsts*, februāris. 36.-39. lpp.; Dompalma-Linuža, E., Bebrīša, I. (2013) Galvenie kavējošie un motivējošie faktori līdzdalībai vēža skrīninga programmā Latvijā. *Latvijas ārsts*, jūnijs. 58.-62. lpp.

Evija Kļave – ieguvusi socioloģijas doktora zinātnisko grādu politikas socioloģijā Latvijas Universitātē. Profesionālo darbību īsteno, būdama vadošā pētniece Baltijas Sociālo zinātņu institūtā (kopš 2000. gada). E. Kļaves pētnieciskās intereses iekļauj etniskās attiecības Latvijā, valodas un izglītības politiku, migrācijas jautājumus, diskursa analīzes izmantojumu sociālpolitiskajos pētījumos.

Pēdējās nozīmīgākās publikācijas: Kļave, E., Šūpule, I., Bebrīša, I. (2013) *Etniski heterogēnas pirmsskolas izglītības iestādes: lingvistiskā situācija un sagatavotība bilingvālās izglītības īstenošanai. Pētījuma rezultāti*. (Atbildīgā redaktore: Lazdiņa, S., recenzente: Maslo, I.). Rīga: Latviešu valodas aģentūra; Kļave, E., Šūpule, I. (2013) *Nacionālā identitāte un diskurss: teorētiskas refleksijas*. Rīga: LU Akadēmiskais Apgāds; Kļave, E., Zepa, B. (2012) Modernisma un postmodernisma nacionālisma diskursi nacionālās identitātes veidošanā. Grāmatā: Bela, B., Zepa, B. (zin. red.). *Identitātes. Kopienas. Diskursi*. Rīga: LU Akadēmiskais Apgāds. 9.-25. lpp.